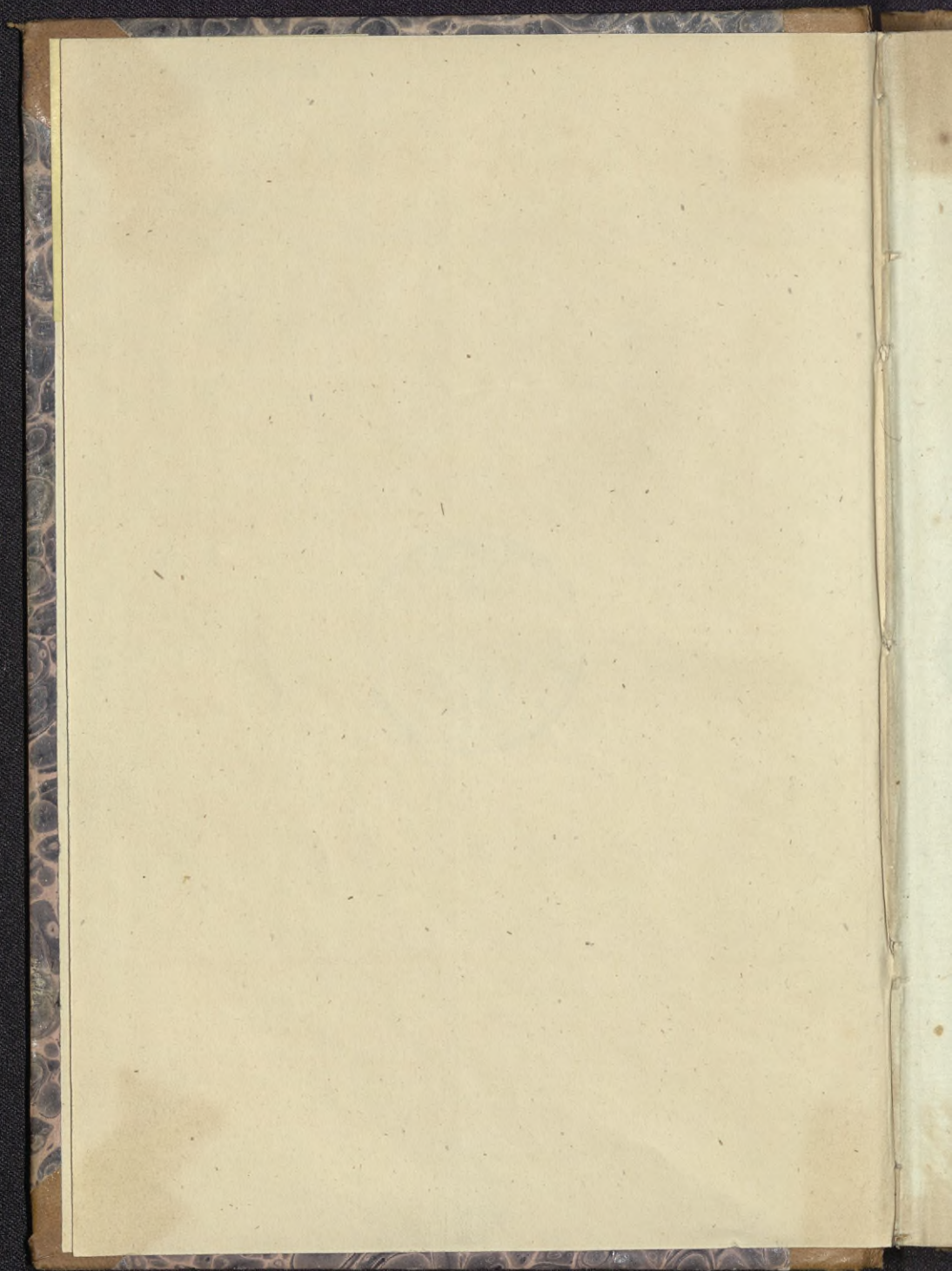

Kungl. Vetenskapsakademiens
Bibliotek
STOCKHOLM

A. L.
Tidskr.
Sv.

S V E A.

TIDSKRIFT

för

VETENSKAP OCH KONST.

FÖRSTA HÅFTET.

Andra Upplagan
Tillökt och förbättrad.

UPSALA

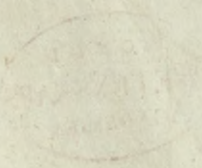
Palmblad & C.

1824.

S. V. E. A.

TIDSBURY

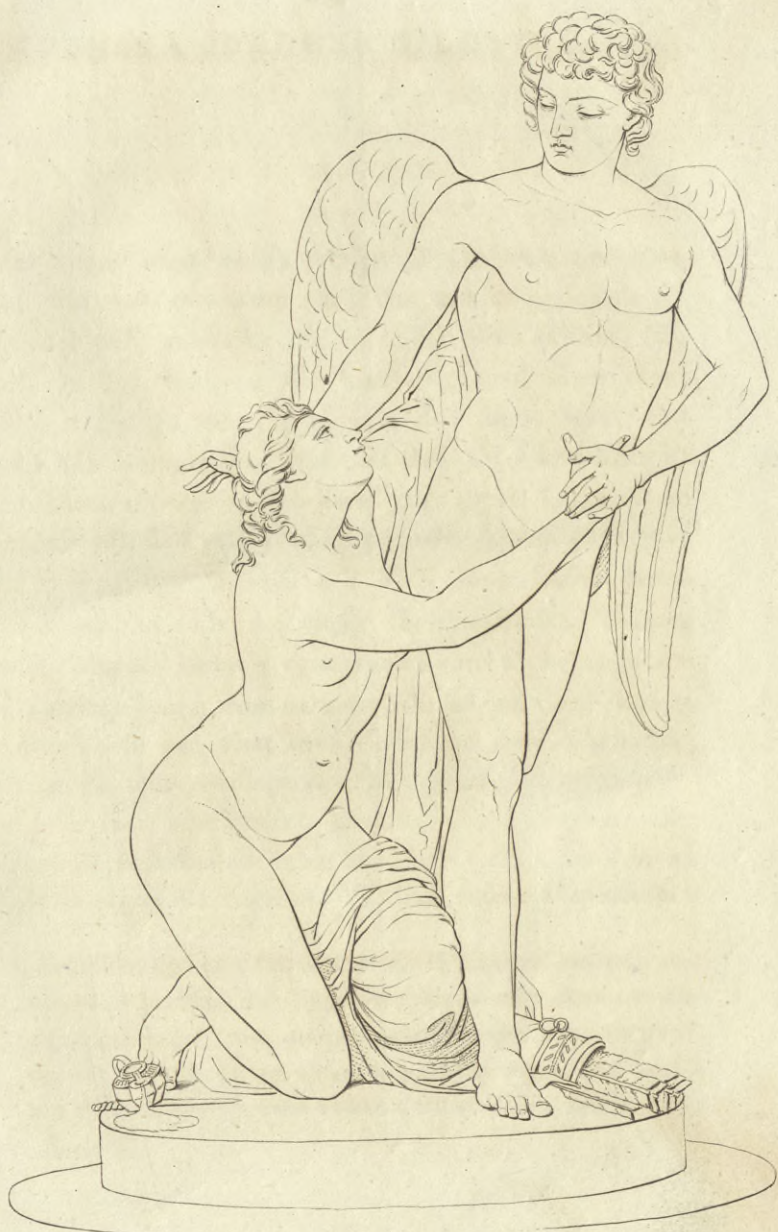
W. E. B. DUBOIS

W. E. B. DUBOIS

TIDSBURY

W. E. B. DUBOIS

J. Langlet inv.

G. Sandberg del.

Lundgren jr.

SVENSKA JORDENS BILDNING. *)

Det synes vara otvifvelaktigt att jordytan, under en lång tidrymd efterhand fått sin utbildning, och att derunder olika stenlager satt sig under olika skiften, tills ändtligen hela naturen för beständigt med människans tillkomst antagit det skick, som den ännu äger. Att undersöka lemmingarna efter all den tid, som föregått människans tillvarelse, och deraf göra sig ett begrepp om naturens tillstånd under olika perioder, synes vara geologiens egentliga föremål och skall äfven blifva denna afhandling, så vida det angår fäderneslandet. Genom jordbildningens historia synes man kunna få begrepp om det alstrings-lyne, som naturen från början visat i hvarje land och som den visst ännu till någon grad bibehåller; och uti de olika stenlagernas olika beståndsdelar igenfinner man den allmännaste grunden för ländernas olika materiella fruktbarhet eller skicklighet att nära den nu lefvande organiska naturen. Tillika måste kändedomen

*) Sedan Förläggarne tillkännagifvit sin föresatts att omtrycka närvarande afhandling, har Författaren dervid gjort några nödvändiga förbättringar, men urektlätit alla ändringar, som icke på ett afgjordt sätt leda till ett rättare begrepp om saken. Han har äfven af tidens korthet varit nödsakad till ett sådant förhållande.

af de olika berglagerna gifva en allmän öfversigt af de särskildta förråder af nyttiga och till förädling tjenliga ämnen, som ligga gömde i bergens inre delar. Af detta allt skola väl landets naturliga förmåner ursprungligen bero och statsläran hämta sina första förhoppningar om landets möjliga tilltagande i styrka.

Efter dessa allmänna anmärkningar om jordkännedomens föremål, syftning och möjliga gagn, synes en historisk öfversigt af dess fortskridande hos oss böra tjena att förbereda närvarande afhandling. De äldsta naturforskare tyckas hafva ansett allt både i och på jorden såsom tillkommet i skapelsen, och dermed var hela geologien afhandlad. Sedermera blef man uppmärksam på några stenlager, som för de organiska lemnings skull, hvilka de innehålla, befunnos vara af en yngre bildning, och dessa ansågos då härröra från syndaflo den. Under denna tid lefde hos oss en Svedenborg, Roberg m. fl. som åtminstone icke alldeles voro skilda från den tanken. Uppmärksamheten fästade sig först i synnerhet vid de uråldriga bergen, såsom hos oss de enda genom sin metallhalt för bergsmannen märkvärdiga, och angående dessa äro i synnerhet Tilas's och Cronstedts skrifter ganska upplysande. Alla de öfriga bergen, eller de så kallade syndafflods-lemningarna, ansågos länge för en mera vild, tillfällig blandning, hvar öfver man icke väntade sig något särdeles vetenskapligt ljus. Omsider blef man uppmärksam derpå att des-

sa yngre bildningar icke voro så oordentliga, som man förmodat, och flere lärde såsom en Bergman, Hermelin, Gyllenhaal undersökte dem med sådan framgång, att deras skrifter ännu böra vara oss vid handen. Slutligen har, medelst utomlands anställda undersökningar, ett stort ljus blifvit spridt öfver dessa saker genom de talrika fynd af större djur, som man upptäckt i de lösare bergen och som till otvitvelaktig visshet bevisa, att jorden undergått många stora förändringar, innan hon fått sin nu varande organiska verld. Man har derigenom funnit sig berättigad, att äfven i enlighet med mångfaldiga anvisningar i naturen antaga tvenne petrifikationsformationer, hvaraf den ena, i anseende till sitt nära samband med de mest uråldriga bergen, fått namn af Öfvergångs-formation, den andra med en in-skränktares bemärkelse fått heta Flöt-z-formation. Vid nogare undersökningar finner man att nästan alla de svenska, med förstenade organiska lemningar försedda bergen, höra till den förra, och att således dessa träda ansenligt tillbaka uti jordklotets äldsta historia. Sedan de nyaste utländska geologer hos aflägsnare nationer med förtrytsamhet klagat, att de ej fått underrättelse om de förmodade större utdöda djur m. m. som tros böra finnas hos oss, får man slutligen försäkra dem, att allt sådant saknas *), och att Sverige i många delar visar sitt

*) De spår till sådant, som blifvit fundne hos oss, äro så få och strödda samt utan tydligt sammanhang med underliggande jord-

egna lynne i jordbildningar, hvilket här efter förmågan skall utvecklas.

Detta vetenskapens närvarande tillstånd, har gifvit anledning till denna afhandlings olika innehåll och syftning, mot de äldre hos oss i samma ämne utkomna. Sedan uppmärksamheten blifvit allt mer och mer ledd från den aldraeldsta, mest obegripliga formationen, till de yngsta bildningarna, om hvilka de mest oförmodade upptäckter utomlands blifvit gjorda, så söker närvarande afhandling i synnerhet att nogare bestämma skiljaktigheterna dem emellan och uppgifva hvad som af de samma finnes hos oss. Då man finner så stora olikheter i de yngre bildningarna i Sverige, mot i tillgränsande Länder, så kan man ej mera neka att elementernas beskaffenhet, under den sednaste præadamitiska perioden, varit ansevärt olika i olika länder. Författaren har ej kunnat underlåta att söka göra sig ett fullständigare begrepp om denna olika beskaffenhet, för att blott bevisa möjligheten deraf, ehuru han mer än någon annan är öfvertygad om osäkerheten af sådana föreställningar. Detta har gifvit anledning till den ordning som föredragningsättet fått i denna afhandling, der man velat förutskicka de allmänna osäkrare åsigterna, för att sedan oafbrutet få lemna mera trogna och utförliga beskrifningar. Författaren har med sorgfällighet

bildningar, att de ännu med skäl torde kunna anses för tillfälliga eller af en händelse tillkomna.

sökt att begagna förr utkomna skrifter, och önskar att läsaren vid genomläsandet, liksom han vid författandet, må hafva till hands Herr Baron Hermelins förträffliga petrographiska Chartor *) med öfriga LandChartor, och Herr Hisingers Mineral-geographi med sin profiltabell, der de nu brukliga benämningar lätt kunna införas i stället för de gamla. Oaktadt detta begagnande har intet blifvit upptaget, som ej i naturen kunnat genom egen erfarenhet bestyrkas, dels medelst de förträffliga i K. Vetensk. Societetens i Upsala förvarande Gyllenhaalska Samlingarna, dels genom nya resor, dem K. V. Societeten ädelmodigt påkostat, sedan Författaren förut sett en betydlig del af Södra Europa. Från början har denna afhandling varit ämnad att utgöra inledningen till en speciellare beskrifning om Svenska petrificaterna, hvilken blifvit införd i K. Vet. Societens Akter Vol. VIII. p. 1-116 och 95-296, och hvilken i afseende på här förekommande petrificat-benämningar får åberopas, sedan närvarande afhandling nu mera blifvit skild derifrån, i anseende till dess tilltagande vidd och särskilda syftning.

*) Utgifne under titel: *SpecialChartor och Ritningar till Beskrifning öfver Sverige, utgifne af Frih. S. G. Hermelin. Första Afdelningen. Stockholm 1806*, innehållande 16 tabeller.

I. AFDELNINGEN.

Allmänna uppgifter och åsigter af jordytans bildning på jordklotet i det hela.

Vid geologiska undersökningar är det de särskilda berglagrens relativa ålder till hvarandra, som först ådrager sig uppmärksamheten och äfven så till sägande grundar all vidare kännedom. Denna olika ålder bedömmes ursprungligen af berglagrens läge öfver hvarandra, så vida det är otvifvelaktigt, att ett underliggande lager blifvit förr bildadt än ett öfverliggande, då nämligen allt ännu synes kvarliggande i sitt ursprungliga läge. Om alla berglager vore på ett mekaniskt sätt ordentligt lagda öfver hvarandra, såsom man i början verkligen föreställde sig, så vore ingen ting lättare än att, blott i stöd af läget öfver hvarandra, bestämma åldern; men man finner snart att det icke så förhåller sig, utan att fast mer de, enligt alla andra åsigter, äldsta bergen ofta upphöja sina spitsar som högst i atmosfären, lemnande de yngre lagren plats på sina sidor. I sådant fall blir det mera läget utom, än öfver hvarandra, som bevisar den ringare åldern, så vida man ännu icke någorstädes kan se, hvilketdera lagret dukar under det andra. Ofta deremot händer att berglagren icke ligga hvarken öfver eller utom (bredvid) hvarandra, utan äro vida skilda åt. Man måste då bedömma deras relativa ålder efter erfarenheter, som man hämtat om bergartens beskaffenhet efter olika ålder, der läget

säger hvilkendera som är yngst, och efter andra kunskaper. Det är, enligt dessa grunder, ingen tvifvel att de äldsta bergen hafva en massa, som är högst ordentligt sammanfogad af 2 eller 3 olika slags chrystal-
 ler, till naturen mest kiselartade, då deremot bergar-
 ten, ju yngre den är, dess mera antager en jordlik upp-
 slammad form, till innehållet mestadels kalkartad. Den
 allmänast kringspridda och med de bildande urkrafter-
 na i närmaste samband stående metallen, Jernet, har i
 äldsta bergen en oxydulerad, svart, attraktorisk eller
 åtminstone retraktorisk beskaffenhet; hvarefter den i
 medelålders-bergen blifvit röd, oxyderad och slutligen
 i de yngsta bergen gul, förvandlad till en mer eller min-
 dre saltaktig Ochra. De seduare jernets färgor förena
 sig i synnerhet med den i de yngre bergen rådande
 kalkstenen och göra den först röd, sedan gul. Slutligen
 hjälper också organiska lemningars närvaro och beskaf-
 fenhet mycket, att urskilja berglagrens olika ålder; ty
 det är tydligt att de lager äro äldst, som hafva inga
 sådana lemningar; att de i ålder komma dernäst, som
 hafva de, från den nu lefvande naturen mest afvikande
 lemningar efter organiska kroppar, i oskiljaktig förening
 med stenarten; och äntligen att de lager äro yngst, som
 framvisa lemuingar efter organiska kroppar, föga eller
 intet skilda från de ännu lefvande, och i mindre sam-
 band med den inneslutande stenen. I allmänhet, ju o-
 begripligare en stenart är till sitt bildningssätt eller upp-
 komst, dess äldre är den; ju lättare dess uppkomst lå-

ter inse sig och ju mera den öfverensstämmer med det, som ännu under våra ögon bildar sig eller kan eftergöras, desto yngre är den.

Till följe af sådana principers användande vid bergens undersökning, trodde man sig först böra urskilja tvänne hufvudformationer: den uråldriga eller primitiva, och den secundära eller Flötz-formationen. Sedermera har man funnit sig föranlåten, att äfven antaga en öfvergångs-formation, som står midt emellan båda och är liksom en blandning af bådas bergarter. Förutan dessa tre egentliga stenformationer, har man hos oss nästan blott att betrakta de af stenkastningar bestående lösa jordlagren, som äfvenledes äro högst märkvärdiga. Nu några betraktelser öfver hvar och en af dessa särskildt,

Uråldriga Formationen är för det mesta sammansatt af flera slags chrystaller, så ordentligt skiftevis sammanfogade, att man icke nog kan beundra dem. Ju mera man betraktar en granitartad håll med sina alternerande quartz-fältspath- och glimmer-korn, dess svårare tyckes all förklaring af dess bildning blifva. Dertill tyckas nödvändigt hafva fordrats krafter, som nu mera alldeles upphört att verka, åtminstone till den grad att något dylikt kan uppstå. Vi skole försöka att af betraktelser öfver granitens beskaffenhet, utbredning m. m. leda oss till något begrepp om de omständigheter hvar-

under den bildats. Graniten är den på jordklotet mest utbredda stenart, som förekommer från pol till pol utan någon sådan olikhet, som på minsta sätt kan härledas från olika latitud och dylikt. Den utgör det inre af jordklotet, icke allenast så långt menniskan kunnat nedtränga, utan äfven till det mångfaldigt större djupet, hvarifrån vulkanerna uppkasta stenar och smält bergart. Den uppreser sig på jordytan till de förfärligaste pyramidformiga spitsar eller de skarpaste eggjar, hvilka stundom inuti visa tecken till smätning eller att en hög grad af värma utströmmat genom dem. Allt detta visar, att de omöjliga kunnat danas under ett sådant jordens tillstånd som det närvarande. Det är icke tänkbart att de klippor, som nu uppsticka genom polartrakternas beständiga is, kunnat danas under en så låg temperatur, som den hvaraf de nu omgifvas; och om de, med alla andra berg, blifvit bildade under ett så högt stående haf, sem dertill fordrats, så tyckes att några höga ismassor efter det samma borde vara kvar bortåt polerna, hvilket ej lærer vara händelsen. Icke eller tyckas de förfärliga ojemnheter, som de uråldriga bergen bilda, kunnat danas under en flytande omgifning, hvilken nödvändigt bordt hindra en lika bildning på så olika djup, och så vidare. Det tyckes fast mera rimligt, att jorden då varit omgifven eller betäckt blott af en tjock dunstkrets, att jordytans värma åtminstone öfverstigit kokande vattens, att denna värma blifvit underhållen inifrån eller utströmmat i förenig med magneti-

ska kraften, och det längst samt starkast genom de punkter som upprest sig till höga berg. Att magnetiska kraften varit verksam vid urbergens bildning synes antagligt deraf, att dessa berg, åtminstone bortåt polerna, hafva hufvudsakligen en sträckning från norr till söder. På detta sätt kan man rimligast tänka sig de olika granitkornens successiva nedsättning, som alldeles icke så kunnat ske ur ett liquidum, efter allt hvad vi hittills hafva oss bekant. Att man beständigt saknar alla organiska lemningar i sådan stenart, tyckes äfven göra sannolikt att den bildats i så hög temperatur, att intet dylikt af det skälet kunnat uppstå, och under brist af ett för dem så outhärligt element som flytande vatten är. De inifrån kommande krafterna synas hafva verkat starkt och jemnt, utan minsta störning af yttre elementer, och derigenom åstadkommit granitens förundransvärda likformighet i stora massor, hvilken innerst befinnes vara störst. De stora centralbergen hafva mot medelpunkten alltid den likformigaste sammansättningen af nämnde korn, utan hvarken sprickor (gångar) eller lager. Deremot ju mer man aflägsnar sig från dessa bergens medelpunkt, dess mera tilltaga gångar och äfven lager uppfyllda med kalk, jernmalm o. d., hvarigenom ett närmande till följande formation röjes. Kanske häröra dessa sprickor af den större fuktighet, hvari bergen då bildats, hvilket bortdunstning sedermera gifvit anledning till massans krympning.

Öfvergångs-formationen (eller Fransosernes Ter-

rains de transition) är, så väl till sitt läge som sammansättning, en mellanlänk mellan den stora uråldriga, och den stora egentligast secundära eller Flötz-formationen. De krafter och omständigheter, som gjorde att stenkornen i uråldriga formationen rangerades så alternerande, synas under denna hafva minskats, åtminstone tidtals till den grad, att ett flytande ämne analogt med vatten kunnat stadna på jordytan, ur hvilket partiklarna, i s'ället för att sätta sig skiftevis, nu mera sjunkit hvar efter annan i mån som de svårare kunde hålla sig upplösta, på sätt som vi ännu se det ske ur blandade liquida. Således hafva kisekornen i denna formation, först fallit till botten och bildat sandstenslager; derefter hafva de mera leraktiga partiklarna, som svara mot granitens glimmer, sjunkit ned till lerschiffer; sedan har ett med granitens fältspath något analogt kalklager fullt med petrificater bildat sig. Då dessa ordentligt horisontella, under vatten tydligt bildade lager varit färdiga, har naturen ofta å nyo velat återgå till sin urbildning och lagt ofvanpå kalken åter ett lerlager, stundom äfven Trapp, som ibland ansenligt närmar sig till uråldriga bergarters beskaffenhet, till och med nog liknar granitlager. Således tyckes under denna formation blott ett afbrott, eller på vissa ställen blott en minskning i urkraftens verksamhet till en viss tid ägt rum, under hvilken minskning värman så mycket aftagit och solens ljus samt respirabel luft sannolikt för

första gången fått så mycket tillträde till jorden, att organiska ting, försedda med ögon och respirations-organer, kunnat uppstå. Detta tillträde af yttre verkande krafter har likväl ännu icke varit nog starkt, för att göra betydlig rubbning i stenmassans nedsättning, utan den synes ännu något lydt urkraftens ehuru försvagade inflytelse, och i följe deraf nedsatt sig directe ofvanpå och i samma sträckning med det uråldriga berget. Antingen synes det uråldriga berget hafva jemnat sig ofvanpå, för att emottaga öfvergångslagren, eller också på sidan hafva lemnat rum för dem. Till characteren af den kalksten, som ulgör hufvudsaken i denna formation, hörer oftast en rödkritelik färg och ett något splittrigt brott.

Flötz-formationen kallades secundär, i jemförelse med den uråldriga primitiva formationen, så länge öfvergångs-formationen var obekant eller föga antaglig; men då numera öfvergångs-formationen tillräckligt konstaterat sig och blifvit allt mer och mer utvidgad i geologernas begrepp, samt således intagit sitt egna rum i räkningen, synes denna benämning mindre passande. Till undvikande af alla förvillelser af numerativa namn synes man kunna bibehålla den gamla benämningen *Flötz-formation*, blott man icke dermed, såsom ofta skett, på ett allför bestämdt sätt förenar begreppet om flolägrighet, hvilket ingalunda vore riktigt, alldenstund Öfvergångs-formationen ofta, särdeles hos oss, är nästan ordentligare flolägrig än denna och i sådant fall kan kal-

las öfvergångs-flolägrig. Ordet Flötz bemärker fast mera i Tyska geologernas begrepp något, som på det mest afgjorda sätt är bildadt i ett flytande element eller genom sammanflötznig, och som i sin bildning bär märke efter ett liquidi rörelser och andra undergångna förändringar. För att ännu tydligare utmärka denna formationen från den föregående, tillägges ofta ordet vilda Flötz-formationen, som enligt Tyska språkbruket vill säga den oordentliga eller den under våldsamma rörelser bildade. Nyare franska Geologer kalla den med en ännu mer passande benämning: Terrains de sediment. Man finner att denna formation alldeles icke står i något nödvändigt sammanhang med den uråldriga, icke har hvarken sträckning eller lagerförhållanden öfvensstämmade med den; utan tvertom ligger ganska tillfälligt nedlagd längre ifrån den uråldriga, ofta mera bortåt nu varande hafskuster eller stora strömmar. I anseende till sammansättningen består den, icke så ordentligt som öfvergångs-formationen, nederst af ett sandstenslager, derpå lerschiffer, sedan kalk o. s. v. utan dess lager ligga ännu mera oordentligt, och merendels finnes blott ett af de nämnde slags lager på hvart ställe närvarande. Dess sandsten är merendels lösare; kalkstenen alldeles jordlik i brottet och ofta lerblandad eller förvandlad i mergelsten, så att den vid påandning starkt luktar af ler, till färgen mer eller mindre liknande jernochra. Der denna formation är som mest utbildad, finnes i dess lerschifferlager aftryck efter fiskar

och växter, oftast till oförmodadt stort djup under nu varande hafsyta, hvilka alldeles saknas i den förra, och bevisa att den blifvit bildad sedan organiska varelserna hunnit vidare i sin utveckling. Der denna formation i sin större fullkomlighet är betäckt med en icke petrifikatförande bergart, är den mera Basaltartad eller leraktig massa, som under upptorkning merendels spruckit till sexkantiga pelare och inuti äger blott glest strödda chrystaller. Hela beskaffenheten af denna formation tyckes visa, att blott något af den bergsbildande kraften varit kvar, men icke så mycket att den ensam bestämt läge och ordning. Fastmera tyckas dessa sednare blifvit rubbade af yttre tillkomna krafter, hvilka sannolikt härledt sig från den då redan betydliga inflyttelsen, som solen ägt på atmosfären, hvarigenom stormar och rörelse i det omgifvande vattnet uppkommit. Att denna formation blifvit mindre generelt utspridd öfver hela jorden och mindre likformig på olika delar deraf, tyckes stå väl i öfverensstämmelse med det redan anförda.

Med den sistnämnda periodens slut har väl all bildning af riktigt stenhårda, i massa sammanhängande berg upphört, men jordytan ännu varit långt ifrån att äga den nu varande beskaffenheten. Man finner uti vissa länder från den derpå följande perioden en bildning, som, till skillnad från riktigt stenhård formation, kan kallas tuffbildning, bestående af en mängd kalktuff, sug-

kalk, gips m. m. hopgyttrade till berg, som innehålla lemuingar af sådana stora fyrfotade landdjur och utmärkt fullkomliga träd, hvilka alldeles icke kunnat lefva under inflytelsen af de årstiders omskiftten, som nu finnas i samma länder. Dessa bevisa att ännu måste, på en stor del af jordklotet, en beständigt mild temperatur ägt rum, som tyckes hafva till största delen varit oberoende af solens inflytelse och härledt sig från en inifrån kommande lifgifvande kraft. Att denna likväl längst kunnat bibehålla sig bortåt æquatorn, der den sedan blifvit understödd af en beständig solvärma, tyckes antagligt, och att naturen således der kunnat utan afbrott framskrida i bildning af allt fullkomligare och fullkomligare varelser, tills menniskan, naturens krona, uppstått. Men ehuru människans organiska bildning först skett i varmare klimater, kan likväl den intellektuella hafva ernått sin högd, sedan den under sednare perioder blifvit förflyttad till kallare länder. Bort emot polerna tyckes den lifgifvande urkraften i somliga länder förr, i somliga sednare, men kanske allestädes tidigare än under æquatorn, hafva alldeles upphört att verka, hvarigenom en köld uppstått, som förqvåft den redan der bildade lefvande organisationen. Slutligen då solen blifvit mera ensamt rådande öfver jordens lif och fått fritt tillträde till dess yta, sedan de af urkraften i luften uppsända dunster hunnit allestädes någorlunda nedsjunka, då först tyckes nu varande ordning af olika klimater och årstider uppkommit öfver hela jordklo-

tet. Men detta uppkommande tyckes hafva varit åtföljdt af den största katastrof, som någonsin öfvergått jordytan, och i densamma tyckas de stora ryggar af lösa stenar och jord, som nu betäcka de flesta länder, blifvit uppkastade, och hvilka man, till skillnad från de förra stenhårda berglagren, utmärker med namn af *lösa lager* eller lösa berg, uppkastadt land, *Montagnes de transport*, *Couches meubles*.

Vi hafva i det föregående ofta talt om urkraftens och solens ömsesidiga inflytelse på jordytans bildning; försök om nu att gifva en concentrerad förklaring deraf och tillika utveckla ett begrepp om vulkanerna, som tyckas stå i nära samband med särskildta länders olikheter och i synnerhet de skillnader, som observeras mellan vår nord och tillstötande länder. Att en urkraft och solens inflytelse på jorden varit de tvenne hufvudagentia, som åstadkommit eller åtminstone styrt de förändringar jorden undergått; att den förra småningom aftagit och i samma mån lemnat den sednare större inflytelse, tills den slutligen fått alldeles öfverhanden, tyckes vara otvifvelaktigt. Så länge urkraften var ensamt rådande kunde inga olikheter mellan årstider och klimater äga rum, utan hela jordklotet var lika och beständigt uppvärmdt af en inifrån kommande värma, som sannolikt för lång tid varit så stor, att blott en dunstformig omgifvelse kunnat finnas, hvilken deremot varit så mycket tätare. Denna urkraftsvärma, som i början

tyckes hafva utgått lika från alla punkter af jordytan, synes sedan hafva concentrerat sig till vissa fläckar, der urkraftens fortfarande verksamhet då upphöjt stora berg. Derunder har sannolikt efterhand ett flytande ämne, analogt med vatten, samlat sig på den lägre ytan och bildat haf, hvilka bland annat mer och mer bidragit att göra större delen af jordytan ogenomtränglig för urkraftens värma. I samma mån har den allt mer och mer concentrerat sig till vissa och färre punkter, ur hvilka den slutligen, då den i anseende till sin aftagande styrka ej mer hindrade jordytans tilltagande hårdhet, måst skaffa sig utgång genom bestämda öppningar. Stundom äro dessa öppningar i de högsta bergspetsarna, stundom hafva dessa blifvit ogenomträngliga derföre, så att kraften måst utbryta på sidan, och der uppkasta nya berg såsom Vesuvius. Dessa öppningar, eller så kallade vulkaner, tyckas visst vara sista kvarlefvan, af en inifrån kommande kraft. De äro de största bevis, som finnas, att jorden ännu inuti äger värma, hvilken i en vid omkrets omkring dem ger sig tillkänna genom värma källor, som näst vulkanerna utan tvifvel äro de mest långväga budbärare från det inre af jorden. På ännu större afstånd från vulkanerna, der icke engång heta källor utkomma ur jorden, der måste all urkrafts värma vara som mest aflägsen från jordytan, och der har den äfven sannolikt först upphört att verka ända ut till densamma. En större aflägsenhet från æqua-

torn, som hindrat solen att i tid ersätta den aftagande urkraftens verkan, och ett större afstånd från vulkaniska trakter, der urkraftens verkan utan solens understöd längst kunnat bibehålla sig, tyckas vara de tvenne omständigheter som vållat vissa länders brist på yngre bildningar, hvaruti den geologiska olikheten mellan olika länder mest består. Uti dessa tvenne omständigheter tycka vi oss åtminstone igenfinna orsaken till Sveriges olikhet med nästgränsande länder, hvilken hädanefter skall utgöra vårt hufvudämne och till hvars upplysande vi förutskickat föregående allmänna åsigter, på det vi hädanefter destomera må kunna hålla oss vid hufvudämnet och upplysa det, utan att behöfva göra vidlyftiga afbrott med långt ifrån hämtade förklaringar.

2. A F D E L N I N G E N.

Om Sveriges jordbildning i jämförelse med tillgränsande länders, eller om Sveriges geologiska beskaffenhet i allmänhet.

Vid en jämförande beskrifning om Sveriges geologiska beskaffenhet, kan intet land bättre skicka sig till sammanlikning än det, som är gent emot oss på andra sidan om Östersjön, eller som ugör norra sluttningen af Europas stora continent. De stora berg, som egentligast af alla få namn af Alper, och både genom sin höjd och belägenhet utgöra Europas medelpunkt, utmär-

ka sig ganska mycket genom sina dristigt uppresta spetsar, hvilka med mer eller mindre sammanhang sträcka sig från Montblanc genom Sveitz och Tyrolen, samt efter något afbrott åter uppträda under namn af Karpathen. Sjelfva kärnan af denna bergskedja är i högsta grad af uråldrig beskaffenhet, visande en granit i massa bildad till de mest pyramidformiga bergspetsar, utan minsta tecken till gångar eller lager som afskilja bergmassan. Denna uråldriga eggen af alperna är allestädes så smal eller så tunn, att man på en dag med lätthet kan passera öfver densamma, och allestädes försedd med så branta sidor, att derigenom deras i och för sig sjelf stora höjd blir dubbelt anseeligare. På deras mot norden vända sida ligga kalkstensberg, som ofta uppsticka spetsar i höjd föga eftergifvande de uråldriga Centralspetsarna och som ofta i sina lager äga petrificationer. Dessa ofantliga kalkklippor, hvilkas stenart utmärkes med namn af Alp-kalksten, anses mest höra till Flötz-formationen; ehuru man funnit dem i anseende till sträckning och läge, samt äfven i anseende till sin beröring med granitartade lager, komma nära till Öfvergångs-formationen, till hvilken äfven utseendet nog hänförelse dem. Sådana ofantliga kalkberg äro Salev, Entlibuchgrath, Pilatus, Hochsentis stigande till 7700 fots höjd öfver hafvet, belägna i Sveitz, de mesta Österrikiska Alperna, och slutligen Fatra, Chocs och die Leiten vid Karpaterna. De utgöra allestädes liksom en förmur för den stora, uråldriga Cen-

tralkedjan, och, der denna är afbruten, bemöda de sig att uppfylla öppningen, hvilket i synnerhet är händelsen i Österrike. Först längre utom denna melankedja vidtaga sydligare Flötz-berg, sådana som Jura, Randsberg m. fl., utmärkta med ocalcinerad snäckkalk, hvilken sedan ofta förblifver rådande genom Württemberg allt nedåt Hannover, hvarefter nära hafsstränderna följer calcinerad Skalkalk och kritlager. Blott här och der uppsticker på det lägre af Tyskland, genom de rådande Flötz-lagren, någon mindre bergstopp, såsom Hartz, hvilken väl härrör från uråldriga grunden, men nu mera är så genomdragen af malmförande gångar, att den nog skiljer sig från Central-Alperna. Ofvanpå de nästan allestädes rådande Flötz-lagren ligga lösa jord-lager, som också mest bestå af kalk, mer eller mindre förvandlad i mergel och ofta sammansintrad till tuff, som föga skiljer sig från den underliggande Flötz-klippan. Så förhåller sig landet tills Östersjöns sand i Brandenburg öfvertäcker alltsammans.

Sverige är af mycket olika beskaffenhet mot den nu anförda. Det tyckes vara med länder som med människor, att ehuru alla äga en viss gemensam prägel, så röjer dock hvart och ett sin egen individuella art, som tillhört det från dess första uppkomst; och få länder tyckas hafva denna individuella art så väl uttryckt som Sverige. Skandinaviska bergsryggens höjd är så mycket ringare än Europas nyss omtalda södra Alpers, som 7 är

mindre än 14; men bredden och utsträckningen i alla horizontal-dimensioner är visst tre gånger större, så att kubika innehållet af vår fjällrygg öfver hafsytan vida öfverträffar egentliga Alpernas. Tillika är vår fjällrygg mycket mindre sönderdelad i skarpa eggar och djupa dalar, då man nämligen undantager yttersta hafsidan i Norrige. Då Sveitzer-Alperna alldeles icke äga några uråldriga sidotillägg, så befinnes deremot vid vår fjällrygg på Svenska sidan, under större delen af dess längd, den ena granit-bergskedjan utom den andra, som genomstryka landet och sedan utplatta sig till en granitgrund, hvars hållar nästan allestädes i hela landet visa sig i ytan. Större delen af Sverige har för liten höjd öfver hafvet för att egentligen heta ett bergigt land, och likväl uppsticka granithällarna allestädes i jordytan, till nästan lika stor vidd som hela landets. Genom allt detta blir granitens synliga vidd, eller utbredning och yta, mångfaldigt större i Sverige, än i något annat bekant land af Europa. Med denna stora horizontal-utbredning följer ett särdeles Gneisartadt lagerförhållande. Då i Tyskland de få malmförande uråldriga bergstoppar, som på längre afstånd från Alperna uppstå genom jordytan, äro genomdragne af mest vertikalt stående gångar, så hafva de i Sverige, allestädes från fjällryggen till hafskanten uppstående, mestadels flata Gneis-hällarna med sig parallela lager af den rikaste jernmalm, aldrig afvikande från den svarta uråldriga beskaffenheten. Sådana jernlager ligga till och med på det mest oförmodade sätt

under jemna slättlandet, såsom vid Dannemora, Hässelkulla o. fl. st. Af denna horizontal-utbredning i vidd härrör Sveriges rikedom på malm, och lättheten att komma åt den utan en kostnad, som öfverstiger vinsten. Tillika må anmärkas, att Sveriges förråd af malm är så alldeles concentrerad till denna formation, att icke något betydligt deraf finnes i de yngre formationerna, såsom i andra Europeiska länder. Den stora horizontal-utbredningen af Sveriges urgamla berg synes visa, att den bildande urkraften verkat jemnt, att den icke med sådan häftighet utstörtat ur vissa punkter, utan fast mera gifvit sig tid att söka vidden. Deraf tyckes hafva kommit, att föga sprickor och gångar genom häftig skakning uppkommit, utan att naturen kunnat utbreda sig till jemna, på vissa ställen deponerade lager, och der på engång nedlägga hela sitt förråd af metall.

Svenska *Öfvergångs-bergens* beskaffenhet förberedes och bestämmes ganska tydligen af den nu anmärkta urbergets bildning. Hos oss finnas inga sådana ofantliga, af så kallad alp-kalksten jemte stora alpryggen uppresta spetsar, som i Södra Europa. Den urgamla granit-bildningen fortfar nedåt landet, så att blott på tvenne ställen, midt emot de största sjöarne, en långsam närmning till öfvergångs-bildning i dessas bassiner finnes. I Jemtland nämligen blir grunden allt mer lerschifferaktig, tills den kan emottaga öfvergångs-kalkstens lager. Ofvanför Dalarna deremot, bildar sig först en sorts uråldrig Quartz-

sandsten eller Grauvacka, sedan en något yngre sandsten, som väl eruår en ansenlig höjd och således tyckes vara i stället för Alp-kalkstenen, men som icke eller får någon kalk förr än nedom den stora bassinen Siljan. Sedermera blir Öfvergångs-formationen alldeles inskränkt till de största jemna grundytor i botten af våra största insjöar, eller från fjällen längre aflägsna haf. Det är högst märkvärdigt att se, huru bestämdt hvar ochen af våra stora insjöar har sin Öfvergångs-formation, der naturen, efter den hos oss antagna normen, fått ett sökt tillfälle att, på ett för denna formationen i andra länder makalöst sätt, utbreda sig i vida, regelbundna lager. Kanske svara våra flolägriga berg vid Venern, o. fl. st., i anseende till den ordning de intaga i formationernas kedja, något när mot kalkalperna i Sveitz. Om så är, kan man ej nog förundra sig öfver deras olikhet i dimensioner: Då Pilatus, HochSentis, m. fl. uti Sveitz, hafva en kalkmassa af 6000 till 7000 fots tjocklek mot knappt 1 mils vidd, så hafva våra Vestgötha berg ett kalklager af blott 207 fots tjocklek mot flere mils vidd, och Gottland ännu mera. Detta är utan tvifvel ett ofantligt olika förhållande af bildningskraftens riktning i de båda länderna. Härmed följer uti Sveitz en benägenhet att lägga de olika stenarterna, hvar af en fullständig formation består, icke ofvanpå hvarandra, utan fastmer utom hvarandra, då deremot hos oss i de flesta Öfvergångs-bildningarna märkes en förundransvärd regelbundenhet i lagrens läge öfver

hvarandra. Så väl i anseende till den stora utvidgningen, som aflägsenheten från högsta fjällryggen och tillkomsten under ett ännu existerande churu minskadt vatten, hvilket allt så mycket skiljer våra Öfvergångs-berg från de mesta utländska, ville utländska Geologer länge icke erkänna dem för Öfvergångs-berg, utan sökte föra dem till Flötz-formationen. Att detta var orätt inhämtas af deras läge, stenart och petrifikaternas beskaffenhet. Från läget kan man icke härleda något bevis förr, än vi framdeles få förutskicka en beskrifning om hvar öfvergångs-trakt särskildt. Hvad stenartens beskaffenhet vidkommer, så är kalkstenen så splittrig och för det mesta rödkritfärgad, att man ej kan tvifla om dess äldre bildning än den jordaktiga, smutsgula, lerblandade Flötz-kalkstenen. Petrifikaterna åter, i våra Öfvergångs-berg, bestyrka på en gång deras ålder, den stillhet hvaruti de bildats och den egna lifgifvande kraft, som då varit rådande i dem, jemförelsevis med Södra Europas berg af samma formation. Våra Öfvergångs-petrifikater bestå mest i Entomotrakiter och Orthoceratiter, hvilka båda, mera än några andra petrifikater, aflägsna sig från den nu lefvande naturen, hvarigenom deras höga ålder nog bevises. Båda hafva de en ganska utbredd tunn bildning, som tillräckligt visar i huru stor stillhet de måste hafva lefvat. Man kan i detta afseende icke nog beundra så väl de ofta fots långa Entomotrakiterna, som de cylindriska, ofta samns långa och smala orthoceratiterna, hvilka ligga alldeles oskadda el-

ler obrutna i kalkstenen. Då vi vidare erinra att en stor del af Entomotrakiterna redan ägde ögon, och tillika fästa vår uppmärksamhet på den ofantligt stora mängden af både dem och Orthoceratiterna, så kunna vi ej nog förundra oss öfver den kraftiga organisation, hvarmed naturen hos oss strax uppträdde mera än i sydligare Europa. Uti den nämnda Sveitzerska kalkstenen finner man intet sådant, utan i dess ställe Ammoniter, hvilka genom den starka sammanrullning de äga, tyckas, i öfverensstämmelse med allt annat, visa att de lefvat i ett vida oroligare element, der de icke heller på långt när så mycket kunnat sprida och föröka sig. Under det man närmar sig till norden finner man Orthoceratiter först på Hartz-berget, men ännu så små och få, att de mångfaldigt stå efter de nordiska*). Ännu en omständighet förtjenar att anmärkas om Svenska Öfvergångs-petrifikaterna, nämligen den, att de mer än några andra tillhört en viss stenart och icke funnits utom den. Alla våra blinda Entomotrakiter finnas endast i den orsten, som är blandad med aluskiffer, och det, hvad de minsta vidkommer, så tätt

*) Här menas med Orthoceratiter endast sådana tydligen mångrummiga Snäckor, som i norden äro så väl kända under detta namn. Deremot de corall-likade petrifikaterna, som så kallas t. e. i *de Lapeyrouse's Disfertatiuncula de novis quibusdam orthoceratitum et ostracitum speciebus; Erlangæ 1781 fol.* och som tillhöra sydligare Flötz-trakter, måste vi erkänna oss icke nog hafva undersökt, för att kunna antaga dem för congeneriska med våra.

att de tyckas uppstått som en hufvud-beståndsdel deruti. De med ögon försedda Entomostrakiterna, och ännu mera Orthoceratiterna, tillhöra så bestämdt kalkstenslagret, att blott små lemningar efter dem finnas i det uppomvarande skiffer-lagret. Denna egenskap, att väsendtligt tillhöra stenarten, bevisar ytterligare dessa petrifikaters stora ålder. Äfvenledes finner man dem vara mycket mera afsöndrade från yngre petrifikater, än uti andra länder; man ser icke, hvarken från Entomostrakiterna eller från Orthoceratiterna, den jemna successiva öfvergång till ännu lefvande varelser, som från Ammoniterna, genom Nautiliterna, till de ännu lefvande Nautili i sydligare länder. Med denna utmärkt rika öfvergångsbildning tyckes ockå naturen i norden för det mesta slutat den præadamitiska generationen. Sedan vi i det föregående beundrat nordens rikedom i bildning, få vi i de efterföljande formationerna förundra oss öfver dess fattigdom och slutligen brist på all generation.

Flötz-formationen saknas mestadels, på ett förundransvärdt sätt, i största delen af Sverige. Man finner hos oss nästan intet spår efter sådana, med enrummiga spiralsnäckor uppfyllda kalkberg, eller efter äldre och större, med aftryck efter skogsväxter i synnerhet ormbunkar försedda kolflötzer, eller efter lerskiffer-lager med intryck af fiskar, eller efter sådana flötzberg, som på topparna äro belagda med Basalt, hvilket allt till sådan mängd finnes i inre delarna af Tyskland. Hos oss

har man inuti landet knappt någon Flötz-bildning, utan nästan allt hvad vi af sådan art äga är inskränkt till sydligaste uddens stränder eller nedlagdt omkring Skånes yttersta kant, samt är der den yngre, till hafsstränder äfven i andra länder inskränkta bildning, som består af calcinerade lager af skalkalk och krita med något stenkol, hvilka lagets beskaffenhet nedanför närmare skall bestämmas.

Den tredje och sista præadamitiska organiska bildning, som i Tyskland och tillgränsande länder uppstått, sedan alla fasta bergen voro fulländade, saknas, tillika med dess tuff- och sugkalks- samt gips-lager, på ett ännu mera förundransvärdt sätt, på hela Skandinaviska halfön. Af alla de fossila skeletter efter fyrfotade djur och tecken till begrafna skogar, som i Tyskland och Frankrike uppgräfvats ur de hopgyttrade och uppslammade jordlagren, har man hos oss ej upptäckt något tydligt tecken. De få fiskknotor, som hos oss äro fundna, äro i jämförelse alltför obetydliga och kanske för det mesta tillfälligtvis i sednare perioder tillkomna; och de skeletter af idisslande djur, som finnas i Skånes torfmossar, tillhöra en ännu nyare period. Man kan ej nog förundra sig deröfver, att största delen af Sverige således under två stora formationer mestadels blifvit utan all lifsyttring, utan att lemna tecken det någon förändring på dess yta tilldragit sig; så att af alla de bildningar, som på Karstens Tabeller 2:a Upplagan från början af sidan 31 till och med 34, anföras, finnes hos

oss endast litet af den ofvan på sidan 85 upptagna strandbildningen af skal-kalk, krita och sandsten med litet stenkol och Flötz Trappsandsten (att icke nämna klappur eller det så kallade Gerülle, som strax skall anföras). I allmänhet har hos oss nästan ingen organisation, som lefvat på torra landet, ägt rum fören ännu bestående, utan mestadels allt det gamla utdödda, som vi hafva, har lefvat i vatten. -- Men vid den tid, då den sista af dessa formationer utomlands förstördes eller nedbäddades i de lösa jordlagren, finna vi i nordn på engång tecken till de största rörelser, hvilka hufvudsakligast kommit från Sverige och mest rasat på dess yta. Ofvanpå de jordlager, som i Tyskland begrafvit de sist omnämde stora djuren och träden, ligga stora stenblock, hvilka således ditkommit efter förstörelsen. Då man efterforskar hvarifrån de kommit, så befinnas de vara från Sverige. Man finner ingen sådan hållart i det tillgränsande Tyskland, och dessutom tilltaga de både i storlek och mängd ju mera man närmar sig Östersjöns stränder, der man tillika finner stenar af Öfvergångs-formationen, som alldeles otvifvelaktigt kommit från Sverige. När man vidare kommit öfver till Sverige, så finner man samma slags urstens-block icke allenast kastade öfver Skånes yngre bildningar, utan också betäckande nästan hela Sveriges yta. I de slätare, särdeles de medlersta Sveriges Provincer, iakttagas vissa stora sten- och sandåsar, sträckande sig från norr till söder, hvilkas stenarter också kommit norr i-

från, t. e. de vid Upsala från Dalarna. Att allt detta blifvit kringkastadt i en enda katastrof tyckes vara tydligt af den likformighet, som råder i allt, utan inblandade lager af finare jord, som annars skolat sätta sig i stillare perioder; och att denna katastrof tilldragit sig nyss förr än landet fick sin nu varande organiska betäckning, synes bevisligt derigenom, att lika litet något deraf finnes deruti begrafvet, som af den sista præadamitiska Tyska organisationen, hvilken den föröfrigt i Tyskland betäcker. Först sedan Svenska jordytan, genom denna katastrof, fått sin nu varande beskaffenhet, synas de haf-s-snäcklager, som finnas vid Uddevalla, blifvit nedlagda och äfven de mindre hafslemningarne vid Upsala, m. fl. st. hafva satt sig. En organisation har slutligen tillkommit, vittnande om dylik stillhet i elementerna, som den under Öfvergångs-formationens tillkomst. Skandinaviska jorden synes nu åter utveckla sina varelser med ordentligare lugn, än sydligare tillgränsande länder, oaktadt de större afbrott som årstiderna göra; hvarjemte den visar en mildhet och productivitet, större än något annat lika nordligt land, hvilken tyckes öfverensstämma med dess aldraäldsta natur. Ännu, liksom under öfvergångs-perioden, är landet benäget att frambringa en stor mängd individer af samma slag, åtminstone af växtriket, ehuru otjenlig dess gråstens-yta tyckes vara, i jemförelse med den både mångfaldigt lösare och materielt mera närande kalkhaltiga tyska jordytan. De många nyare lager af flötz-kalk, tuff, sug-

kalk m. m., hvaraf Tysklands grund består, gifva åt dess jordyta en mergelartad beskaffenhet, och genom de många organiska ting de förut framalstrat, och hvilkas lemningar de innehålla, en förberedelse att nära organisationen, samt derjemte en löshet, som bestämmer dess större fruktbarhet. Tyska jorden är i allmänhet så lös, att inga landsvägar derpå kunna bestå utan lagd stengrund, hvarföre också namnet landsväg förbytes i de hos oss lika okända, som opassande benämningarna stendam eller Chaussé. Med denna löshet och mergelartade natur följer tillika en smutsighet och en lämplighet för åkerbruk, hvars make ingenstädes finnes i Sverige. I jemförelse med allt detta har Sverige icke allenast för det mesta sin bara granitgrund, utan också sin lösa betäckning bestående af gråsten, eller i fördelaktigare fall, deremellan af mera obemängd sand och lera, hvilket allt gör dess yta renlig, hård, tjenlig mera för en vild, flerårig vegetation, än för ett omväxlande åkerbruk. Detta allt bestämmer mera än klimatet dess mindre duglighet för odling; men ger också, under det jemna klimatets medverkan, åt invånarne en karaktersstadga, som något ersätter deras ringa mängd. Att några enskilda trakter till någon grad härutinnan afvika från allmänna förhållandet, skall nedanför anföras.

Sedan vi funnit alla dessa egenheter i Sveriges bildning, jemförelsevis med närmaste länder, eftertänkom äfven huru de kunnat uppstå. Att våra uråldriga berg äro

bildade mindre i höjd, men mycket mera i vidd än Alperna, tyckes hafva kommit af en mindre häftigt verkande, mindre till vissa punkter concentrerad urkraft. Det ser ut som hade denna urkraft, genom sin mindre häftighet, lemnat stenmassan mera tillfälle att hårdna, hvarefter en utgång på annat ställe, eller utvidgning, blifvit nödvändig. Då vi i vårt grannskap icke finne minsta tecken till vulkaner, icke heller till heta källor eller ens till vatten af större kemisk halt, såsom de i Tyskland så bekanta medicinal-källorna, så synes man kunna antaga att jorden här förr kallnat, men mera småningom och i stillhet, hvarigenom den sist kvarblifna urkraften fått mera tillfälle att samla sig i vissa större vatten och der nedlägga de stora, högst ordentliga Öfvergångs-formationerna, som vi ej nog kunne beundra. Efter denna tid tyckes Svenska jorden förlorat all bildningsförmåga, under det att urkraften omkring Alperna tyckes börjat samla sig allt mer och mer, och söka sin utgång genom vissa punkter, hvilka derigenom blifvit vulkaner. Från dessas grannskap och från den jordvärma, som stått i samband med dem, tyckes man kunna härleda den i Tyskland fortfarande bildningen; och då man ser att vulkanerna omkring Alperna förr varit flera än nu, så är det väl sannolikt att de der kunnat sprida en värma i atmosfären, som icke tillåtit några oblidare årstider, och att således djur och växter der kunnat leva den tiden, hvilka nu endast finnas i Indierna, der ännu inga så betydligt olika årstider fått insteg. Att de

nyare bildningarna mot norden fordrat understöd af Vulkanernas inflytelse, bestyrkes deraf, att Grönland och Island med sina vulkaner hafva långt nyare bildningar än Sverige. Sannolikt har Sverige, under det Tyskland af ofvannämde orsaker njöt en beständig sommar, fått vidkännas en oafbruten vinter och blifvit allt mer och mer belagdt med snö af de starka meteorer, som vulkanerna på större afstånd låtit falla. Det synes som hade vulkanerna, eller den i samma trakter utgående jordvärman, ännu bildat omkring hela jorden en atmosfär af den tjocklek, att solen icke kunnat rätt verka på jorden, och att derigenom i synnerhet de nordliga länder, hvilka ej stodo under vulkaniska trakternas directare inflytelse, blifvit dubbelt vanlottade. Att der efter en stor revolution tilldragit sig på jordytan, i synnerhet mot norden, är otvifvelaktigt; och att denna uppstått deraf, att solen då fått kraft nog att verka uppkomsten af nu varande olika årstider och klimater, finne vi troligast. Det är väl sannolikt att jord-atmosfärens förändrade beskaffenhet hufvudsakligast dertill gifvit anledning, och att en mängd vulkaner slocknat, samt att jordvärman omkring dem aftagit, m. m., till den grad, att luftkretsen blifvit mera genomtränglig för solens värma än förut. Då nu härigenom en helt ny ordning skulle uppstå på jorden kunde ej annat inträffa, än att de starkaste rörelser på dess yta skulle uppkomma, hvilka synas hafva drabbat Skandinavien mer än något annat Europeiskt land. Vår nord kunde då ej mera

blifva så vanlottad, som i näst föregående perioder, utan det ser ut som hade då solen på en gång smält de massor af snö och is, hvilka förut till stor mängd synas hafva samlats på dess vidlyftigt utbredda yta, och derigenom förorsakat en flod, som sträckt sin verkan så vida utom dess gränser som vi finna de omtalte stenblocken. I likhet med det som ännu hvarje vår händer, blir det troligt, att solen först verkat på fasta landet och mest längre in på detsamma; att derigenom snö-smältningens vatten först utbreddt sig från de inre delarna af landet, och således betäckt det utom varande landet med stenblock, samt äfven kastat dem på det ännu med is belagda hafvet, hvarpå de sedan, då hafvet från söder först blifvit öppet, med isen flutit söder ått och slutligen blifvit nedlagda på Tysklands slätter. På detta sätt tyckes Sverige hafva blifvit, hvad det nu är, så utmärkt genom sin starkt utbredda urbergsgrund, sina få, men jemna och vida öfvergångs-planer, sin brist på nyare petrifikat- och fossilbildningar, samt slutligen sin myckenhet af gråstenskastningar och steril sand, som beläcker större delen af dess yta.

5. A F D E L N I N G E N.

Sveriges särskildta delar i geologiskt afseende närmare betraktade och jemförde med hvarandra.

Sveriges uråldriga bergsgrund och derpå förekommande ojemheter äro i allmänhet mycket mindre olika i

särskilda provinser, än man föreställer sig. Det som mest utmärker sig, är fjällryggen, hvilken man lämpligast kan föreställa sig som ett från Svenska sidan sig höjande plan, hvilket mot norriska hafvet afbrytes och bildar en sönderbruten, upphöjd kant. Der detta plan börjar sönderbrytas, eller der dess kant är som högst och ännu sammanhängande, har den i Lappmarken vanligen blott 2000 fots höjd *). På denna höjd uppstå ofta mera från hvarandra afskilda bergshufvuden, som äfvenledes i Lappmarken stundom hinna 5700 fots höjd öfver hafvet. Den upphöjda kantens strykning är, som man så tydligt ser, i NNO och SSV. Denna kant kan icke egentligen dela sig, ej heller kunna på det derifrån åt Sverige lutande planet några egentliga fjällryggens grenar uppstå. Snarare skulle man kunna igenkänna nå-

*) Förf. har här, liksom allestädes i denna afhandling, undvikit att sträcka sin betraktelse till Norrige, af skäl att detta Naboland är i geologiskt afseende så pass afvikande från Sverige, att det synes fordra sin egen afhandling, och här må hända skulle mindre upplysa än förvilla. Sedan den egentliga Svenska eller Lappska fjällryggen vid Dalarne förlorat sig i den stora Sandstensbildningen, uppstiger den egentligen Norriska fjällryggen mycket mera åt vester, och har der en sådan lagernas eller kanternas strykning i motsatt riktning från VNV till OSO, att detta synes hänvisa till någon likhet med Engelska och Skottska förhållanden. Titlika få lagren en mera stående riktning, som gör att deras ifyllningar få mera utseende af verkliga gångar. Härmed följer några andra olikheter, som synas böra mera särskildt ful följas än straxt öfverföras till de svenska förhållandena.

gra mindre kanter, som gå parallelt med stora fjällryggen, med ungefär samma lutning och sträckning. En sådan synes gå emellan Lappmarkerna och Vesterbotten samt längre söder ut mellan Jemtland och Medelpad med Ångermanland. På sednare stället är den som högst, ungefär 700 fot öfver hafvet. Det stora afståndet mellan fjällryggen och den nedre landtryggen blir der uppfylld af den ansenliga Storsjön med sitt öfvergångslager. Ännu längre söderut vid Siljan tyckes en dylik bildning äga ungefär samma belägenhets förhållanden. Sedermera gå åtskilliga bergkedjor genom landet i ungefär samma sträckning som fjällryggen, af hvilka de i vestra delen vid Dalsland äro ansenligast, af också vid pass 700 fots höjd. Dessa bergskedjor synas åter förena sig i Småland, och göra det samma till Götharikes egentligaste bergsprovins, der de emellan Taberg och Ekesjö hinna vidpass 600 fots höjd. Föröfrigt finnes bredvid och emellan dessa betydligare bergssträckningarne allestädes uppstående granitgrund, bildande smärre bergskullar och klippor till sådan mängd, att ingen special-charta kan upptaga dem alla. Uti denna granitgrund är sjön Vettern den synnerligaste fördjupning, såsom ägande alldeles grundbergets allmänna sträckning. De öfriga större sjöarna afvika icke eller mycket derifrån. Bredvid dem utmärka sig öfvergångs formationerna såsom den enda betäckning på grundberget, så att ingen granit der framstår. — Sveriges uråldriga grund är för det mesta Gneus, som med sina lager bildar det lutande

plan och de af detsamma snedt uppstående kanter, som blifvit omtalta. I denna Gneus, särdeles der densamma tillika med landet är som mest utplattad, nämligen emellan Dannemora, Utö och Philipstad, ligga Sveriges så märkvärdiga Jernmalmlager. -- Med dessa malmlager följa ofta betydligare massor af uråldrig kalk, hvilka stundom utbreda sig till sådan vidd, att de få geologisk märkvärdighet och verka förmånligt på växtligheten, samt således i flere afseenden liksom hänvisa på nyare bildningar, hvilkas hufvudbeståndsdel kalken blir. Uti medlersta Sverige är må hända den urkalksbildning, som utgör Sala i Vestmanland, den märkvärdigaste, såsom uppfyllande en bassin af mer än en mils vidd. Att en urkalkås i Nora bergslag är nog mächtig för att verka på Vegetationen, har Herr Hisinger anmärkt. Den urkalksanläggning vid Bråviken utmed Kolmorden, hvaraf Kolmords Marmorn utgör den bekantaste beståndsdel, är också stor nog att hafva samma fördelaktiga inflytelse och betäckas af Gottlands grässlåg. Dessa och dylika bilningar mildra något den enformiga uråldriga svenska granit-grunden, men hvad deras storlek i det hela vidkommer, så är den väl icke större än att de blott kunna, äfven i detta afseende, anses för en tillämnning till den blifvande ojemförligt större öfvergångsformationen.

Öfvergångs-formationen, hvars väsentligaste del hos oss är det med Orthoceratiter och Entomotrakiter

späckade kalkstens-lagret, visar sig annars i olika trakter af Sverige mycket olika till läge och lagrens mångfald. Man tyckes kunna indela de olika trakterna efter läget i följande 4 afdelningar: 1) de som med granit eller någon annan uråldrig bergart stå i närmaste förhållande, såsom Dalarnas, och förmodligen äfven Jemtlands; 2) de som isolerade upphöja sig på någon slätt och visa ut åt albrutna kanter, såsom Gottland, Öland och Westergöthland; 3) sådana som bilda låga slätter och med kanten tyckas stöta intill högre granitberg, till hvilken afdelning höra Östergöthlands, Nerikes och kanske Roslagens flotrakter; och 4) som lägga sig bredvid graniten och tillika ordna sina lager mera utom än på hvarandra, såsom Skåne. Enligt denna indelning hafva vi i förra upplagan uppräknat öfvergångs-trakterna, men inre naturen öfverensstämmer icke så alldeles dermed, att man icke nu tror sig böra antaga en annan, som mera öfverenskommer både med öfriga beskaffenheten och läget. Vi hafva nämnt att dessa bildningar skett i bassiner, som tillhöra våra största sjöar. Det är märkvärdigt att se huru hvar och en af de största sjöarna har sin egen öfvergångs-bildning, som ligger vid endera sidan af dem, merendels den östra eller den som vänder sig från stora fjällryggen. De som ligga närmast fjällryggen äro som minst utbildade och mest omvexlande eller ägande samband med bergarter, som åtminstone likna uråldriga; så är det med Jemtlands vid Storsjön och Dalarnes vid Siljan. Kanske att man också får

räkna hit Gestriklands Storsjö-trakt. Sedan kommer Nerikes vid Hjelmarn, kanske Uplands vid Mälarn, Östergötlands vid Vettern och Vestergötlands vid Venern. Slutligen har man Östersjöns öfvergångsbildningar i Öland och Gottland samt närmare Stora Oceanen i Skåne. I denna ordning skola öfvergångstrakterna nedanför beskrivas, sedan nu först något litet blifvit nämndt om de olika lagren. Bland alla de särskildta öfvergångstrakterna är Vestergötland den enda, som har alla, till en komplett öfvergångs-formation hörande, olika lagren ordentligt lagda på hvarandra, nemligen 1) Sandsten utan tydliga petrifikater; 2) Alunschiffer med inblandade orstens-hvarf fulla af blinda Entomotrakiter; 3) Kalksten med Orthoceratiter och Entomotrakiter försedda med ögon; 4) Lerschiffer (utan orstens-lager) ägande mest ritningar efter små Orthoceratiter eller så kallade Graptolither, hvarföre den lämpeligen kallas Graptolith-schiffer, till skillnad från den under kalkstenen liggande lerschiffern, i synnerhet då den sednare ej utgör riktig Alunschiffer; 5) Trapp, som alltid är utan petrificater, stundom visande någon sådighet i friskt brott, men föga tydliga chrystaller. Näst efter Vestgötha-bergen komma, i anseende till lagrens talrikhet, de Skånska; derefter Ölands, Nerikes och Östergötlands, hvilka trenne sistnämnda hafva blott de tre nedre lagren; sedan Gottland, som har endast sandsten och kalk, samt slutligen Jemtlands och Dalarnes, som äro än ofullständigare.

1. JEMTLANDS vid dess Storsjö varande Öfvergångstrakt har i synnerhet det gemensamt med Dalarnes vid Siljan, att den tyckes förberedas från fjällryggen, ehuru genom andra bergarter än Dalarnes. Jemtlands fjällrygg består mera än någon annan ensamt af glimmerschiffer, som ofta blir talkartad, särdeles vresig, bildande de underliga öppningar eller så kallade portar, som här äro så märkliga. Uti de större ådalarna lägges sig bredvid densamma en uråldrig lerschiffer, som stundom blandas med svart urkalkstenslager, hvilka kunna anses som en förberedelse till Öfvergångslagren. Nedom denna ur-lerschiffer vidtager utmed Storsjöns vestra sida en lerschiffer, som tyckes vara af öfvergångsnatur ofta liknande alunschiffer, men, så vida man utrönt, saknar alla petrifikater. Derefter kommer slutligen den tydliga Öfvergångskalkstenen vid östra och södra sidan om Storsjön, börjande med Frösön och sedan sträckande sig till Ovikken, Berg, Gärde i Bruunflo, Skärhällsforsen i Ragunda elf och upp mot Hammardal. Vid denna dess yttre gräns lägges den sig emot den Gneus, som utgör landryggen mellan Jemtland och Medelpad, utan att med densamma stå i något betydligt bildningssamband. Denna öfvergångskalksten är också den fattigaste på petrifikater som finnes i Sverige, vanligen försedd endast med rara Echinosphæriter och Anomier; sällan vid Offerdal, som är utom den anförde kretsen, med små coraller. Dess sammansättning är också fastare; färgen merendels grå; läget ganska olika.

2. DALARNES Petrificatförande öfvergångs bildning nordost om Siljan, förberedes i deruppom varande trakter på ett hos oss annorstädes i ke till den grad sedt sätt. Invid stora fjällryggen, midt för Rörås vid sjön Feragen, anlägger sig en sandstens-formation, som derifrån sträcker sig söderåt så långt, att den till vidd, och ännu mera till höjd, mångfaldigt öfverträffar allt dylikt i nordnen. Från nämnde ställe till Transtrand utgör den en sträcka af nära 20 svenska mil, med en odelad basis af merendels 2500 fots höjd, och kullar, hvilka hinna 4400 fot öfver hafvet, så att den, i anseende till yttre utseendet, bildar en fortsättning af fjällryggen. Från denna höga sandstens-ås utgrenar sig Öfvergångs-formationen åt två sidor, nämligen genom Norrige nedåt Christianiafjorden och genom Dalarne nedåt Siljan. Det är högst märkvärdigt att båda ernå de fullkomligt petrificatförande lager icke förr än på yttre ändan, då de hinna de nämnda stora längre ned i landet belägna, vattensamlingarne, liksom hade de icke kunnat bildas annars än under deras vattenyta. Hvad Norrska grenen vidkommer, så hörer den icke egentligen inom de för denna afhandling utstakade gränser. Det återstår då att blott omtala den Dalska. På sidan om den nämnda höga sandstensryggen utbreder sig en lägre sandstens-grund, ända nedåt Siljans vestra stand, på hvilken grund lägga sig porfyr-lager af åtskillig mäktighet i ungefär hori-

zontelt läge, utan att man på något ställe deribland märker riktig granit. Nedanföör denna trakt, på norra sidan om Siljan, råkar man sedan den riktigt utbildade Öfvergångs-formationen, hvori på ett högst ovanligt och oväntadt sätt orthoceratit-kalk blandar sig med granit, i merendels nästan vertikalt stående lager. Denna bildning skall nu blifva föremålet för en närmare beskrifning. Petrifikat-bergen på norra sidan om sjön Siljan utgöra nästan en half cirkelbåge, hvars yttre gräns bildas ungefärligen af Lerdalselven och Gärse-sjön, östra stranden af Oresjön, Skatungesjön och den delen af Ore elf, som derifrån löper i Orsasjön, och Orsasjön sjelf. Den bågformiga, upphöjda figuren kan, vid närmare betraktande, sägas bestå af två skänklar; den Östra har sin största bredd mellan Öja by och Lerdal, utgörande nära en och en half mil, och afsmalnar derifrån allt beständigt uppåt Ore; den vestra delen utgöres af en mera enkel bergsrygg, som i landet är känd under namn af Digerberget, och sträcker sig från Noret uppåt Skatunge-sjön med en bredd, som sällan lärer hinna en half mil. Emellan dessa båda norr ut sig förenande bergshöjder och Siljan, eller i den trakten som upptager Ickån, Icksjön, Dragsjön och Smefoug-sjön, finnes efter utseende icke annat än uppslammadt laud, som närmare åt Siljan är sandaktigt och längre inåt myrländigt, så att Siljan, vid dessa petrifikat-bergs tillkomst, tyckes hafva gått till deras inre sida. Närmast utomkring denna petrifikatbergs-trakt finnes också på alla

sidor lågt uppslammadt land, så att den vid sin uppkomst tyckes hafva utgjort en bågformig ö uti Siljan, hvilken ö endast vid Lerdal kommit nära intill den uråldriga, från Leksands-trakten kommande högre bergssträckningen. Denna bågformiga ö består, för det mesta, af nästan vertikalt på kant stående kalkstens-lameller, alternerande med lika så ställd granit eller annan chrySTALLINISK bergart, allt sträckande sig ungefärligen i norr och söder, likasom den bågformiga figurens båda ben. Alla stenslagens uppstående kanter bilda ungefär lika höga ryggar, som hinna 150 till 200 fots höjd öfver Siljan. Det är högst märkeligt, huru denna trakten, med sina små kullar och egg, bildar ett slags ojemnt lågland i jämförelse med de på längre afstånd, i synnerhet å södra sidan om Siljan, varande uråldriga bergen, hvilka äga mångfaldigt större höjd och mycket mera ojemn storlek. Redan yttre utseendet lofvar således en helt olika daning, icke allenast mot de sistnämnda bergen, utan äfven något mot alla andra i Sverige. Då man närmare undersöker denna petrifikat-trakten, kan man ej nog förundra sig öfver de täta omvexlingarna mellan Orthoceratit-kalken och de chrySTALLINISKA bergarterna, hvarvid likväl de sednare till massa blifva vida mera rådande, då man måske undantager sjelfva Osmunds-berget. Den chrySTALLINISKA bergarten och dess sammanstötande med kalken, är icke i alla trakter lika. I vestra delen, som stöter intill porphyrt-trakten, finnes dels porphyrt dels grönsten stötande alldeles intill kalkstenen, t. ex.

vid Åberga och Skatunge byn. Den södra ändan af östra grenen, från Ickån till bortåt Rättviks kyrka, har ganska mycken granit, med få och tunna kalklager emellan, utan förenande stenart, så att den tyckes liksom närma sig till naturen af de på andra sidan om Siljan motsvarande uråldriga bergen. Vid Rättviks kyrka visar sig ett kalkstens lager med inblandade sandkorn utan petrifikater. Denna blandning är märkvärdig äfven derföre, att den endast förekommer i trakter, som icke hafva någon lerschiffer emellan sandstenslagret och kalklagret. Längre norr åt, vid Boda Capell, upptages ett sandstens-lager mellan kalken och graniten. I Osmundsberget tillkommer dertill ett lerschiffer-lager med Graptolither (således af den arten, som i Vestgöthabergen ligger öfver kalkstenen), så att der åtminstone 5 slags lager, ehuru af högst olika mäktighet, äro på engång närvarande. Detta berg utgör också, i alle afseenden, den mest utbildade petrifikat-formationen af hela trakten, utmärkt med sina mera åt horizontal-läge sig närmande lager, och med sin större höjd af ända till 575 fot öfver Siljan. Dess på petrifikater utmärkt rika kulle har mot nordvest en afbruten sida, af nästan Gottlands-lik utseende. Också finnes i Osmundsbergets öfversta lager, utom vanliga Entomotrakiter, en sådan mängd Anomiter, Mytiliter, Turbiniter och Madrepora stellaris, med flere korallartade ting, att dylikt ej förekommer annorstädes än på Gottland. Dessutom har trakten den egna Entomotrakites laticauda. Man

måste således beundra dervarande rika organiska bildning, så mycket mera som den är mindre aflägsnad från riktiga chrystalliniska, kiselartade bergarter, än någon annan i Sverige. Hela denna petrifikat traktens kalksten utmärker sig från de mesta andra Svenska trakter, och närmar sig till Gottlands, med sina allestädes förekommande Enkrinit-stumpar, hvilka, då kalkstenen tillika blir röd till färgen, utgöra något alldeles karakteristiskt för denna orten. Orthoceratiter och den vanligaste sorten Entomotrakiter äro här lika allmänna som på Kinnekulle, nämligen vid rödaktiga aflossningar. Annars finnas ställen der kalkstenen blir utmärkt hvit och fri från petrifikater, och någon gång får den till och med en utmärkt inblandning af blyglants, som ännu mer visar dess åldriga bildning. Ehuru Dalarnas kalkmassa, i anseende till den yta som visar sig i dagen, är kanske den minsta i hela riket, så måste man framför alla andra anse den märkvärdig, för sin omväxling från äldsta, nästan petrifikat-fria lager, blandade med bara granit, till de aldra petrifikat-rikaste. Att icke minsta tecken till Alunschiffer och dermed blaudad Orsten finnes, är verkligen en stor märkvärdighet; så fattig är trakten i allmänhet på lera, som så öfverflödar vid Jemtlands fjällrygg. Det synes som hade Jemtland borttagit leran och lemnat sandstens-bildningen åt Dalarne.

3. GESTRIKLANDS STORSJÖ kan väl icke till sin vattenyta

jemföras med de anförda och efterföljande största sjöarne, men det omkring den varande, öfver densamma föga upphöjda och ganska jemna landet liksom mångdubblar dess storlek. Så vida man der sett fast klyft består den af sandsten, i synnerhet söder och vester om sjön. Särdeles vacker i jemna lager sig sönderdelande finnes den på Granön; och vi kunna icke annat än anse den höra till Öfvergångs-bildningen, närmast liknande Dalfjällens sandsten, men inga lager af petrifikatförande stenarter hafva hunnit sätta sig derpå. Det är ingen tvifvel att det är denna Sandsten, som genom vattenflöden blifvit i sådan ymnighet kastad öfver Gefle-trakten och äfven kommit ned i Roslagsskären, hvarföre den i Upland mest blifvit känd som byggnadsmaterial under namn af Roslagssandsten.

4. NERIKES öfvergångs-flo, vester om Hjelmarn, bildar väl en låg slätt mellan höga uråldriga bergsträckningar; men denna slätt upptager midtpå sin yta liksom en ö af uråldriga, mindre höga hällar, sträckande sig från Rista i Mellösa socken till Sanna och Hesselkulla grufvor. Således återstår för den egentliga flolägriga grunden en krokig, nästan hästskolik yta, hvars norra gren likväl är både kort och i alla afseenden mindre betydlig, samt utan petrifikat-lager. De öfriga vestra och södra grenarna lägga sig ganska bestämdt intill de vestra och södra, temligen höga, uråldriga bergskedjorna, hvilka omsluta Nerikes slätt. Båda dessa hufvudgrenar af flo-

trakten skilja sig betydligt till stenartens natur, så nämligen att den södra framter mera kalk, den vestra mera alunschiffer. På den södra grenen är kalkstens-lagret blottadt till anseulig vidd vid Hällebråten, Säby o. fl. st. inom Kumla socken, och har äfven blifvit sedt i Askers och Lännäs socknar, allestädes innehållande den vanliga Orthoceratiten och Entomostrakiten. Huruvida och på hvad sätt detta kalkstens-lagret förenar sig med den utmärkt schifferhaltiga vestra flotrakten kan ej undersökas, i anseende till betäckande sandlager. Den vestra flo-trakten upphöjer, utmed vestra uråldriga bergen, en backsträckning, som löper från SSV till NNO emellan norra ändan af sjön Tysslingen och Qvistbro, och som hufvudsakligen består af ett ganska mäktigt alunschiffer-lager. Ofvanpå detta lager ligger väl ett några fots tjockt kalkstenshvarf, men som är så illaluktande och vittrande under luftens tillträde, i likhet med Alunschiffen, och så aldeles fritt från orthoceratiter, o. d., att man blir föranlåten att anse det såsom hörande till alunschifferlagret och icke utgörande något eget sjelfständigt kalklager. Ehuru Alunschifferlagret är så mäktigt till tjockleken och så vidsträckt, att en dylik tillgång på alunmalm icke finnes någorstädes i Sverige utom i Vestergöthland, så innehåller det dock icke annat än de vanligaste småblinda Entomostrakiterna, hvarföre Nerike i det hela blir mera fattigt på särskilda petrifikater, än någon annan flo-trakt. Sjelfva schiffen är utmärkt brännbar och upptager äfven, liksom i Vester-

göthland, mellan sina lager, jemte den vanliga orstenen, en icke schiffrig, brännbar lerart, som man först orätt ansåg för stenkol, sedan gifvit namn af kolm. Den underliggande sandstenen är i synnerhet synlig på inre eller östra sidan om Schifferåsen vid Svinbro, äfvensom än längre öster ut vid Snaflundabro och Hjelmarsberg: allt i trakten af Svarlån.

5. UPLAND framvisar, från Norrtelje ända till Upsala, en mäng lösa kalkstenar, hvilkas fasta lager ännu är obekant. Den största mängden deraf finnes vid Nodsta i Frötuna socken, der den befines särdeles rik på Orthoceratiter, Lituites, Helicites obvallatus och Entomostracites expansus. Det är ännu ovisst om denna kalksten är bildad inom Mälarns vattenregion, som synes vara troligast.

6. ÖSTERGÖTHLANDS Öfvergångs-flotrakt, vid Vetterns östra sida, har sin tydligaste vestra och norra gräns från norra ändan af Omberg längs elter Vetterns strand till Råsnäset, och derifrån efter Motala-ström till Roxens vestra ända. På denna linea äro flere stora kalkbrott upptagna, nämligen: Vesterlösa så nära bredvid Ombergs norra ända, att uråldriga berget uppskjuter utmed detsamma; Råsnäset, Husbyfjöl, KongsNorrby, Ljung och Berg vid Roxen. De första af dessa kalkbrott stå, med sin öfra yta, blott en eller annan famu öfver Vetterns nu varande vattenyta; de sednare der-

emot, i synnerhet Berg, få ett något mera upphöjdt läge, särdeles i jemförelse med det sig sänkande vattendraget. Man känner alldeles icke grunden hvarpå de 4 förstnämnda hvila; endast vid Berg har man hunnit genombryta kalklagret och funnit derunder en sort Alunschiffer, med Orsten och de vanligaste små blinda Entomotrakiterna, ehuru efter utseende icke nog mäktig för att underhålla ett Alunbruk. Kalkstenen är i de mesta brotten grå och fattig på petrifikater, så att man endast finner den vanligaste Orthoceratiten och Entomotrakiten i ringa mängd; blott Ljungs kalkbrott har i det hela rödsten, mera uppfyllt af petrifikater och deribland äfven Lituiter. Vid Väfversunda, nedom Ombergs östra sida, uppskjuter ett brandschiffer-lager, med inblandad orsten och de vanligaste blinda Entomotrakiterna; men huruvida detta åt sidorna går under kalkstenslagret vid Vesterlösa, är mig obekant. Inom den kroklinea, som de nu anförde brotten bilda, eller längre åt öster och söder, är landet så öfvertäckt af lösa jordhvarf, att ingenstädes fast brott blifvit blottadt. Man vet således icke visst, huru långt flo-lagren sträcka sig inåt slättlandet. Man ser blott att granithällar icke möta uppom jordytan förr, än straxt söderom Tåkern och vid Örebro, bortåt hvilka ställen saunolikt flolagren äfven sträcka sig *). Förutan denna petrifikat-förande flo-trakt

*) Enligt flera uppgifter skall väl kalksten finnas flerstädes inuti landet och äfven söder om Omberg och Tåkern; men på så mån-

finnes sandstens-bildningar vid östra sidan af Vettern och äfven midt uti den, af ganska tvetydig ålder. I Nykyrke socken utanför gårdarna Näs, Lämmuna och Halls i sjelfva sjökanten äro kullar af sandsten, af hvilka goda qvarnstenar brytas. Dessa kullar fortsättas tydligen i Erkerna, Fjukholmarna m. fl. till och med Visingsö. De äro alla under Vetterns nuvarande vattenyta förenta genom den bas, som kallas Getryggen och går midtigenom hela längden af Vettern. Denna directionens öfverensstämmande med uråldriga grundberget tillika med den fasta texturen tyckes ge tillkänna öfvergångs-natur; men detta oaktadt antager den mot söder på Visingsö och vid Gränna en sådan löshet och ett sådant förhållande till sjöns nu varande beskaffenhet, att man är frestad anse den som en långt yngre tillhårdning. På Rökneöarna och Ombergs så kallade rödgafvel är den tydligt en öfvergång från sjelfva Graniten. Jag vet icke om man således i och vid Vettern

ga af dessa ställen, som jag haft tillfälle undersöka, är det ej annat än lösa jordstenar, ehuru stundom till den mängd att kalkugnår äro anlagda för deras skull. I allmänhet synes Östgöthalagret lidit mycken våldsamhet, hvarpå i synnerhet de annorstädes icke förekommande, uppvräkta åsarna af schiffer och orsten lemna bevis. En sådan utmärkt lös schifferbacke finnes vid Valltorp i Appunna socken, hvilkens schiffer är så rostad eller förvittrad, att hela backen ser ut som slamhögar efter ett alunverk. På en dylik backe vid Ullevi fann Bromell den, i Act Upsal. 1729, p. 530, omtalte Entomolithen.

får antaga en bildning, som fortgått genom flere bildnings-perioder, och som å ena sidan genom sitt sammanhang med vanliga granitberget visar sig vara äldre än ofvannämnde Östgötha öfvergångskalk, men å andra sidan och andra ställen antager ett sådant förhållande till Vetterns ännu varande beskaffenhet, att den synes yngre än alla våra flötzer.

7. VESTERGÖTHLANDS öfvergångs-trakt öster om Venern är på ett ovanligt sätt delad i flere från hvarandra skiljda berg, så att petrifikat-lagrens vidd alldeles icke blir stor; men detta ersättes genom lagrens tjocklek och mångfald, samt ordentlighet till den grad, att dessa berg upphäfvat sig till kronan och medelpunkten för alla svenska petrifikat-berg. Den stora Vestgötha-slätten, som är utsträckt mellan Venern, Tiveden, öfre delen af Tida-ån och början af Götha-elf, visar allestädes små granit-knallar i sin yta, hvilka på hela denna vidd öfverallt iakttaga en jernhöjd, så att de i vestra trakten ingenstädes särdeles uppstiga öfver Venerns nu varande vattenyta, men mot öster något mera höja sig. Mot hvart och ett af de flolägriga bergen jemnar sig granit-ytan ännu mer, så att dessa kunna sägas ligga på en alldeles slät pall (plateau), alldeles afsöndrade från uråldriga bergets ojämnheter. Denna omständighet tyckes ovillkorligen hafva fordrats för bildningen af så höga, ordentliga, horizontala lager. Då man betraktar detta och tillika iakttagar, att på de emellan flolägriga bergen allestädes blottade

granit-knallar, aldrig finnes minsta fastsittande flo-stens-
 art, så kan man väl ej förmoda, att dessa nu åtskiljda
 bergen någonsin utgjort ett enda berg, ehuru lika deras
 lager äro både till höjd och beskaffenhet. Icke nog der-
 med att granit-knallarne jemna sig utmed flo-lägriga
 bergen, utan de blifva äfven, särdeles vid den östra
 stora flotrakten, belagda med ett eget slags granit, som
 i stället för glimmer upptäger grönjord*) (Grünerde) i
 sin sammansättning, och tillika får en såstark Fältspath-
 vittring, att den för sin alkåliska halts skull fräser med
 syror, samt blir mulnande mot ytan. Denna stenart
 är allrävackrast vid Lugnås, och lemnar de bekanta
 tvärnstenarna. Derofvån på, vid en höjd af vid pass
 527 sv. fot öfver hafsytan, i den stora östra trakten,
 börja egentliga flo-lagren med ett *Sandstens-hvarf* af 79
 sv. fots tjocklek, hvilket ännu icke äger några tydliga
 spår efter organiska varelser. Öfver detsamma ligger
Alunschiffer-lagret, som nederst äger egentligaste och
 renaste Alun-malmén; mot öfre ytan oftast blott brand-
 schiffer mellanlagd med betydliga lager af Örsten **)

*) Denna Grönjord finnes äfven uti alunschiffer-lagrets orsten och
 någon gång äfven i kalk-lagret, som är något rätt eget för den-
 na trakten.

***) Det förtjänar anmärkas att, emedan denna Örsten befinnes
 tjenligast till kalkbränning, så får hela lagret bland allmogen
 namn af Limhäll eller Limstensklefven, då deremot kalk-lag-
 ret, i anseende till sin mindre duglighet till kalkbränning än
 stenhuggning, kallas täljsten.

och Orstens-bollar, hvaruti i synnerhet de för Alunschiffer-lagret karakteriserande blinda Entomotrakiterna ligga. Alltsammans bildar ett hufvudlager af ungefär samma tjocklek som det föregående, nämligen 80 svenska fot. Detta betäckes återigen af det stora *kalk-lagret*, som är det mäktigaste af alla, utgörande ensamt 207 sv. fots tjocklek. Hela denna massan utgöres väl af kalksten, utan mellanlag af någon annan stenart; men denna kalk skiljer sig på olika djup, så väl i anseende till färgen, som petrifikaternas beskaffenhet. Nederst är den mera vit, half-chrystallinisk, innehållande nästan blott Echinosphærites Pomum; derefter mera grå och fläckig, försedd med den vanligaste stora Entomotrakiten och färre Orthoceratiter; slutligen öfverst och till största delen rödfärgad, samt öfverflödande af de största Orthoceratiterna. Deruppå följa nu de tvenne, i svenska öfvergångsbergen ingenstädes annars till sådan fullkomlighet förekommande lagren. Näst kalken har man återigen ett stort *Lerschiffer-lager*, som också till mäktighet kommer kalk-lagret närmast, såsom ägande 125 sv. fots tjocklek; men till stenartens utseende varierar det mera än något annat, och består icke allestädes, såsom namnet ger anledning att vänta, af klyfbar sten, utan äger ofta emellanåt solidare lager. Nederst kommer det till färg och beskaffenhet så nära öfverens med det undre Lerschiffer-lagrets brandschiffer, och blir äfven stundom bituminöst, så att man, för att kunna skilja dess stenart, verkligt behöfver gifva akt på aftryck

efter de små Orthoceratiter, som blifvit kallade Graptolither, och kan deraf gifva den namnet Graptolithschiffer. Derofvanpå har detta lager oftast en flintelik, nästan lefverfärgad stenart, som bildar stundom fots-tjocka hållar, hvilka inuti sig äga kulor af Echinosphærites Aurantium; och slutligen följer öfverst en sandstenslik, hvitaktig sten, som ofta utgör ett quarters tjocka odelbara flisor, omvexlande med en utmärkt ljus eller gulaktig schiffersten. Oaktadt detta mycket olika utseende är alltsammans verkligen af leraktig *) natur, och det mera utan inblandning än i det undre schifferlagret, så att man finner en icke otydlig öfvergång till följande lager. *Trapp-lagret*, som utgör öfversta kronan af Vestgötha-bergen, har 106 sv. fots tjocklek, och liksom föregående lager stark lerhalt, men som så vida antagit chrySTALLINISK natur att hela massan genom vittring, under meteorernas fria åverkan, sönderfaller till mer eller mindre grofva sandkorn **) och derföre bland

*) Här brukas allestädes gamla mineralogiska benämningar och uttryck, såsom de der närmast öfverensstämma med allmänna språkbruket, hvarifrån man i geologiska och geographiska skrifter icke synes kunna betydligt afvika. Med leraktig menas således det, som nära öfverensstämmer med hvad allmänheten kallar lera och visst icke består af öfvervägande kemisk ren lerjord.

**) Detta vittrings-sätt skiljer Trappen, så väl å ena sidan från den äldre *Grünstein*, hvilken består af större så inemellan hvarandra fogade chrystaller, att massan genom vittring spricker blott i större bitar, som å andra sidan från den yngre *Basalten*, hvaruti

allmogen icke utan all anledning kallas sandsten. Här med tyckes följa hela lagrets benägenhet att dela sig i motsatt riktning, mot de föregående, genom perpendiculära sprickor, som sönderdela massan i fyrkantiga, stående pelare. Med den något chrySTALLINISKA texturen har också alla spår efter lefvande varelser försvunnit derur, och dermed följer äfven en mindre skicklighet att nära närvarande organisation, som vi straxt nedanför bättre få utmärka. — Då vi nu vilja öfvergå till betraktande af bergens utsträckning, få vi först anföra, att denna nästan ensamt bestämmes af kalk-lagret och trapp-lagret, utom hvilka de näst under hvardera liggande lagren aldrig betydligt framstå. Man har alltid att iakttaga kalk-slätten och trapp-slätten, på hvilka man så mycket mera fäster uppmärksamheten, som de till sin inflytelse på nu lefvande organisation äro af nästan motsatta egenskaper. Den förra utmärker sig genom sin fruktbarhet, härrörande af den lösa mergel, som uppkommit af lera från terschiffer-lagret, blandad med kalk-lagrets söndermulade yta. Den sednare deremot, är besynnerlig genom sin ofruktbarhet och otjenlighet att nära annat än barrskog, hvilket kommer af dess blott till en ganska mager och skarp sand sönderfallande chrySTALLINISKA massa. — Allt det som nu blifvit anfördt gäller i synnerhet om den stora Vestgötha flolägriga bergstrakten, som är utsträckt till

en jemn hufvudmassa finnes, som upptager strödda chrySTALLER, och alldeles icke vittrar sönder.

nåstan 5 mils längd från början af Lidån bortåt Tidåns utlopp i Venern. Hela denna bergstrakt står på en gemensam sandstensgrund, och sönderdelas derpå, medelst smala dalar eller inskärningar, i 5 särskilda kalkstensplateauer eller pallar, som hvardera bära 2 ell. 3 åtskilda trapp-kullar. 1) Den egentligaste *Falbygden*, som har Falköping till medelpunkt, äger af alla den vidsträcktaste blottade kalkstens-slätten, Storfalan kallad, hvilken i ursprunglig fruktbarhet, så vida jord finnes på dess yta, torde öfverträffa all annan jord i riket. Vid hvar sin motsatta sida af denna slätten stå de verkligen högst utmärkta bergskullarna Mösseberg och Ålleberg, hvilka blifva märkvärdiga, äfven för de blottade sidor af den hvita sandstenslika lerschiffen, som de å hvar sin inre mot Falköping vända sida ymnigt framvisa, nämligen Mösseberg uti de så kallade Betstorps katarakter, och Ålleberg på den så kallade Ållebergs ända. 2) Öster om denna egentliga Falbygden finnes en dylik lika lång kalkplateau, som är olik med den föregående derigenom, att mellersta delen betäckes af det af trapp bestående stora Fåredalsberget och derigenom beröfvas största delen af sin fruktbarhet. 3) *Billings-trakten* äger väl den längsta kalk-flo i hela Vestergöthland, men denna är öfverhöjld till tre fjerdedelar af sin utsträckning af det ojemförligt vidsträcktaste trapp-lager i hela Sverige, hvilket egentligen får namn af Billingen, och lika mycket utmärker sig genom sin vildhet, som egentliga Falbygden genom sin odling. Snedt för ändan af Billingen

ligger den lilla höjden Lugnås, som egentligen är blott början till ett dylikt flolägrigt berg, hvaraf blott de två nedersta lagerna af sandsten och litet alunschiffer blifvit färdiga. Kanske har orsaken dertill varit, att naturen här för mycket sysselsatt sig med bildningen af den till qvarnsten förvandlade underliggande graniten.

Vester om den stora flolägriga trakten finnas tvenne berg, nämligen Kinnekulle och tvillingsfostren Halles- och Hunneberg, hvilka nog skilja sig från nu anförda allmänna beskaffenhet, för att förtjena särskildt omtalas. *Kinnekulle* ligger till sin grund betydligt lägre än de förra bergen, såsom icke stående på någon, öfver Venerns nu varande yta, betydligt upphöjd granitbas, utan dess sandstens-hvarf börjar nära Venerns vatubryn och äger sedan, tillika med alunschiffer-lagret, ungefär samma tjocklek som i de förra bergen. Kalkstens-lagret är sedan blott 254 fot tjockt. Dessa tre lagren bilda på alla sidor om berget så tydliga afsättningar, att de här mer än på något annat ställe bli märkbara. Öfre sidan af kalkstens-lagret är också till större delen mera blottadt från damjord, än på något annat ställe i Vestergöthland, och framvisar för forskaren de största Orthoceratiter och Entomotrakiter, som ännu blifvit funna; men bortåt norra ändan betäckes det med tjocka jordlager, ur hvilka Högekullen upphäver sig, med sin föga vida trapp-krans, till 482 sv. fot öfver stora kalkstens-planen, utan att man, för jordbe-

täcknings skull, kan urskilja huru mycket af denna derstädes ansenliga höjd tillhör hvardera af de öfre lagren. Man har endast så mycket sett af den svarta Graptolith-schiffern och den flintelika stenarten, att man känner lerschiffer-lagrets närvaro. Således uppstår ett flölägrigt berg af 780 fots tjocklek, som är det högsta Sverige i den delen kan uppvisa. — *Halle- och Hunneberg*, belägna på ett märkvärdigt sätt vid Göthaelfs utlopp, bestå nästan blott af svarta stenarter. Sandstens-hvarfvat är till upphöjning och tjocklek ungefärligen lika som i Kinnekulle. Derofvanpå följer ett 54 fot tjockt alunschiffer-lager med orsten, och sedan ett ungefär lika mäktigt lerschiffer-lager, utan tecken till mellanvarande kalksten. På denna underbädd, hvilat det tjockaste trapp-lager, som Sverige äger, utgörande i Halleberg 166 fot och i Hunneberg 128 fot *). Dessa bergens hela höjd blir emellan 550 och 307 fot.

Petrifikaterna i Vestgöthabergen äro bland annat

*) Dessa uppgifter om lagrens mäktighet äro tagna ur Gyllenhals manuskript i Kongl. Vet. Societetens Bibliothek. På samma högtförtjente och icke nog saknade mans mätningar, anställda å nordvestra sidan af Mösseberg förbi Ugglums Kyrka nedåt Hornborga-sjöns vatten, grundar sig det, som ofvanför blifvit uppgifvit om lagrens tjocklek i den stora Falbygdstrakten. Att detta allt icke öfverensstämmer med förhållandet mellan lagernas mäktighet å Herr Hisingers ofta åberopade profil-tabell, behöfver ej försvaras, då derstädes i allmänhet föga afseende på sådant synes ägt rum.

märkvärdiga derföre , att de i vissa lager hinna en an-
 norstädes osedd fullkomlighet, i andra åter intaga ett o-
 vanligt läge. Alunschiffer-lagret, som i Vestergöhland
 är ojemförligt mer vidsträckt och allestädes fullkomliga-
 re utbildadt, än i någon annan Svensk flotrakt, så att
 det gifvit anledning till 5 alunverk, då de andra trak-
 terna icke hafva 1 hvardera, eller blott 3 tillsammans,
 äger i sin botten tvenne arter stora, behornade, blinda
 Entomotrakiter, hvartill man ingenstädes annars sett
 minsta tecken. Äfven de små blinda Entomotrakiterna
 äro der allmännare än på andra ställen; men föröfrigt
 finner man icke eller der andra petrifikater i Alunschif-
 fer-lagret, än blott en liten *Anomites lenticularis*. Det sto-
 ra kalkstens-lagret har, förutan de stora *Orthoceratiter*-
 na och den vanligaste Entomotrakiten samt *Echinosph.*
Pomum, nästan inga petrifikater. Man saknar der-
 uti till sin förundran alla korallartade petrifikater
 och alla Anomier, hvilka man sedan deremot helt oför-
 modadt återfinner uti den, näst under Trapplagret lig-
 gande, sandstenslika ler-schiffen, vid en höjd af 800
 fot öfver hafvet. Detta är näst Osmundsberg det högsta
 ställe, som tydliga hafs-petrifikater hos oss intaga, och
 det är visst märkvärdigt att de i hvarje berg hafva sökt
 det öfversta lagret, så vidt ske kunnat, liksom hade
 det omgifvande liquidum till slut fått den mesta likhe-
 ten med nu varande hafs beskaffenhet. Derjemte har
 man i detta lager flere ovanliga Entomotrakiter, jemte
 de allestädes i samma lager förekommande Graptolitherna.

8. ÖLAND skickar sig väl att börja hafvets öfvergångstrakter, såsom beläget närmast fasta landet och de nyss anförde Göthalands-trakterna, kanske äfven såsom i flera afseenden en öfvergång från dem till Gottland. Det är mycket i ögonen fallande att ingen granit uppstår bredvid detsamma, att det helt och hållet består af ett öfvergångskalklager, som utan afbrott och utan riktig afdelning sträcker sig nästan så långt som landet. Det är mycket synnerligt huru nära denna ö äger Vetterns storlek, sträckning och form nästan som hade den blifvit tagen ur Vetterns bassin. En sådan liknelse kan synas öfverdrifven, men när det är fråga om allmännare krafters sträckningar och öfverensstämmande bildningsförmåga är det af stor betydhet. Detta hörer likväl mera till det generella än att detaljerade beskaffenheten af landet särskildt deraf skulle synnerligen upplysas. Det är ganska tydligt att Ölands kalklager höjer sig mot vester eller närmaste fasta land, och der underbäddas af ett lerschiffer-lager. Detta är starkast der landet, som det oss synes, kommer närmast intill fasta landets tydligen uppstående grundberg vid gränsen mellan Småland och Blekingen. Der ligger ett mäktigt Alunschifferlager, som synes medela södra delens kalklager en Vestgötha beskaffenhet nästan som Stor-Falan i Vestergöthland, men må hända för hafvets skull, af ännu högre drifna egenskaper, så att derigenom den makalösa Ölands södra Alfvar uppkommer. Åt nordnorden förlorar sig Alunschifferlagret och

landet närmar sig i samma mån äfvensom i anscende till belägenheten åt Gottland. Mera härom är anfördt i Kongl. Vetensk. Academiens Handl. 1821.

9. GOTTLAND, den vidsträcktaste petrifikatförande trakt i Sverige, nästan så vid som alla de andra tillsammansstagna, alldeles svarande mot sin stora bassin Östersjön, till form och sträckning nästan att sammanlikna med Venern. Det är i högsta grad isoleradt på alla sidor, så att ingen granitklippa är sedd på mindre än 8 mils afstånd derifrån; men att det icke dess mindre hvilar på en mycket utplattad, under hafsytan varande granit-grund utan ojemnheter, tyckes af den ringa djuphet, som hafvet på alla sidor derinvid äger, vara säkert. I öfverensstämmelse härmed utbreder sjelfva landet sitt kalk-stratum alldeles horizontelt, till ungefärligen lika höjd allestädes, (då man blott undantager ett försök, som naturen midt på landets längd synes hafva gjort, att liksom fördubbla kalk-stratum i den så kallade Thorsborg), af vid pass 200 fots höjd. Hvad slags underlager denna stora kalkbädd har, är för det mesta obekant: man har blott på några ställen, vid landets södra ända, kunnat blotta ett underliggande kalkhaltigt sandstens-stratum, i hvars förening med kalklagret Hr Hisinger funnit en mycket egen Mytilit. Ingenstädes på Gottland är något tecken till lerschifferfunnet, hvarken af öfre eller undre slaget. Kalklagret är i det hela ganska tätt, ljusgrått till färgen och fat-

tigt på petrifikater; men vid de undra aflössningarna finnes en stor mängd af den rommsten, som utbildar sig till en sort Phacit och ensamt tillhör Gottland. Å de öfre lossningsytorna förekommer allestädes en sådan mängd ovanligt stora Enkriniter, Anomiter, Milleporer m. m. samt på öfversta ytan en mängd stora Koraller, Turbiniter o. fl. som man ensamt kan vänta sig i det största, uti egentliga hafvet mest bildade lagret, bland alla våra petrifikat-berg. Att bland allt detta mycket för Gottland eget förekommer, tillhör speciella petrifikat-beskrifningen att visa.

10. SKÅNSKA öfvergångstrakten äger en kalkflo, som är särdeles jemn och af låg belägenhet, med kalkstenen på ett annorstädes hos oss osedt sätt, kolhaltig eller svart till färgen, och de öfriga öfvergångslagerna på ett så ovanligt sätt belägna, att denna öfvergångstrakt blir till beskaffenheten mycket skild från alla föregående. Skåne genomstrykes i en direction af VNV och OSO af tvenne bestämdt granitartade, uråldriga bergskedjor. Den Norra af dem, merendels Norra åsen kallad, börjar midt för Christianstad och sträcker sig söder om Vanneberg och Ignaberga, med 200 till 500 fots höjd, i en sådan direction, att den tyckes söka förening med Hallands ås eller också med Kullabergen. Den Södra har sin medelpunkt i det vid pass 300 fot höga Romeleklint, och tyckes derifrån sträcka sig åt båda sidor i den ofvan anförda riktningen. Inom eller söder om

den Norra åsen upphälfver sig en icke mindre hög ås; som mot Östersjön är utmärkt betäckt med sand och derstädes inuti, t. e. vid Forsakar söder om Degeberga by, befinnes bestå af en så grofkornig sandsten, att den kanske rättare bör anses för röd granit, i synnerhet som den icke alltid har brist på glimmer och fältspath. Denna stenart bildar utan tvifvel hufvudsakligen Linderödsåsen och kanske äfven den så kallade Söderås, belägen söder om Rönneån. Från denna utmärkta, höga stenås utgår en sandstensgrund, som sträcker sig under hela slätten allt bort till Romeleklint och de derifrån utgående granitkullarna å ena sidan, samt till Östersjön i trakten af Cimbrishamn å en annan sida. Denna sandstensgrund uppsticker på låglandet eller slätten ofta små knallar genom de betäckande stenarterna, hvilka knallar då alltid hafva en mera tät, isig eller quarzlik textur, och ofta visa snedt stående lager. Den malmfyndighet, som i denna sandsten bemärkes vid Gislöf m. fl. st., tyckes bestyrka dess åldriga natur, närmande sig till granitens. På denna sandstensgrund ligga de till sin natur mera tydligen flostensartade lagren, som här äro alunschiffer, kalk, graptolith-schiffer och trapp, och det, som det tyckes, nästan alla directe på sandstenen, utan att underbädda för hvarandra. 1) *Alunschiffer* finnes, så vida bekant är, i hela Skåne ingenstädes mer än vid Andrarum bredvid den högsta sandstensaktiga åsen; men der är den, till ersättning för den bristande utbredningen, så sammanhopad

i ett tjockt lager; att dylikt ej finnes i hela Sverige. Andrarums alunschiffer tyckes intaga liksom en djup grop i sandstensgrunden, ty på alla sidor deromkring uppstår sandstenen, och likväl har man genombrutit schifferlagret till 400 fots djup, utan att finna bottnen af detsamma. På djupet tyckes alunschiffen vara mera kiseljordshaltig; mot ytan är den mera godartad, eller lättare att begagna till aluns vinnande, än någon annan i Sverige, dock utan så mycken jordfetma, att den blir brännbar i samma grad som vanlig alunschiffer. Mot öfre ytan har den några utmärkt tjocka orstenslager, som framvisa spår på en i orstenen ovanligt stor blind Entomotrakit, men som ännu ej funnits nog tydlig, för att kunna till sin art nogare bestämmas. Ingen annan kalksten finnes någorstädes ofvanpå eller bredvid alunschifferlagret, än den nu nämnda orstenen. För öfrigt äro Hepatit- och Anthrakonit-bollarna i detta lager en beståndsdel, som ingenstädes annars i Sverige förekommer. Utom de vanligaste blinda små Entomotrakiterna, som här äro ovanligt ymnigt inblandade i sjelfva alunmalmen, har man endast der funnit fullkomlige exemplar af Entomotracites spinulosus. — 2) *Kalkstenslagret* utbreder sig till anseelig vidd öfver nästan hela den ofvan utmärkta slätten, allt ifrån Fogelsång vid Lund, förbi Bjerröds ladugård till Kronevall, Tåstarp, Listarum och Tomarp, emellan hvilka fyra sistnämnda ställen det hinner största bredden, och förmodligen äfven mäktigheten. Man har nämligen derstädes, under sö-

kande efter stenkol, genomslagit det till många hundra de fots djup, utan att hinna dess botten, hvaraf man tyckes kunna sluta, att det icke har någon alunschifferbädd under sig, utan hvilar i en fördjupning i sandstensgrunden. Oaktadt den stora tjockleken håller lagret sig ganska jemnt ofvanpå, i en allestädes ungefärligen lika höjd af 50 fot öfver hafsytan, utan att någorstädes visa blottade kanter, än mindre några betydliga höjder. Således kommer det till läget alldeles öfverens med Östergöthlands och Nerikes kalklager. Det har allestädes på slätten, särdeles på djupet, en utmärkt svart färg af kolhalt och visar derstädes blott sparsamma, måttligt stora Orthoceratiter och Entomotrakiter. Endast vid Bjerröds ladugård, der lagret är mera upphöjdt, har det tillika derigenom fått en blekare grå färg och en betydligare halt af Enkrinit-stumpar och andra korallartade ting, samt Anomiter, hvilka vi förut sett söka ytan eller det högsta af hvarje trakt; men ingenstädes visar kalkstenen någon röd färg. Så vida man ännu blottat denna Skånska kalkstenen hafva dess lager allestädes fullkomligt vågrätt läge, hvilken omständighet är af betydighet vid frågan om föreningen med de följande lagerna. -- 3) *Svart lerschiffer* åtföljer alltid kalkstenslagret på hela Skånska slätten och ligger, om icke alltid tydligen uppå det sammans blottade mindre upphöjningar, åtminstone bredvid dem i fördjupningar, der vattendragen framgå. Man finner på några ställen i denna schiffer större Orthoceratiter och allestädes små Grapto-

hithet, *Anomites Pecten*, en liten *Mytilus*, små *Ena*
 krinit-bitar o. s. v., hvilket allt, jemte läget och bri-
 stande orstens inblandning, visar att det är en till öfre
 sidan af kalkstens-lagret hörande graptolithschiffer och
 alldeles ingen aluschiffer. Dess lameller ligga väl för
 det mesta vågrätt liksom kalkstens-lagret, men binda
 sig dock icke alltid så noga vid detta läge. Ingenstä-
 des gör denna schiffer i och för sig sjelft betydliga upp-
 höjningar på slätten. — 4) *Trapp* bildar några små,
 men till sin sträckning och tvära upphöjning ganska
 märkliga kullar på slätten, hvilka tydligen utgöra sista
 länken af Skånska öfvergångs-bildningen. Man ser en
 rad sådana kullar sträcka sig tvärs öfver den bredaste
 kalkstensslätten från SSV till NNO, (således paral-
 lelt med stora Svenska fjällryggen), nämligen från
 Bollерup till Tunbyholm. Straxt öster om Bollерups
 by framstryker denna kedja på jemna slätten så ordent-
 ligt rangerad, som vore det en militärisk förskansnings-
 linea, så mycket mera utmärkt äfven på långt håll,
 som kullarnas toppar äro, på den annars skoglösa slät-
 ten, besatta med barrträd, hvilka alltid på ett så be-
 stämmt sätt åtfölja trapp-gründ. Sjelfva trappstratum
 är icke mer än några fånär tjockt, underbäddadt af
 en ljus lerschiffer, icke så olik den, som i Vestgötha-
 bergen ligger näst under trappen. Denna schiffer blir
 längre ned mörkare och tunnare, tills den af fältets
 danjord öfvertäckes, sedan den blott några fånär va-
 r *Svea I.* och är obetydligt och obetydligt på sig.

rit upphöjd deröfver. Den visar icke ofvan fältets yta några Graptolither, men skulle dock på djupet kunna äga dem. Trappkullarne vester om Tunby upphöja sig på samma sätt och till samma höjd som de föregående, men visa icke ofvan jord någon underbäddning af lerschiffer, utan blott en schiffrig trapp. Egentligen är det, som man ser ofvan jord, så väl vid Bollerup som Tunby, blott kanten eller hörnet af ett mot vester sig upphöjande lager, hvilket nedsänker sin plansida åt öster med vid pass 40 graders lutning från vågräta limen. Denna starka lutning, som allestädes är lika, synes visa att lagret ej kan ligga på den allestädes horisontella kalken, utan sannolikt sänker det sig nedigenom kalklagret och hvilat directe på sandstensgrunden, hvilken ofta, t. ex. vid Vasahom, uppsticker ryggar, som hafva en dylik lutning.

Innan vi gå vidare till de yngre formationerna, som i Skåne komma näst intill de nu beskrifna, så kastom en öfverblick på alla nu omtalta öfvergångstrakterna. Att de alla höra till samma formation är otvifvelaktigt af deras orthoceratiter, entomotrakiter, läge emot uråldriga berget, o. s. v. Den i förra seklet rådande tankan, att dessa trakter vore blott mera mekaniska depositioner af ett hela jordklotet öfvertäckande haf, kan väl icke bestå vid en nogare kännedom af läge och beskaffenhet. Om så vore, skulle de väl icke intaga så bestämda och omgränsade ställen, emellan

hvilka intet spår till dylikt finnes ; icke eller tyckas de då hafva kunnat få så olika beskaffenhet och olika upphöjning. Man ser tydligen att hvar och ett af våra större vatten har, inom sina gamla stränder, en petrifikat-trakt, som både i storlek och upphöjning temligen svarar mot hvar och ett af desse vattens ännu varande reciproka vidd och upphöjning. Östersjön har de ojemförligt största lagerna, Gottland och Öland, med 100 till 200 fots höjd öfver dess nu varande yta. Venern visar den dernäst största trakten, uppvuxen från hjertat af södra Sveriges granitgrund, med de månfaldigaste lagerna, till 600 fot öfver Verners nu varande yta. Siljans trakt har åter, i anseende till sina färre lager för det mesta blott 200 fots upphöjning öfver nu varande vattenytan. De öfriga petrifikat-trakterna, nämligen Vetterns, Hjelmarns och Skånes, öfverensstämma ännu närmare med hvardera vattnets höjd, oaktadt densamma är som mest olika. Af allt detta blir det väl mer än blott troligt, att på den tid, då hvardera af dessa vatten erhöll sin petrifikat-trakt, var det verkliga skildt från de öfriga och från hafvet. Att de från nu varande hafvet mest skilda petrifikat-lagerna, såsom Dalarnes, äga nästan lika många hafs-försteningar som Gottland, och således måste hafva bildats i nästan lika salt vatten, bevisar intet mot det anförda. Det är ganska möjligt att allt vatten, i större vattensamlingar utan aflopp på jorden, under den tiden, genom någon okänd geologisk process fick sälla, och att sedermera

denna saltbildning eller resultatet deraf längst bibehållit sig i hafvet, såsom varande den största af alla vattensamlingar och kommande närmast jordens inre massa, sedan den i mindre, mera upphöjda vattensamlingar, icke allenast upphört att finnas, utan också till minsta spår blifvit bortsköljd *). De saltlager, som i Södra Europa ofta finnas i höga instängda bergsdalar, tyckas göra detta än mera troligt. Föröfrigt då man hvad korallhalten i olika berg vidkommer, erinrar att Öland, som ännu är beläget uti salt vatten, saknat alla koraller, så kommer man på helt andra tankar om orsaken till denna olikhet, än mer eller mindre salt vatten. Man ser tydligen att öfvergångstrakter, som icke äga något mera petrifikat-förande lager än kalken, koncentrerat sin petrifikat-bildande förmåga till densamma och således gjort den rikast; då deremot de trakter, som äga

*) Likväl torde den salta som finnes i jorden vid nedre delen af Venern, särdeles utmed Lidaån (jmf. *Vet. Acad. Ek. Annaler 1808. Aug. sid. 11.*) kunna sannolikast anses som en lämning efter Venerns fordna salta eller ett tecken af den kraft som frambragt den. Det tyckes naturligt att den största af våra sjöar längst kunnat bibehålla sådant. Belägenheten af dessa salta ställen synes visa, att saltet icke kan komma ur öfvergångsformationslagren, och att således här icke är att tänka på någon likhet med sydligare Europas saltsförande formation bestående af den mörka sandstenen med öfverliggande alpenkalksten. Detta torde också visa huru litet man kan hoppas att dessa svaga salt-anledningar i Vestergöthland kunna leda till någon sådan saltångst som de utländska salinerna och aldraminst som saltgrufvorna.

många olika lager, måst liksom dela sin förmåga till dem alla och lägga i öfre lerschifferlagret, hvad som annars kommit i kalklagret, såsom man ser i Vestergöthland och till en del äfven i Skåne. Det tyckes som hade en lefvande, både för stenmassan och petrifikaterna gemensam, bildningskraft styrt hela processen på ett sätt, hvilket nu mera ej visar sig för våra ögon och som då upphäلت nästan allt sådant beroende af yttre omständigheter, som nu mera äga rum i den oorganiska naturen. De trakter, som blott hafva kalklager förete en kalk, som är mera fri från lerhalt, så att den allmänt kan nyttjas till kalkbränning, såsom på Gottland och i Dalarne. En förmodad orsak till Dalska petrifikat-traktens fattigdom på lera är redan uppgifven. Hvad Gottland vidkommer, tyckes belägenheten långt ut i hafvet kunnat verka det samma. Det är åtminstone visst, att de lerhaltiga lagren sedan tilltaga allt mer och mer inåt landet, tills de i Vestergöthland hinna sin största mäktighet. Näst efter dessa petrifikat-traktens belägenhet vid och uti de största vattnen, tyckes deras utsträckning förtjena uppmärksamhet. Man kan icke se Ölands raka utsträckning från NNO till SSV parallelt med granitkusten, utan att bli uppmärksam derpå. Gottland har samma sträckning, särdeles hvad hufvud-åsarna vidkommer. Vid östra sidan stå de högsta punkterna, Thorsborg och Hoburgen, i denna rigtning, och vid vestra sidan finner man Carlsöarna, Wisby-trakten, Högaklint m. fl. på samma sätt. Hos

Vestgöthabergen är Billings sträckning bestämdt densamma, och de andra kullarna närma sig ansenligt derintill. Siljans petrificat-trakt hafva vi funnit bestå af tvänne grenar, hvaraf den vestra bildar Digerberget, och den östra är liksom sammansatt af flere ryggar; allt med den uppgifna hufvudsträckningen i NNO och SSV. Med den stora alunschifferbädden i Nerike förhåller det sig på samma sätt, och äfvenså med trappkullarna i sydöstra Skåne. Då man nu eftersinnar att denna petrificat-bergens sträckning är alldeles parallel med stora svenska fjällryggens, och med medellinien af södra Sverige särskildt, så följer väl otvunget deraf, att samma krafter deltagit i bådas bildande. Åtanken ledes härvid på den magnetiska kraften, som ofta, äfven i sednare århundraden, haft samma riktning, och mot polen mera utströmmar ur jorden än närmare æquatorn. Det förefaller mig som hade de största vattensamlingarna varit liksom utlednings-punkter för magnetiska kraften, i förening med petrificat-bildande förmågan, och att detta utströmmande i synnerhet concentrerat sig till vissa, under dessa vattenmassor belägna ytor på grundberget, der petrificat-bergens bildning blifvit liksom en fortsättning af uråldriga bergets. De mindre skiljaktigheterna mellan våra särskildta öfvergångsbergs natur torde kunna härledas från deras olika läge. Att Dalarnes petrificat-berg vid Siljan, äro af alla de mest blottade på allt brännbart, och till sitt läge mest liknande graniten, tyckes komma af deras större afstånd från stora

hafvet och granskap med stora fjällryggen. Vestgötha-bergen kunna anses, såsom nyss anfördes, hafva fått sin öfverstigande höjd af sin belägenhet på Södra Sveriges medellinea. Den öfvervägande kolhalt och deraf härrörande svarta färg, som utmärker Skånska öfvergångskalken, liksom den Norrska vester om Christiania, tyckes hafva uppkommit af granskapet med stora Oceanen, som i England och Frankrike tyckes nedlagt sådan stor mängd af dylikt ämne. I synnerhet tyckes läget vid sund hafva bidragit dertill, hvarom mera nedanföre i anledning af Kol-lagret vid Öresund.

Slutligen måste några anmärkningar bifogas om den högre grad och olika art af odling samt nytta, som öfvergångstrakterna medföra, i jemförelse med den öfriga uråldriga grunden. Det har förut i allmänhet blifvit anmärkt, att ju yngre en bergsformation är, dess lösare är den att sönderdela, dess tjenligare att förvandlas i fruktbar damjord, och dess mera passande att snart frambringa organiska ting, och derigenom dugligare till vexelbruk och jordfrukters odling, med hvilket allt följer en hög grad af smutsigt utseende. Så fruktbart och smutsigt land, som större delen af Tyskland är (t. ex. vid Göttingen, der all jorden af detta skäl är så lös att inga landsvägar kunna bestå, utan underlag af sten) hafva vi alldeles icke, i brist på Flötzformation af nog utbredning. Vi sakna således i detta afseende den ena ytterligheten, och få nöja oss med att

jernföra den mellanlänk vi äga uti öfvergångsbergen, med den andra ytterligheten, eller den magra, renliga urbergstrakternas art. Våra öfvergångs-bergstrakter, som utgöra nästan våra enda slätter af större vidd, utmärka sig tillräckligen genom en särdeles smutsig, lös jordmån, skogsbrist, godt åkerbruk och derföre små, dåliga korsverkshus med halmtak, mindre lifliga och renliga invånare. Man igenkänner på denna beskrifning lätt Skånska slätten, Falbygden i Vestergöthland, slätten mellan Vettern och Roxen i Östergöthland o. s. v. Ingen kan resa från Skåne uppåt Småland, utan att märka den stora olikheten mellan båda provinserna; och om man sedan kommer ned på den nämnde Östgöthaslätten, tyckes man åter hafva hunnit åtminstone ett halft Skåne. Då vi se de stora fördelarna till landodling, som öfvergångs-trakterna äga, i jemförelse med de uråldriga, måste vi väl beklaga att de förra icke intaga större yta af riket, hvarigenom det med samma klimat skulle hafva blifvit anseeligt folkrikare. Men å andra sidan tröstas vi i de magra, renliga, för skogs- och gräsväxt tjenligare urbergs-trakterna af invånarnes karakter och själsodling, som något ersätter deras ringa antal och gör Sverige till det, som det alltid visat sig vara. — Vid frågan om den öfriga nyttan af öfvergångs-trakterna, komma väl Alunbruken i främsta rummet, hvilka ensamt tillhöra dem. Sedermera kan väl brandschiffen ihogkommas såsom tjenlig till kalkbränning m. m.; men någon annan stor nytta der-

af, till eldning i mera slutna rum, torde knappt vara att vänta, i anseende till det odrägliga, svafvellika oset. Ännu otjenligare är den så kallade kolm, hvilken väl till utseende liknar vissa sorter stenkol, men i sjelfva verket blott till texturen skiljer sig från den andra brandschiffern; och att dessa trakter icke äga rigliga stenkol är beklagligen allt för säkert.

Verkliga Flötz-formationen är hos oss icke såsom utomlands, sammanhängande med öfvergångs-formationen och stödjande sig derpå, utan den är för det mesta liksom tillkommen från hafvet och nästan blott nedlagd vid rikets södersta udde, Skåne. Det är sista eller 4:de länken af den utomlands så mäktiga Flötz-formationen *), som omsider till någon liten del hunnit Sverige. Vi

*) Förf. har här liksom i hela afhandlingen hufvudsakligast följt Werneriska benämningarna och åsigtarna: icke blott derföre att dessa först och bäst blifvit honom bekanta, utan äfven emedan han tror, att dessa grunda sig på beskaffenheten i ett land, som mer än något annat liknar Sverige. Norra Tyskland har nämligen nästan samma fallenhet för utbredning i vidd med motsvarande ringa höjd, och deraf kommer det väl hufvudsakligen, att Werner så noga följer lagerförhållandet öfver hvartannat och der- efter indelar Formationerna. Ju mera man kommer till bergigare länder, dess otydligare blir denna bestämda superposition och dess mera ordna sig bildningarna utom och bredvid hvarandra. Häruti tyckes de nyaste Geologers afvikande från Werner mest grunda sig. Således då Werner med antagande af full horisontalitet ansåg t. ex. flere olika Stenkolsförande bildningar åtskiljda genom andra bildningars lager, så närma sig de nyaste der-

urskilja deraf hos oss tvänne flockar: den ena *Kritaktig*, den andra *Sandstenslik*, båda, som det tyckes, föga skiljda till ålder.

emot till en perpendicular genomskärning och antaga en hufvud-Stenkolsbildning, som väl egentligast tillhör äldsta Flötzperioden, men som får bihang ända ned uti Kritbildningen. Nästan på samma sätt förhåller det sig, med Saltförande Bildningen, att icke nämna om Porphyrer och Trapper, som häfva en ännu större olikhet i ålder. Werners indelning blef endast efter åldern, de nyares mera efter den mest karakteriserande beständsdelen. Att Werners indelning föröfrigt i detaljen är bekant, särdeles af Karstens tabeller, kan antagas; deremot torde det blifva mycket upplysande, att mera detaljeradt nyare systemet enligt t. ex. *Conybeares Memoir illustrative of a general geological Map* etc. uti *Annals of Philosophy* 1823 Januar och följande, som kan anses såsom den nyaste allmänna öfversigt, hvilken man äger. Sedan denne Författare först sammanslagit Primitiva och Öfvergångsformationen samt afhandlat dem ganska kort, kommer han till de öfriga formationerna, som icke så egentligen indelas i Flötz (eller secundär) och tertiär, utan Flötzformationen sönderdelas i en hel följd af olika formationer, af hvilka 4 synas kunna antagas såsom betydande leder uti Werners Flötzformation, alla inneslutna så väl under som öfver af Sandsten och mera chrystalliniska stenarter. Uti Flötzformationens sönderdelande hos Conybeare, ser man då ett stort bevis, att, ehuru man söker generella förhållanden, som borde gälla för alla länder, så kommer man dock anseeligt att bero af det lands beskaffenhet, som man i synnerhet haft för ögonen, hvilken anmärkning tvingar sig på oss, då vi här se så mycket som hos oss saknas, men deremot finna det, som hos oss är märkvärdigast, nämligen Öfvergångsformationen, vara nästan öfvergånget. Conybeare har såle-

1) *Kritaktiga lagerna* finnas inom Östersjöns område och utmärka sig med en mestadels hvit kalk, som uti sig merendels har antingen sand eller flintbollar och hyser antingen *Belemnites fusiformis*

des efter den *mest gamla formationen*, som äfven innesluter öfvergångbildningen och utgör N:o 1 följande. -- 2) *Kolförande Serien*, som består af den äldre röda sandstenen ofta inneslutande porphyrer, men alltid mäktiga lager af egentliga svarta Stenkol, tjenliga till Coaks, med en mängd aftryck efter Ormbunkar och andra Monocotyledoniska växter, men blott litet ofvanpå liggande kalksten af egen art. Allt detta innefattade Werner under sin äldre Sandsten. Utaf denna bildning, som äfven, till skillnad från nyare icke hit hörande stenkolslager, ofta kallas den stora Stenkolformationen, hafva vi väl intet närmare än vid Hartz, utan vår stenkolsslöt kommer sannolikt ända ned till Kritbildningen, hvarom mera på sitt ställe. -- 3) *Saltförande bildningen* bestående, jemte Bergsalt i gipslager, af den nyare röda sandstenen med aftryck efter Dicotyledoniska landväxter eller också acotyledoniska vattenväxter liksom i de efterföljande bildningarna, och ofvanpå alltsammans den så mäktiga Alpenkalkstenen (under hvilken allt hos Werner ordnades tillika med Stensalt och äldre Gips). Till allt sådant äga vi hos oss alldeles intet tecken närmare än vid Halle i Tyskland, ty Lüneburger-saltet är en sednare repetition tillhörande Kritbildningen. -- 4) Den mest *Snäckförande Kalkstenen*, som tyckes utgöra centern af Werners stora Flötzbildning, och dertföre icke har Sandstenen så mycket under sig som icke mera ofvanpå sig liggande med namn af Quadersandsten. Här hafva vi intet, som kan jemföras med Jurakalk eller den kalksten som betäcker större delen af Frankrike; icke heller något af Engelmännernas Lias (Gryphitkalksten) eller Oolits (Encrinitkalk), så utmärkt af sin

eller *Ammonites frondosus* eller *Echiniter*, stundom äfven *Hajtänder* (*Glossopetrae*) och således ej kan vara särdeles gammal. Dessa lagerna utgöra åter tre underdelningar:

Talkhalt, som är egen för England; intet af Tyska så kallade *Muschelkalk* stenen, som utmärkes af *Ammonites gyr osus*, stora coniska *Belemnites*, *Pentacrinites* m. m. (hvers till oss närmast kommande länk är *Rüdersdorfer-kalkberg* öster om Berlin); utan allt hvad vi äga af dermed förvandt kalkbildning hörer förmodligen till följande tvänne bildningar, --5). *Grönsand* som likväl hos oss är så förent med följande, att ingen skillnad kan göras. --6). *Kritformationen*, som af Engelmännerna företrädesvis kallas *kalk* (*chalk*), och det, som det tyckes, emedan kalken i densamma är som renast och whitast, sedan jernhalten liksom utgått i den så kallade gröna sanden eller uti *slintbollar*na. Denna kalken är utmärkt med *Ammonites frondosus*, *Echini*, *Belemnites fusiformis*, till och med *Glossopetrae* (*Hajtänder*); men tyckes icke äga *Encrinites*. Af densamma äga vi ett godt lager vid Malmö, och vi kunna icke tvilla att Gröna Sanden vid Svenstorp tillika med *Skalkalken* inom *Christianstad* är alldeles af samma bildning, ehuru icke så mächtig att gips och salthalt deruti förekommer, såsom vid *Lüneburg*. Vidare få vi troligen, såsom den förändring af Gröna sanden, hvilken kallas *Jernsand*, sätta här bredvid och kanske der ofvanpå den *Kolförande Sandstenen* vid *Öresund*, samt slutligen den *Växtaftryck-ägande Sandstenen* vid *Höör* med sin trapp. Det är anmärkningsvärdt att sedan sandstenen i de äldsta *Flötzbildningarna* så bestämdt legat under kalkstenen, så blir förhållandet i de yngsta tvärtom, och slutligen synes på den öfverliggande Sandstenen till och med komma trapp. Detta förförmådde *Werner* att kalla sådant för *Flötzttrappsandsten*

A. *Skalkalken* eller som den, efter sin mest utmärkande beståndsdel *Anomia craniolaris*, kunde kallas *Craniolariekalken* i nordösta delen af Skåne emellan Småländska bergen, Norra Åsen och Östersjön, eller emellan Ifö- och Finja-sjöar utgöres för det mesta af utdödda tvåskaliga Snäckor förenta genom cartilaginös cardo, med finare korn af coraller o. d. som allt är cal-

såsom något characteristiskt, då annars aldrig sandsten och trapp komma att ligga bredvid hvartannat. Denna Trapp synes liksom besegla hela Flötzformationen, sedan den sednare med sina mäktiga lager hunnit öfvertäcka 2/3 delar af Frankrike, Tyskland och England. -- 7). Tertiära Bildningen (så kallad sedan allt det föregående, N. 2.6, fåttnamn af secundärt eller Flötzformation) med de första lemningar efter Elefanter, Noshörningar och många andra nu utdödda fyrfotade laudtdjur, är ännu mer främmande för oss än någon af de föregående. Den hvilar alltid på krita. -- 8). *Öfverliggande vulcaniska lager*, som i länder med en sammanhängande ung bildning äro så allmänna, synes icke tillhöra oss, så framt man icke till dem vill räkna alla trapper, hvilka dock så tydligen hos oss äro till bildningen analoga med Grönsten och äfven Hornbländeschiffer. Alla dessa sistnämnde bergarter från fjällens högsta toppar ända ned till Skånes lågland hafva så tydligen fallenhet för att ligga ofvanpå liksom ett skumm öfver det öfriga, att några naturforskare icke utan skäl kallat åtminstone de nyare slagen för Luftklippor (Luftfelsen). Att döma af utseendet hos oss tyckes det också rimligare att de skulle vara afsatta från eller ur luften, än att de skulle vara uppskutna ur det inre af jorden såsom en vulcanisk massa och på detta sätt kommit ofvanpå.

cineradt eller kritaktigt till färgen, hvaruti Belemniter i mängd, men Ammonites frondosus sparsamt. Man har deraf flere blottade brott, ungefärligen i en linea från Öster till Vester, hvilka något skilja sig i 5 olika trakter. a) Den östligaste trakten omkring Ifö är den minst undersökta, men den mest utmärkt med sitt ymniga förråd af de fabulösa Brattenborgspenningarna (*Anomia craniolaris*, Linn.) hvilka nu mera mest ligga lösa. Man har likväl också funnit dem fastsittande i stycken af en ganska fast, tät och alldeles icke vittrande kalksten, hvars lager ännu är mig obekant. Så vida man ännu vet, ligger Ifö kalklager föga upphöjdt öfver hafvet, utan att stödj sig mot uråldrig klyft. — b) Vid Bahlsberg ligger ett kalklager, som tilldragit sig mycken uppmärksamhet och bör nogare beskrivas. Sjelfva Bahlsberget är uråldrigt, bestående helt och hållet af riktig granitmassa, som mot söder utskjuter en lägre stenudde till midten af Råbbelöfssjöns vestra sida, nedmot gården Näs eller midt emot den på andra sidan om sjön belägna Österlöfs Kyrka. Det anses för det högsta berg i orten och näst Rommeleklint för det högsta i Skåne, hvilket icke saknar all rättighet, då dess af få besökta och från all matjord blottade granittopp verkligen stiger mer än 200 fot öfver närmaste sjö. På sidan af detta berg mot syd-vest, i tätaste skogen, visas lemning efter en uti dammjorden uppkastad graf, som blifvit kallad Fläskegrav, derföre att den under Snapphane-tiden tjent

till sofvelvarors undangömmande. Annu längre åt vester, der skogen upphör att växa i anseende till den förut på Bahlsbergets sida varande goda matjordens upphörande, finnes en liten Jäld, som skiljer egentliga Bahlsbergets växtliga sida från en utom varande steril sandbacke, öfverströdd med stora, rundade granitblock. Denne sandbacke kommer med sin yttre sida helt nära intill Råby gård i Filkesta socken, och tyckes med sin högsta kulle icke hinna mer än 70 fot öfver Råbbelöfs-sjön. I den nämnde lilla dälden och bortåt sandbackens sida finnes öppningen till de namnkunniga underjordiska gångarna, hvilka derifrån sträcka sig mot vester inunder sandbacken och af allmogen anses för att vara utfrätta af det vatten, som ses rinna i öppningen och åter i fortsatt rigtning nedgå i jorden. Det ser ut som hade vattnet, sedan det ofvanför samlat sig på Bahlsbergets ogenomträngliga granithäll, flutit nedåt och genomfrätt det ofvanpå hällen liggande kalklagret, samt således åstadkommit de beundrade underjordiska gångarna, hvilkas hvalf på ett ställe blifvit så svagt att det brustit, och derigenom bildat den omtalte dälden och öppningen deri. För detta vattnets skull, som ömsom vidmagthåller öppningen, ömsom låter den tillfalla, har ingen kalksten kunnat brytas i de naturliga gångarna, utan man har straxt söder om den naturliga öppningen gjort en graf och derifrån indrifvit en stoll uti det vester om varande kalklagret, hvilken stoll går ansenligt djupt under sandbacken och kanske sjelf icke har 30 till 40 fots höjd öfver Råbbe-

löfssjön *). Sjelfva kalklagret, ehuru bestående nästan blott af Mussleskal, är så hårdt, att man till kalkstens vinnande måste spränga med krut, så mycket mera som det icke har några aflossningar; men då stenen får ligga i luften vittrar den på ytan och faller småningom sönder, under afgifvande af en ammoniakalisk, eller kanske mera phosphorisk lukt. Snäckskalen uti denna stenen äro icke allenast ymnigare, utan också större än i de andra lagerna, mest bestående af *Ostracites labiatus* och *diluvianus*, *Terebratuliter*, *Anomites costatus*, *Belemnites fusiform. m. m.* — c). Ignaberget-kalklager ligger på roten af den granitås, som med vid pass 150 fots höjd sträcker sig från Skepparslöf till Finjasjön. Sjelfva kalklagret är något upphöjdt öfver den norr om

*) De gamla beskrifningarna på det märkvärdiga Bahlsbergslagret hafva derom förr meddelat mig ett så origtigt begrepp, att jag efter undersökning på stället, trott mig böra genom en omständligare beskrifning gifva andra ett bättre. Man må icke tro att sjelfva Bahlsberget är af kalk; det har blott ett kalklager på sin fot mot vester. Äfven på den annars så förträffliga Chartan öfver Skåne af Geographiska Inrättningen, står ett Bahlsberg tecknadt vid Bahlsbyn, hvilket alldeles icke finnes. Bahlsberg och Bahlsby ligga icke bredvid hvarandra, utan på hvar sin sida om Råbbelöfssjön. Kalkgrafven, Fläskegrafven och de underjordiska gångarna äro icke detsamma, utan alla väl skilda från hvarandra. — Föröfrigt må tilläggas, att vid Carlshamn i Blekingen finnes ett nästan dylikt lager enligt Nilsson i *Physiogr. Sällsk. Årsberätt. 1823. s. 11.*, hvilken märkvärdiga skrift blifvit flestades begagnad till denna afhandlings förbättrande.

varande dalens botten, och bildar ett slätt fält af obeslämd vidd, men som i utsträckning visst mycket öfverträffar Bahlsbergslagret. Det egentligaste Ignaberga kalkbrott, som tyckes intaga medelpunkten af hela lagret; vid pass en åttendedels mil sydost om kyrkan, visar den vackraste kalk i hela orten, bestående af hvita korn, för det mesta af senapsfröns storlek, så litet förenade att massan faller sönder för fingrarna. Af denna korngyttring bildas hvarf, i hvilkas aflossningar allestädes ligga glest strödda så kallade *Crania ignabergensia*, (som annorstädes icke äro funna, och aldrig öfvergå i *Brattenburgensia*) tillika med *Terebratuliter*, *Ostracites auricularis*, *Anomites spathulatus*, *Bellerophon*, taggar och vårtor af *Echinites Cidaris*, små bitar af *Milleporer* m. m. men sällan *Hajtänder*. Den närmast derintill varande öppningen är *Tykarps kalkgrufva* eller stoll, som drifves i en nästan lika lös, kornig kalk; men som är nästan utan alla skal, och dessutom har uti sig små runda körtlar (som *Hasselnötter*) eller afnötta bitar af kiselartad natur, hvilka kanske hafva någon analogi med *krillagernas flint-bollar*. Litet längre bort vid *Vedhygget* har varit ett kalkbrott, som gifvit grå och mycket sandblandad kalk, utan andra petrificater än små släta *Ostrakiter*, sådana vi nedanför finna i flera kritaktiga lager. — Då alla dessa kalklagren (a-c) i godhet så snart aflaga mot sidorna och föröfrigt äro af så olika beskaffenhet, har man ej skäl att, tvärt emot allt

ntseende, nödvändigt vilja anse dem alla för sammanhängande. Fastmera synas de vara afsöndrade bäddar nedlagda temligen tillfälligtvis och utan förberedelse genom någon öfvergångsstenart, på den uråldriga granitgrunden; och förmodligen hafva de i ålder och natur mera likhet med följande lager än man vid första påseendet förmodar.

B. *Grönsandskalk* kan man kalla de lager af sandig kritartad kalk, som finnas inom djupaste bugten å Skånes södra sida vid gränsen mellan båda länen, utmed det vattendrag, som rinner förbi Svenstorp och Köping. Att dessa lagren äro i nära förvandtskap med de föregående, synes redan deraf, att vid Ifö ofta stenar förekomma, hvaruti grön sand eller gröna quartzkorn ganska besynnerligt äro inblandade i den hvita kalken, liksom hade all jernhalten gått ur kalken in i quartzkornen och färgat dem buteljgröna, nästan som vore det glassmolor. Deremot vid Svenstorp och Köpinge allt bortåt Gläminge är hela lagret blott mera sandlikt och således än mera öfverensstämmande med den engelska så kallade Gröna sanden. Det förtjenar kanske anmärkas att dessa lager ligga inom den ännu som mest sandiga kusten af Skåne eller inom Sandhammar, hvaraf torde kunna slutas till dess ringa ålder, så vida man igenfinner en vanlig likhet emellan det föregående och närvarande i alstringslynnue. Såsom mera sandig och sandlik är den också fattigare på petrificater, hvilka mest äro små ostraciter, sällan Belemniter och

ännu mera sällan *Ammonites frondosus* af en hos oss annorstädas ösedd storlek, några små Hajtänder (*Glossopetrae*) som äro ett så stort bevis på ung hafsbildning. Det ser ut som skulle den hvila mot Öfvergångslagren vid Tåstarp och hafva förorsakat en bassin, hvaruti tufflagret vid Benesta sedan satt sig.

C. Kritlagret på sydvästra sidan om Skåne vid Malmö står tydligen i anseende till bildningen i sammanhang med Dauska Kritöarne Saltholm, Amager m. fl., emellan hvilka Flinträunan framstryker, så kallad för den mängd flintbollar som finnes deri. Det Skånska lagret synes också vid Tullstorp i Sallerups socken och är der än mera kritaktigt. Vid Limhamn söder om Malmö består kalklagret till största delen af rätt fast kalkstensflisor, mellan hvilka ligger alldeles pulverulent krita späckad med flintbollar. Alltsammans innehåller i synnerhet Echiniter. Att flintbollarna svara emot sandkornen uti Svenstorps kritsand, hvilka här liksom flutit tillsammans, synes vara otvifvelaktigt; men huru naturen kunnat så lätt åstadkomma en sådan förändring, i synnerhet uti en så ung formation, tyckes föga begripligt. Detta lager höjer sig icke många famnar öfver hafsytan, men äger dock ingen större höjd bredvid, utan tyckes liksom bildat en låg ö utom Segefloden. Detta synes hänvisa till följande Stenkolsförande bildning, som utgjort liksom ett näs uti hafvet. Således tyckes i allmänhet de västra trakterna

med sitt isolerade läge mycket skilja sig från de östra, hvilka ju längre i öster, dess mer stödja sig mot uråldrig klyft.

2) *Sandstensbildningarna* uti nordvestra Skåne öfverensstämma så mycket sinsemellan medelst sina inneslutna trädkål, att vi väl icke kunna annat än sätta dem bredvid hvarandra, ehuru de föröfrigt till innehåll, sandstensens hårdhet och läge äro temligen skiljda. Uti en af dem äro Håjtänder fundna tillika med andra hafslemmingar, hvilka tyckas vara tillräckliga för att visa dessa lagars stora likhet i ålder med kritbildningen, fastän den rena kisel- och jernhalten aflägsna alla kalkartade organiska ting. Dessa bildningar äro tvänne.

A. *Stenkolsförande Sandstenen* vid Öresund är ganska märkvärdig såsom den enda svenska kolfält, och föröfrigt det största af alla Flötlager i Sverige. Den sträcker sig åtminstone 5 mil i längden längsefter Öresund, är norr ut smalast liksom för att undvika Kullen och Svedberg, men söderut tyckes den intaga hela landets bredd emellan sundet och Vegeholms ån samt Råusbäcken. Således synes den bilda en landtunga, som icke tydligen stödjer sig mot närmaste äldre berg, så att någon bildningslikhet mellan dem kan antagas. Härigenom blir det alldeles otroligt, att den kan hafva någon öfverensstämmelse med den utländska stora Stenkolsformationen; och hela beskaffenheten bekräftar

att den är af mycket yngre dänig. Sandstenen är merendels så lös att den kan söndergidas (således icke duglig till qvarnstenar), mycket tunnskifvig, gråaktig till färgen. Vid norra ändan af lagret utmed hafvet nära Höganäs har man funnit bästa Stenkolet. Detta ger sig der, när man från sidorna nalkas lagret, först tillkänna med så kallad stenkols-svärta, hvilken samlad till betydlig mängd tillsammans med leran får namn af svarthall, som ännu är en i elden sprakande och oduglig brandschiffer. Uti densamma uppkomma under tilltagande godhet fina glänsande ränder af kol, som göra den till så kallad flis eller brukbar Brandschiffer (som likväl icke bör jemföras med den i Öfvergångsbergen förekommande). I mån som kolränderna sedan tilltaga, bli stenkolen ansedda som bättre, ända tills alltsammans spricker på tvären och sprickorna öfverdragas med en hvit linna af alun, då de hunnit en godhet som icke här öfverstiges. De brinna väl, men gifva ingen så kallad Coak. Af allt detta synes som hörde de till så kallade Beck-kol, som oftast förekomma i Flöttrapp-berg och hvilka väl icke tydligen äro af omedelbart vegetabiliskt ursprung, men dock till sin ringa ålder komma nära öfverens med de så kallade Brunnkolen, som äro liksom brun-multnadt träd. Det är åtminstone visst, att vid andra ändan af stenkolsförande fältet längst inåt landet vid Bosarp förekomma alldeles rigtiga Brunkol, som af äldre svenska Mineraloger icke olämpligen kallades *Mumia vegetabilis*, och äro af dico-

tyledonisk textur, med en sådan färg som till största delen synes vara af jernoxid. Således kommer denna kolflötz bland de yngsta bildningarna, kanske litet yngre än kritan. Vid dess södersta ände nära Saxtorp förekommer också sandstenen ordentligt blandad med kalkstenslager och vid Barsebäck än mer kritaktig. Allt synes oss visa att denna sandstenen står i lika nära förhållande med Kritlagret vid Malmö, som *Svenstorps* gröna sand med *Christianstads* skal-lager. Men denna vestra sanden är icke af grön beskaffenhet, utan har blifvit förvandlad till det, som egentligen kallas *Jernsand* utmärkt med brun jernoxid, hvilken vid *Bosarp* till sådan mängd ingår i vissa lager, att de skulle kunna nyttjas för jern tillverkning, och tyckes än mera bidragit att jaga alla snäckor derur. Den eldfasta leran synes stå i samband härmed. Uti hela stenkolssandstenen förekomma ofta trädkolsbitar, hvilka till organisation äro alldeles lika med de nämnde *Brunkolen*,¹ alltid *Dicotyledoniska*. Man har der aldrig funnit tecken till ormbunkar eller andra *Monocotyledoniska* växter, utan tvärt om af ofullkomliga hafsväxter och andra vattnets alster, såsom *Hajtänder* och fiskar.

B. *Höör's* eller *Ringsjöns Sandstensbildning*, som för *qvarnstenars* huggning så länge varit bekant, men som först i sednare åren genom upptäckten af växtaftryck i fasta lagret *) fått en större geologisk betyd-

*) Jemför *Nilssons* Afhandlingar i *Vet. Acad. Handl.* 1819-1821.

het, är verkligen af flertydig beskaffenhet. Man synes föranlåten att anse den såsom den yngsta af alla Svenska Flöztbildningar, af skäl att den innehåller växt-aftryck, som tydligen tillhöra torra landet, (då deremot de förut afhandlade lagren endast innehålla sådant som lefvat i hafvet eller ett hafsligt vatten, för det mesta djuriska alster, och blott i den sista hafsväxter). De trädkolsbitar, som den innehåller, tyckas tydligen vara af samma beskaffenhet, som de, hvilka förekomma i Öresunds stenkolsförande sandsten, hvaraf åtminstone torde kunna slutas till en ungefärligen lika ålder. Men å en annan sida är Höörska sandstensens hårdhet så stor, att den antyder något annat, och dess bildning i en upphöjd sjöbassin m. m. så främmande för de sednast afhandlade hafsbildningarne, att vi erinras om andra sjöbildningar. Emellan qvarustenshällen vid Höör och den som finnes i Vettern, t. ex. på Näsudden *), synes vara en betydlig likhet, som bekräftas deraf att sandstenen i Vettern bil-

*) Det förtjenar måhända anföras, att öster om Skagern uppom Skagersholm finnes en sandstensbildning, som närmast synes likna den vid Vettern, men så öfverhöjd af lösa jordlager, att man blott på ett ställe skall hafva sett fasta lagret. Stenkastningar deraf sträcka sig allt uppom Finnerödja, och hela landet utmed Skagerns östra sida har en sådan lighet och jämnhet, som plägar härröra af flölägrig grund. Emedlertid har denna bildning icke ofvanför blifvit nämnd, af orsak att man så litet känner dess beskaffenhet. Den kan otvifvelaktigt räknas till Venerns forntida vattenbassin, och torde sätta densamma i ny öfverensstämmelse med Vetterns.

dar en lång kedja af öar och ryggar, i hvilkas riktning också Höörska sandstenen utskjuter i Ringsjön. Vidare är närvaron af Flötztrapp vid Höör af mycken betydhet. Man har väl icke funnit den tydligen liggande på sjelfva sandstenslagret, men, så vida man kunnat utröna, så alldeles på eller vid dess gräns, att den tyckes dithöra i likhet med Öfvergångstrappen till sina schiffer-lager och kalk, bredvid hvilka den ligger. Det ser ut som hade naturen i den upphöjda Höörs-bassinen fått en ny kraft att sammansnälta, och att således först sandstenen blifvit hårdare och sedan trappen laggt sig såsom kronan eller slutstenen på hela Flötzbildningen. Detta allt bestämmer mig att anse sandstenen som öfverensstämmande med Werners Flötztrappsandsten, som t. ex. i D'Aubuissons geognosie, tyska sammandraget s. 297., kallas Quarzigersandstein, af orsak att kornen äro lika så sammansmälta till en quartzlik massa. Att den icke kan höra till Werners Quadersandsten, synes kunna slutas af den fullkomliga saknaden af all underliggande Musselkalksten. Den stora halten af brun jernoxid, äfven i dennas liksom i Bosarps sandstensens aflossningar, tyckes aflägsna alla snäckpetrificater. Annars lärer den väl i anseende till sina växtlemningar komma närmast intill Qvadersandstenen. Man finner trädkolsbitar i de mesta qvarnstensbrottan vid Höör, ehuru just icke i särdeles mängd. De höra tydligen till ett dicotyledoniskt trädslag, som ägt betydlig storlek och sannolikt nog öfverensstämt med det

hvaraf Bosarps Brunkol kommit. Uti ett enda stenbrott har man funnit mer och mindre platanlika bladaftryck, som troligen tillhört samma träd såsom växande vid stranden af här dåvarande vattenbassin. Bredvid och ibland dessa blad-aftryck finnas andra intryckningar, som hafva pennatim utgående veck eller nerver, och som oftast oregelbundet dela sig mer och mindre djupt efter dessa nervers rigtning uti pennformiga flikar (Vet. Acad. Handl. 1820. t. 4. 5. f. 1—5.). Dessa kunna knappt vara Filices, utan tyckas mig mest likna en stor Fucus, (icke så alldeles olik *Fucus esculentus*, som äfven med åldern sönderrifves i pennformiga flikar) till hvilken de rörformiga aftrycken kunde vara stammen, ty lederna kunna hafva varit proliferationer, som dylka Fuci ofta göra utan att egentligen vara ledfulla *). Allt detta har åtminstone mycket utseende af

*) Sedan nu enligt *Lunds Årsberättelse* 1823. sid. 71. otvifvelaktiga Fuci blifvit funna i Höganäs stenkolsgrufva, blir detta ännu mer antagligt. Om några af dessa synas vara tropiska, så äro de mest af det flytande slaget, som mer än andra kunna tillhört olika haf. Föröfrigt igenfinnes *Anomia craniolaris* ännu som bäst i Ostindien. Dessa alla hafsalter synas derföre sammabinda de Skånska Flötbildningarna och göra dem till de yngsta af de hafslemningar, som i norden äga utdödda organiska varelser. Huruvida växterna i sandstensbildningen kunnat ge ämne för allt stenkolet, anser jag för nästan lika onödigt att afgöra, som huruvida djuriska ting gifvit ursprung till all kalken. Nog af att båda bildningarne så mycket närma sig till nu lefvande naturen, att sådana frågor rimligare kunna väckas angående dem

att hafva växt i vatten, troligen bredvid eller nedom den strand, som haft de ofvannämnde platanlika träden. På detta sätt får man begrepp om en fornverldens vegetation på detta slälle, hvilken väl varit sydligare än den nu varande, men alldeles icke att sammanlikna med utländska större stenkolslayers, utan förmodligen blott att anse som ett litet tecken till detsamma, som finnes i utländska Qvadersandstensbildningar. Uti hela Höörska sandstensfältet finnes intet minsta tecken till stenkol eller ens stenkolssvärta, som ensamt så mycket aflägsnar från Öresunds yngsta stenkolsförande lager. Kanske får man gissa att allt sådant uppgått i den mörka Trappen. Icke heller har man sett några sådana växtlemningar, som ensamt åtfölja större och äldre stenkolslager utom riket, och som mest äro Monocotyledoniska cryptogamer, i synnerhet tydliga Filices med sina fjäl-

än andra äldre bildningar. -- Vid sådana stenaftrycks jämförande med ännu lefvande växter märkes, att alla ribbor, ådror och nerver genom försteningen, i synnerhet om den skett i sand, så att intet af växtämnet blifvit kvar, befinnas flerfaldigt tjockare än i lefvande tillståndet. Därföre torde det, som här förekommer såsom grofva ribbor, varit blott cellulosans rader. Den omständigheten att ingen af dessa ribbor, då bladet delar sig i flingar, blir större och gör skäl för mellanribba, tyckes visa, att dessa aftryck icke kunna vara af ormbunkar, utan att snarare alltsammans är blott mindre betydliga förändringar efter storlek och ålder. Man ser att *Fucus esculentus* är i sitt yngre tillstånd liten och odödad, men sedan blir ju större och äldre dessmera sönderdelad och äfven annars proliferande.

liga stammar (Lepidodendron Sternb.). Att intet sådant finnes hvarken vid Höör eller annorstädes i riket synes vara tämligen säkert. — Den ofvannämnde Flötztrappen är sedd vid Sandstensfältets nordöstra sida *). Den utgör den i synnerhet en utmärkt kulle kallad Aune-klef, (redan betecknad på Hermelins petrographiska Charta öfver Skåne), hvilken har allt utseende af att vara liksom anväxt på fältet, ungefärligen såsom de äldre trappbildningarne; och alldeles icke att vara utguten lik en flytande massa öfver detsamma, såsom Basalt, och än mindre såsom lava. Den är väl mera söndersprucken än öfvergångstrapp, men alldeles icke basaltlikt delad. Den äger mera sällan uti sig mandlar af Zeolith, nästan som Färöernas Flötztrapp **).

*) Om den också skulle förekomma något utom sandstensfältet eller litet skild derifrån, så anser jag den dock i afseende på bildningen kunna höra dertill, af skäl att den dock icke finnes i andra trakter af olika bildning. Att här antaga trappen för att tillhöra gångar i urberget, hvilka man icke sett, tycker jag vara mera vågadt. I allmänhet har jag velat stödja det, som angår yngre bildningarna, på analogi med det som otvifvelaktigt iaktages angående de äldre bildningarna i landet, häldre än att söka likhet med vulkaniska trakter, som för oss äro så främmande. Man må icke anse detta som en följd af Neptuniska idéer, ty jag tycker att de Wernerska anordningarna mera grunda sig på iagttagelser i naturen än på förklarande teori. Snarare torde Vulkanisterna kunna beskyllas för jätt, till följe af antagen mening, hafva påstått åtskilligt, som man icke så noga sett i naturen.

***) Det är, i sammanhang härmed och med det som ofvannämnd

Om vi nu öfverse hela vår Flötztformation, så finne vi, att den är ungefär så mycket mindre än Öfvergångsformationen som den är yngre, eller att hos oss formationerna blifva dess mindre ju yngre, tills de alldeles fela. Alla våra fläckar af Flötztformation blifva tillsammanstagna, efter allt utseende knappt stora som halfva Öland, således af vida mindre betydighet mot Öfvergångsformationen, som kanske intager tillsammans något mer än dubbelt så stor yta som Gottland *). Hvad som ännu mer minskar vår Flötztformations värde i afseende på fruktbarheten, är att långt mer än

nämndes om bildnings analogien mellan trapp och grönsten, kanske anmärkningsvärdt, att våra båda trapprikaste landsorter Skåne och Vestergöthland, ligga å hvar sin sida om den grönstenrikaste provinsen Småland. Denna grönsten är så mycket märkvärdigare som den liksom tagit till sig jernhalten från granitartade berget, och därför är i stånd att ännu förse så många Småländska sjöar och mossar med en jernoxid, nog ymnig att ersätta bristen på jernmalmslager i grundberget. Den ofta mycket restande trappen motsäger icke all analogie härmed.

*) Att dessa alla äro högst ungefärliga storleks värderingar, som icke kunna skärpas till nogare beräkningar i kvadratmil, inser man lätt. Vid frågan om verkans vidsträckthet på vegetationen måste likväl afräkning ske för den yta, som betäckes af steriliserande Trapp, som uti Vestergöthland utgör nära en fjerdedel af alltsammans. Också förminskas fruktbarheten på Öfvergångsformationen oftare än på andra bildningar af brist på jordbetäckning, såsom på Ölands alfvar och äfven något på Vestergöthlands Stor-Fala och öfrige nästan blottade ytor. Men å en annan sida bör man visat

hälften utgöres af sandsten, som kanske minskar fruktbarheten i stället för att öka den. Det synes tydligt att graniten, genom sin glimmer och vittrande fältspat, kan lemna mera fruktbar jord än den nästan blott af kisel bestående sandstenen, och i allmänhet synes sand blifva ju yngre dess ofruktbarare. Detta bestyrkes af Helsingborgs och Höörs trakterna. Kanske förbättras Helsingborgs trakten ännu af Kolännets ymniga närvaro; men att Höörs rena sandsten är ganska litet gynnande för vegetationen, det säger allmänna erfarenheten. Således återstår, såsom befordrande fruktbarheten, blott kalkbildningarne vid Christianstad och Malmö. Att dessa göra ganska väl skäl för sig, faller strax i ögonen, och deras verkan tyckes visst icke inskränkt till den obetydliga vidd, som af dem är blottad för Geologen. De utgöra blott tvänne medelpunkter, hvarifrån Malmö traktens och Christianstads traktens fruktbarhet synes utgå, en fruktbarhet hvars like Sverige föröfrigt icke äger och som kommer nästan upp emot hvilket lands i Europa som helst. Skada blott att fläckarna äro så små och liksom blott hänvisande till andra länders större trakter af lika god och äfven till en del bättre beskaffenhet. Man erinre

icke inskränka den goda verkan till blott den ytan, som har kalkgrund, utan antaga att den betydliga sprider sig deromkring. Äfven har kalkgrunden lemnat stenkastningar, som stadnat på andra ställen och förbättrat dem, såsom vid Upsala, ehuru sådant är sällsynt och i det hela inskränkt.

sig London, Paris och Bordeaux, som till 15 Sv. mils afstånd äro omgifna af oafbrutna lika unga och yngre bildningar.

Dessa anförda fläckar i Skåne äro också de yngsta betydliga bergsbildningar i Sverige. Vi hafva förut i sammanhang med allmännare åsigter nämnt att alla tertiär-bildningar, bestående af mera tuffaktig gips, kalk o. d. i synnerhet utmärkt med deruti varande lemnin-gar efter större utdöda fyrfotade landdjur m. m., alldeles saknas hos oss. Här böra vi på sitt ställe vidare erinra derom och fästa någon mera förklarande uppmärksamhet dervid. Att ingen gipsbildning finnes hos oss är tämligen säkert. Deremot kan man väl icke neka all tillvarelse af tuffkalk; men den är af alldeles obetydlig mägtighet, och på några ställen kanske af mindre särskild bildning. Sålunda kan t. ex. den hvita märengeltuff, som finnes vid Hvitletsbäcken å yttre sidan af Omberg, kanske snarast anses för kalkhalten af den mera intermediära bildning, som nedanför utgör de så kallade Mullskräerna. I alla fall är sådant blott strimmor af både stor sällsynthet och obetydlig mägtighet.

Skånska bränntorfsmossarna synas förtjena en särskild uppmärksamhet, såsom stående i största sammanhang med denna provinsens nyare bildningar och kanske i ålder täflande med de lösa jordlagerna. Att sådana alldeles icke förekomma högre upp i Sverige, utan blott tillhöra Skåne och i synnerhet dess södra del, gör dem verkligen märkvärdiga. Vi förmoda att Öja-

eller Ystads torfmossa, som kanske är den rikaste på brännbart ämne i hela landet, kunde stå i något sammanhang med den svarta öfvergångskalkstenen. Eller kanske är det riktigare att härleda bådas svarta färg från stora hafvet, som längre åt nordvest uttömt sådant i stenkolsbildning.

I allmänhet tyckes alla unga bildningar hafva inom Östersjöns bassin tilltagit mot söder och mot Oceanus granskap. Således finne vi Kritbildningarna och dylikt i dess södra och vestra del, men i motsatt riktning snart upphörande. Båda sidorna af Östersjön, så väl den tyska som den svenska, synas i sådana afseenden vara nog lika. De fastare lager, som finnas vid Östersjön i norra Tyskland, äro alldeles samma depoter ur denna stora forntidens bassin, som de yngsta Flötzbildningarna hos oss. Först då, man kommer långt in i Tyskland, särdeles till Hannover, möter man de stora stenkols- och saltförande bildningarna, hvilka liksom komma från Alperna. Man tyckes således å ömse sidor om Östersjön väl kunna skilja emellan det, som kommer från eller står i sammanhang med ömse sidors stora uråldriga bergskedjor, och det, som tillhör Östersjöns bassin. Hvardera urbergens natur fortfara att afprägla sig på sitt egna sätt, tills i de yngsta Flötzbildningarna hafvet förenar båda länderna. Det synes märkligt, att de stora utdödda landdjurens ben åtfölja den södra bildningen ända till Rüdersdorf vid Berlin, men bland östersjö-depoterne tyckas de icke finnas, aldraminst på norra

sidan. Detta kunde stå i sammanhang med den ännu gällande regeln, att de största djuren blott tillhöra de största continenter. Att likväl södra kusten af Östersjön kunnat få åtskilligt nedslammadt till sig genom Tysklands stora floder, synes antagligt, ehuru dessa förr mer än nu torde hafva vändt sig directe åt stora Oceanen, och således undvikit att störa Östersjö-bildningen. Oaktadt all denna nu nämnde Östersjöbildningens egenhet, så tyckes den haft större näring mot södra continenten än den kunnat finna hos oss. De ansenliga Kritbergen på Rügen, hvilka till 500 fot äro upphöjda öfver Östersjöns vattenyta (och derföre som ett annat bergigt Sveitz besökas af Norraste Tysklands bättre verld), jämförda med Möens och Stevensklints mindre betydliga höjder och slutligen ännu mera med våra oansenliga lager, af samma natur men med blott några få famnars upphöjning, synas visa detta. Försteningarna äro alldeles svarande mot lagernas olika mäktighet, så att af den mängd Gryphiter, Penniter m. m. äfvensom Encrinit- och Pentacrinit-stumpar, som finnas i Rügens Kritberg, intet i våra små kritlager hittills blifvit upptäckt. Dessa sednare synas kunna anses som endast små utskott eller förflyttningar från de förra.

De lösa jordlagerna synas långt efter, sedan all bergsbildning upphört, hafva blifvit kastade öfver hela Sverige genom den stora katastrof, hvarom redan uti allmänna inledningen är taladt. Det är tydligt, att

dessa jordlager måste hufvudsakligast bestå af större och mindre delar af den granitartade bergart, som utgör nästan hela grunden för i synnerhet norra Sverige, och att den således mest är kiselartad. Att den verkligen kommit med ett stort vattenflöde från landets högre delar eller i allmänhet norr ifrån, ses ganska tydligt; men att också is bidragit att lyfta och bära de stora blocken, slutes ganska visst bland annat af deras ofta bibehållna hvassa kanter, hvilka äro särdeles märkvardiga ofvanpå Gottlands och Ölands kalkplaner, som icke heller blifvit förskonade för betäckning af den sönderdelade graniten, hvaraf denna katastrofhs vidsträckt- het och mäktighet så mycket faller i ögonen. Således har hela landet sin så allmänt och för jordbrukaren för- hatligt kända gråsten. Endast dalslätter och sandfält visa en annan yta, hvilka utan tyfvel bildats af det slamm, som lagt sig öfver den äfven derstädes varande förut nedlagda gråstensgrunden. Detta förhållande ty- kes vara så allmänt öfver hela Sverige, att man för öfrigt, hvad de lösa jordlagerna vidkommer, icke har att anmärka mer än en eller annan märkvärdighet för särskilda trakter. Det besynnerligaste är visst de stora ryggar af grus och sten, som på Mälarns och Hjel- marns slätter stryka från norr till söder så oafbrutet, att de fortfara tvärt igenom sjelfva dessa stora sjöars vattenbassiner. Den mängd af porphyrbitar, som finnas åtminstone i de östligaste af dessa, såsom i Upsala-åsen,

bevisa att det vatten, som nedlagt dem, kommit från Dalarna; och då man betraktar Dalelvens ursprungliga riktning blir det icke osannolikt, att densamma hufvudsakligen kunnat åstadkomma allesammans i den stora flödning, som vi se hafva öfvergått Sverige och hvarom ofvanför är taladt. Sjelfva Käglan och Tiveden tyckas hufvudsakligen vara sådana uppkastningar. Alla dessa åsar och hedar i medlersta Sverige äro dock icke så ofruktbara, att icke åtminstone skog kan växa på dem. En sådan olycklig märkvärdighet tillhör ensamt södra Sverige, och bör visst icke med stillatigandse förbigås. Några för sin stenighets skull alldeles skoglösa trakter finnas i Vestergöthland och Vestra delen af Småland, t. ex. nordvest om Mösseberg. Ännu mera underlig tyckes den stora, för sands skull skoglösa trakten af sydvestra Småland vara, hvilken utmed Lagaåns medlersta del sträcker sig allt från Dörarp till Traheryd. En dylik, men mera stenig, skoglös trakt förekommer i Nordvestra Skåne omkring Rya, Örkelljunga m. m.

Sedan allt detta erhållit sin ungefär nuvarande bildning, fick landet sin närvarande organiska värld, så väl af växt- som djur-riket, och sin befolkning. Att båda delarna förut felades är ingen tvifvel, då inga lemningar efter någondera finnas, hvarken i fasta bergen eller i lösa jordlagerna. Efter den tiden tyckas skalbergen vid Uddevalla tillkommit, i hvilka ben af

vertebral-djur verkligen förekomma, äfvensom de små hafslemningarna vid Upsala och flerstädes. Så vida bekant är, finnas ingenstädes på jorden lemningar efter ännu lefvande varelser, bland dem af utdöda, som äro begrafne i bergen och de större lösa jordlagerna. Äfven de t. ex. vid Guadeloupe uti löst liggande kalkstens-gyttringar funna mennisko-benrangel, likasom de i Tyskland vid Köstritz (hörande till Saale-flodens saltförande region) uti Gipsklyfter sednast upptäckta anthropolither tillhöra säkert en nyare tid, som visst icke är oförmögen af all slags stenbildning i smått, men helt säkert af den bergsbildning i stort, hvilken utgör Geologiens föremål och bestämmer dess gräns.

Upsala d. 51 Decemb. 1825.

G. WAHLENBERG.

ANMÄRKNINGAR

ÖFVER

GÅMLA NORDISKA SÅNGEN.

Uti inledningen till första delen af de Svenska folkvisorna, utgifna af Geijer och Afzelius, har jag låtit yttra: 1) att de gamla nordiska visorna hade en egen scala, skild så väl från Kyrkotonernas, som de moderna tonarternas, — samt 2) att denna scala vore gemensam för den Skandinaviska, Tyska, Engelska och Skotska folksången. Jag vill nu genom några anmärkningar upplysa och berigtiga dessa yttranden. Den gamla Nordiska scalan är: d, e, f, g, a, b, c, d, upp- och nedåt: — så vidt den nämligen på claveret kan uttryckas; ty äkta sångare och sångerskor bland allmogen, på hvilkas öron den moderna musiken ej haft någon inflytelse, taga i denna scala, efter hvad man kunnat iakttaga, tonerna b och c högre än vi. Huru de öfriga tonerna sväva, kan jag ej ännu med säkerhet säga. Man borde, för att fullkomligt bestämma scalan, hafva hört och jämfört folksången i de flesta af rikets Provinser. Undersökningen vore intressant. Men till att anställa den är jag för fattig, och hvem vill väl bestå kostnaden?

Jag förutser en invändning. Man skall säga: denna så kallade egna Nordiska scala är ju ej an-

nat än en transposition af Kyrkoscalan i a, eller, såsom den vanligtvis kallas, den Æoliska tonen? Genom hvad jag anmärkt om tonernas sväfning i den Nordiska scalan, är redan detta inkast i sjelfva verket vederlagdt. Jag anmärker dock vidare: att man i de äkta, gamla folksångerna aldrig skall finna en enda öfverskridande eller förminskande följd, t. ex. f, gis, — h, f, — c, gis o. s. v. — svårligen ett 6 toners språng. Kan allt det samma sägas om Kyrkoscalan i a? och äro dessa skilnader blott tillfälliga? — Hela gången af modulationen visar dessutom en olikhet, som bättre låter sig kännas än beskrivas. Slutfallen hafva många egenheter, hvilkas alla förändringar jag ej ens ännu, efter så lång tids sysselsättning med den Nordiska folksången, tilltror mig att uppgifva. För våra Dur- och Moll- öron låta många af dessa besynnerligt. Ej så för allmogen, som vid dem är van och ännu för den moderna musiken mest förblifvit främmande. Vill man i de gamla visorna införa några af dessa förmenta förbättringar i melodien, som ett modernt öra skulle fordra, svaras ofta af den sjungande: Herrn vill att vi skola sjunga på nya viset. Jag har sjelf fått detta svar, så i Tyskland som i Sverige.

Jag har haft tillfälle att jämföra en stor mängd af dessa melodier. Jag har i synnerhet fäst mig

vid dem, som, derigenom att de i modulationer afveko från våra vanliga tonarter, uttryckte en original karakter. Resultatet af denna jämförelse har varit, att deras grundscala är den, som jag här upp gifvit. jag medger att man i minsta delen vanligtvis träffar den fullkomligt ren och utan främmande och sednare tillsatser. Dessa tillsatser äro ofta af en sådan beskaffenhet, att jag ej alltid kunnat återställa sången till hvad jag ansett dess ursprungliga renhet fordra. Det har ej alltid varit möjligt att afgöra, om afvikelserna skolat sättas på en okunnig upptecknares eller sångares räkning, och jag befinner mig sjelf för nära hufvudstaden, för att ofta ha tillfälle att höra den äkta sången ur folkets mun. Jag är öfvertygad att, om detta tillfälle gäfves, skulle de mesta af dessa störande afvikelser i melodierna af sig sjelfva försvinna, och visa sig såsom främmande tillsatser.

En djupare gripande anomali måste jag dock nämna. Det finnes för de gamla visorna ännu en scala, som jag i början höll för den rätta nordiska. Den är sålunda sammansatt: d, e, f, g, a, b, a, h, c, d, deremot nedåt alltid, d, c, h, a, g, f, e, d. Det vill säga, att om en melodi ej går öfver 6 toner, tages alltid lilla Sexten, men går melodien öfver 6 toner tages alltid stora Sexten. Inledningstoner inblandas öfverallt, såsom i tonen a, t. ex. a, gis, a;

men faller melodien t. ex. e, d, c, h, a, g, så tages alltid bestämdt g, aldrig gis, och det till och med i de minsta figurer, såsom:

$$\frac{1}{4} \quad \frac{1}{8} \quad \frac{1}{8} \quad \frac{1}{4}$$

a, gis, a, g,

om nämligen perioden slutar. Dissonanser förekomma aldrig, om ej såsom genomgående: och man skall härvid ej låta förvilla sig af sångarens förslagsnoter, hvilka göras med den största hvasshet. Många anse dessa orätt för stam-noter.

Denna nu nämnda Scalas egenheter återfinner man verkligen i de flesta gamla nordiska visor. Jag har likväl kommit ifrån den tankan, att anse den för den ursprunglige. Den är dertill för mycket sammansatt, hvarföre jag vill kalla den för den sammansatta Scalan. När och huru denna uppkommit af den förra enklare, vill jag ej åtaga mig att säkert bestämma. Jag tror dock att den uppkommit under Medeltiden genom Presterna.

Ju längre man kommer från hufvudstaden och in i landet, ju renare är i allmänhet folksången. -- Man kan säga att Choralsångens renhet efter dess egna scalor tilltager i samma förhållande. Allmogen sjunger ofta sina Choraler förundransvärdt riktigt, i synnerhet der intet orgelverk finnes. Det är merendels organisterna, som misshandla dessa Choraler, hvilka dock äro det största, som den Tyska musiken

har åtta uppvisa; ty Luthers Choral är vida skild i-
från Latinska Sången. -- Sjelfva visorna sjungas alltid
enstämmigt. Jag känner intet enda undantag från
denna regel. Ringlekar äro de enda jag hört sjun-
gas flerstommigt af allmogen. Deremot sjungas vi-
sorna ej sällan med accompagnement af en fiol (eller
nyckelharpa), men med en annan stämning än den van-
liga. Den Accompanierande rättar sig deri efter sån-
garen, att tonerna b och c i scalan blifva högre än
i vår vanliga. Näst Fiol och Nyckelharpa är Vall-
hornet det enda instrument, som jag vet varit i
bruk bland Svenska Allmogen. Det brukas äfven
att accompagnera, och har högst 9 toner, ej andra
än de, som tillhöra den omnämnda scalan; b och h
tagas med half betäckning på det hål, som tillhör
denna ton. Andra Vallhorn äro utan hål och bru-
kas till rop och signaler. -- Efter hvad här anfördt är
om sättet att föredraga folkvisor, kunde det ej fal-
la mig in, att sätta dem flerstämmigt *) eller någon
del af dem, t. ex det så kallade omqvädet, i chor,
hvertill detta väl aldrig varit ämnadt. Deremot til-

*) En fyrstämmigt satt melodi finnes likväl af mig under No 7
i första delen af Folkvisorna. Jag behandlade den så för ro-
skull, emedan den på detta sätt liknade en gammal, hvad man
kallar, Rundgesång, och emedan sjelfva melodien, enligt
min öfvertygelse, ej är af de rätta och äkta, och behöfver än-
na, efter flere undersökningar, rättelser, innan den med sä-
kerhet kan bestämmas.

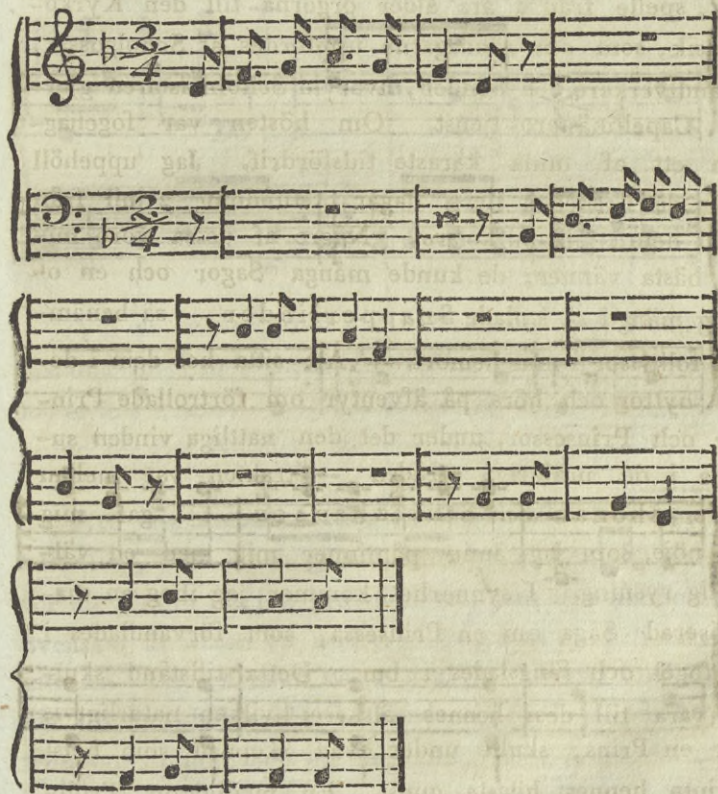
låta de gamla visorna, både genom sin natur och ett redan gällande bruk, instrumental-accompagnement, och jag har gifvit ett sådant, i den tanka att ett accompagnement, rätt behandladt, skulle kraftigare utveckla den originella karakteren af sången. Dertill fordras åter att strängt hålla sig vid den grundsats, att ingen ton må i accompagnement förekomma; som ej hör till sångens egna, naturliga scala; -- samma grundsats, som gäller om den harmoniska behandlingen af Kyrko-tonerna. -- Jag har i de nyligen utkomna bägge häften af folkvisorna följt denna grundsats vid alla de melodier, hvilkas ålder och äkt-het synas mig satta utom tvifvel. Någon gång har jag för jämförelsens skull lemnat både en modern och en antik behandling af samma melodi. De ren moderna melodierna har jag naturligtvis ej gjort mig samvete af, att handtera såsom sådana; men de flesta dock med hänseende till deras karakter t. ex. Ack hör du liten Karin! -- I den första delen skall man i allmänhet i dessa afseenden, finna mig mindre consequent. Det kommer deraf att jag, ehuru gammal, lärt något sedan det skrefs.

Den här uppgifna scalan anser jag ligga till grund ej blott för den Svenska, utan äfven för hela den Skandinaviska folksången, som således i sina gamla lemningar enligt denna bör behandlas. Att det sam-

ma äfven skulle gälla om den Engelska och Skottiska, är ett yttrande, som jag vid närmare betänkan- de hellre vill återtaga än bevisa. Deremot leda mig flera spår på den tankan, att denna slägtskap äger rum emellan den Skandinaviska och gamla Tyska folksången.

Jag är född i Thüringen, hölls tidigt till musik, spelte från 9 års ålder orgorna till den Kyrkomusik, som om söndagarne uppfördes af Scholgossar, Handverkare och Bönder, hvarvid Scholmästaren gjorde Capellmästare-tjenst. Om hösten var fogeljagten ett af mina käraste tidsfördrif. Jag uppehöll mig då i skogen flere dagar, stundom 2 mil från mitt hem, ibland kolare. Någre af dessa voro mina bästa vänner; de kunde många Sagor och en otalig mängd så kallade Snapperlieder -- så benämnas folkvisor i min hemort. -- Att sitta hos dem i deras hyttor och höra på äfventyr om förtrollade Prinsar och Prinsessor, under det den nattliga vinden susade i de uråldriga träden -- trakten var mellan Oberschönau och Sturtzhausen -- gaf mig ett nöje, som jag ännu påminner mig med en väl-lustig rysning. I synnerhet kommer jag ihog en dialogiserad Saga om en Prinsessa, som förvandlades i en fogel och fångslades i bur. Detta tillstånd skulle vara till dess hennes älskare, hvilken naturligtvis var en Prins, skulle under hvad skepnad som helst åtnjuta hennes högsta gunst. En medlidsam Troll-

quinna förvandlar älskaren i en Domherre, på det han
 måtte kunna uppsöka den sköna. De älskande träffas
 efter många äfventyr, vilkoret uppfylles, förtrollningen
 upphör och i detta ögnablick instämma bägge ömsesi-
 digt i en kort sång, hvars melodi outplånligt fästet sig
 i mitt minne, ehuru jag alldeles förgätit orden. Melo-
 dien var sådan den här finnes anford:

Jag påminner mig äfven melodien till en dans från Thüringen. Jag hörde den der ofta bland folket vid deras bröllopp, då man efter gammal plägsed dansade kronan af bruden. Jag bifogar den äfven:

The musical score is arranged in six systems, each with two staves. The first system begins with a treble clef on the top staff and a bass clef on the bottom staff. The time signature is 2/4, and the key signature has one flat (B-flat). The music is written in a simple, rhythmic style characteristic of folk dances. The second system continues the melody. The third system features a more complex rhythmic pattern with eighth notes. The fourth system continues with a steady eighth-note rhythm. The fifth system includes a dynamic marking of *f* (forte) and features a more active melodic line. The sixth system concludes the piece with a final cadence.

p *f*

Da capo.

Vid de takter, som äro betecknade med Forte, instämde hela menigheten med skri. Begge dessa melodier äro i samma scala, som den jag angifvit ligga till grund för den Nordiska folksången.

Att den Lappska sången, ehuru till karakteren helt olika, dock — enligt allt hvad jag af den känner — rör sig innom samma grund-tonart, som den nationella Svenska, är äfven en underrättelse, som ej skall sakna intresse. På 1780:tålet kommo några Lappar med Renar till Stockholm. De befattade sig med att spå, hade trummor, pipor, och ett slags fiol, samt äfven ett instrument, som liknade Trumpet marin. Dessa Lappar

besökte mig under sitt vistande i staden ofta, nästan hvar eftermiddag, trakterades med Kaffe, Bränvin och Tobak, hvaremot de regalerade mig med spådom och musik efter deras sätt. Fingo de intet eller för litet till hästa, så bekom jag straffsånger. En af dem talade väl Svenska. De voro tvenne mans- och trenne qvinspersoner. All deras sång föreföll mig som improvisation, hvilken de beledsagade med olika åtbörder. Deras melodi var mer declamation, än långsam, än hastig; än declamerade en alldeles ensam, än alla tillsammans. Stundom gränsade denna mimiska declamation till det mest sublima. Den declamerande tycktes rasa, hans tal flög som ljungelden. I synnerhet var detta fallet, då han föll i en spådom om det tillkommande. Introductionen, som alltid rättade sig efter ämnet, var vid dessa tillfällen högst imponerande. En enda sjöng långsamt med accompagnement af deras instrumenter, men stundom blef sången flerstämmig. — Efter mycket besvär och upprepadt åhörande fann jag, att den harmoniska följderna af deras modulationer var ungefär sådan, som följande bilaga utvisar:

The image shows a musical score for two staves. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. Both are in 2/4 time and have a key signature of one flat (B-flat). The music consists of a series of notes and rests, with dynamic markings *ff*, *p*, and *f* placed below the notes. There are also some small, illegible markings above the notes, possibly indicating articulation or performance instructions. The notation is a simple harmonic exercise or a short piece.

sf sf sf sf

cresc. f p

f pp decresc. decresc.

Meter cresc. Meter cresc.

decresc.

The first system consists of two staves. The upper staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes, marked with a hairpin and the word "decresc.". The lower staff contains a bass line with whole notes.

Modulation

cresc. f

The second system consists of two staves. The upper staff has a melodic line with a "Modulation" marking above it and a "cresc. f" marking below it. The lower staff has a bass line with whole notes.

The third system consists of two staves. The upper staff contains a series of sustained chords, each marked with a hairpin. The lower staff contains a bass line with whole notes.

The fourth system consists of two staves. The upper staff contains chords with a hairpin, and the lower staff contains a bass line with notes and a hairpin.

Modulation.

Här har jag äfven börjat med en af deras intrader. Vid det sista Fortissimo upphäufde de alla med höjda armar ett skri. Åtskilliga takter förlängdes till 4 och 8 taktens tid. Tvenne särskildta final-Cadenser kunde jag bestämdt urskilja. Dessa stå upplagna vid slutet. Dock tyckte jag mig märka att de nyttjade den sista i en högtidligare mening. För öfrigt gälde om deras sång, hvad jag redan anmärkt om den nationella Svenska. Man hörde aldrig någon öfverskridande eller förminskande följd. — Ännu en egenhet var att modulationen från *d* till *f* aldrig förekom. — Ca-

pellmästaren Nauman var den tiden i Stockholm och hörde dessa Lappar flera gånger. Sedan vi åhört dem och jag upptecknat egenheterna i deras modulation, sade han en gång med ifver: *Sonderbar! — Rohe Nationen, die keinen Begriff von Musik haben, beschämen Musiker von Profession.* Om jag ej haft för mycken aktning för Nauman, skulle jag svarat med Reichardt's ord (*Musik. Kunst-Magazin I. B. s. 6*) *Halbes Studium der Kunst entfernt von der Natur. Nur ganzes Studium bringt erst wieder der Natur nahe.* Men här må dessa ord stå på sitt ställe.

Man kan för öfrigt ej nog förundra sig öfver den stora okunnighet, som öfverallt röjer sig hos dem, hvilka skrifvit öfver den Nordiska Nationalmusiken. — Så finner man uti *Deutsche Monatschrift*, 2:ter Band, Berlin, 1792, en afhandling *Ueber die National-musik einiger Nordischen Völker*, hvarest det sid. 126 säges: *Der Schwede hat ganz und gar keine National-Musik, sein Loos ist ander nachzuahmen. Der Däne hat einige vortreffliche Melodien, man muss aber nicht vergessen, dass die meisten ursprünglich Isländisch sind.* I detta allt har Fö.f. som signerat sig D. M. fullkomligen orätt, ty att Svenskarne hafva en både aldeles egen och förträfflig National-Musik, är redan tillräckligt bevis. Danskarnas deremot anser jag vara ursprungligen Svensk, och hvad Isländska Musiken angår, har jag icke haft tillfälle att om densamma inhämta någon kännedom; dock

tror jag, att den äfven till sitt ursprung är Svensk eller Norrsk, emedan, som man vet, Svenskar och Norrmän i g:de Seklet först befolkat denna ö.

Samma okunnighet och skefhet i omdömmet om Nordens national-musik finnes i *C. F. D. Schubart's Ideen zu einer Ästhetik der Tonkunst*, Wien 1806. s. 240, hvarest, då Förf. omtalar Sveriges och Danmarks Musik, han yttrar sig: *Diese beyden Königreiche haben nie Epoche in der Tonkunst gemacht: der Geschmack anderer Nationen hat sie in der Musik geleitet*; samt då han särskildt talar om Sveriges, så förnämt säger: *Schweden hat indess doch einen Nationalgesang; doch dieser Nationalgesang ist so unbedeutend, dissonirt so sehr mit dem Stimmweisen der Natur, dass es den Leser langweilen würde, wenn ich ihm nur ein einziges Schwedisches Beyspiel vorlegte.* -- Denna okunnighet hos utländningarna om vår national-musik torde dock kunna förlåtas; men att vi sjelfva till den grad förakta våra gamla och herrliga Nordiska sånger, att vi icke engång bemöda oss att lära känna deras originella skönhet och natur, utan hållre med största begärlighet lära oss, att eftergnola Franska Vandevilles, Airs, Chansons och mera dylikt, det kan aldrig förlåtas! -- Ej under då, om utländningen påstår, att vår musik blott består i efterhärmming!

HEFFNER.

FEODALISM OCH REPUBLICANISM.

ETT BIDRAG

TILL SAMHÄLLSFÖRFATTNINGENS HISTORIA.

Det är betraktelsen af tidernas olikhet, som gör selsättningen med Historien på en gång angenäm för tänkaren och den blott nyfikne; och vi vilje på intet vis nedsätta det nöje, som deraf kan hämtas. Likväl måste den, som i Historien söker någon ting mer än nyhetens behag, med denna betraktelse af tidernas olikhet, nödvändigt förbinda en annan, neml. betraktelsen af tidernas likhet. I sjelfva verket kan det ena ej vara utan det andra. Ty allt iakttagande af olikhet förutsätter först och främst, att föremålen i något afseende skola vara lika, eljest kunde de ej ens med hvarandra jämföras. Frågar man hvar denna likhet, detta enahanda och oföränderliga, hvarigenom all olikhet och förändring först urskiljes och mätes, i Historien är till finnandes, så kan det ej vara annorstädes, än i de Eviga Ideerna för allt menskligt samhälle; hvilka hvar och en tid, ehuru på sitt sätt, uttrycker. Att öfverallt utforska och besinna dessa ideer — och de skönjas, mer eller mindre klart, öfverallt; ja ur de mest förderfvade tider kan man för Samhällsordningen hämta ex absurdo de förträffligaste bevis, då det Onda i allmänhet blott är det omvända eller uppnödvända Goda — att, säger jag, söka och iaktaga dessa ideer, är att midt i förgängligheten

betrakta det Eviga; hvilket utan tvifvel är menskliga sinnets värdigaste sysselsättning. Man behöfde således ej särskildt anbefalla den åt vår tid. Emellertid finnes det dock ett skäl, som för det närvarande släktet gör en sådan betraktelse särdeles vigtig. Genom ovanligheten af de öden, som detta släkte undergått, är det neml. allt för mycket benäget för att anse sig satt utom all jemförelse med de föregående. Och sant är äfven, att så mycket af de bestående samhällsinrättningarna genom våra dagars hvälfningar blifvit förstördt, att föga annat återstår att bygga på, än de eviga grunderna för allt menskligt samhälle. Men så mycket vigtigare äro just dessa; och att denna vigt erkännes, visar sig äfven i det lifliga deltagande, hvarmed constitutionella frågor nu af nästan alla Europeiska Folk omfattas. Såsom detta interesse, nu mer än förr, utgår från ett verkligt behof, att ge sig en författning, eller åtminstone från grunden befästa och förbättra den som finnes, så har det äfven mer än förr tagit en practisk riktning. Man tyckes ha ledsnat att bygga slott i luften, upphört att i pappers-constitutioner söka den underbara talisman, som skulle försäkra allmänna välfärden. Man vill bygga denna välfärd på menskliga sakernas natur, och den grund erfarenheten lägger. Allt detta skall nödvändigt, ej blott öfverhufvud ge Historien, som innehåller denna folkslagens erfarenhet, utan i synnerhet hvad vi kallat det eviga och sig lika i Historien, större betydelse. Ty detta senare är hvad som förblifver användbart på hvar

och en tid, den må förefalla sig sjelf, och äfven vara så afvikande från allmänna regeln som helst.

Vi ha föresatt oss, att äfven i Medeltidens samhällsförfattning eftersöka, om ej några af dessa eviga samhällsideer, oss till lärdom, finnas; och vi ha med betänkande valt denna tid, emedan det svårigen är någon annan, till hvilken den nyare och nyaste tiden trott sig stå i så afgjord motsatts. Vi tänka således ej heller att låta afskräcka oss genom den farhoga, hvars yttraude nu på en tid blifvit mångas fältskri, att neml. medeltidens hela barbari är för dörren, och af ett annat visst parti, som loftalar öfver detta barbari, med det första kommer att införas. Vi ämne hvarken loftala eller förtala. Men den öfvertygelsen kunne vi genast yttra: Medeltiden är en högst lärorik tid, och väl värd att man derom vet mera, än att straxt bortom Luther och Americas upptäckt ligger det stora barbariet; ungefär som man säger, att straxt bortom Europa ligger Siberien.

Man har stridt, om det borgerliga samhället är genom Konsten, eller af Naturen. — Att båda meningarna funnit talrika och skickeliga försvarare, utan att någondera partiet kunnat vederlägga det andra, tyckes väl visa, att här gäller hvad sagtmodige män i hvarjehanda tvister så gerna föra på tungan, att neml. begge parterna ha rätt. Härmed är likväl ej mycket vunnit, då detta de sagtmodigas medgifvande, så vida derpå ingen förlikning följt, af de ifrigare med skäl kan om-

vändas till det påståendet, att begge parterna ha orätt: och genom begge dessa motsatta domar kastas sjelfva frågan blott i en allt större förvirring. För att, efter vår förmåga, söka bidraga till utredandet af denna förvirring, vilje vi först göra för oss klart, hvad på hvardera sidan menas. Vi säga då, att de hvilka påstå, att samhället är genom konsten, äro de samma, som grunda samhället på Fördrag (sambandsfördraget, contrat social); då deremot de andra, hvilka förmena det vara af naturen, med det samma ej blott påstå, att det aldrig genom fördrag i sjelfva verket uppkommit, utan äfven, theoretiskt, ej ur något fördrag kan förklaras. För de förra är samhället ett Frihetens verk, genom öfverenskommelse; för de senare är samhället någon ting ursprungligen genom Nöd vändighet gifvet, och som långt ifrån att på fördrag kunna grundas, tvertom sjelf ligger allt fördrag till grund, och är dess första vilkor.

Hvar och en ser, att skilnaden emellan dessa begge åsigtter är hufvudsaklig, ja att de äro hvarannan emotsatte — — Men det hela är ju blott en scholstrid, hvars spitsfundigheter på det allmänna lefvernet väl aldrig haft eller kunnat få något inflytande? — torde mer än en läsare säga. — Liksom ej scholstriderna af ålder och i senare tider allt mera, så vida de neml. blifvit förda angående menniskans viktigaste angelägenheter, äfven haft det viktigaste inflytande! Scholan (jag menar uppfostran genom vetenskap och konst i allmänhet) har äfven alltid varit Mensklighetens schola, den öfnings-

plats, der alla de frågor, som sedermera utgångna i det atora, practiska lifvet, oftast haft allt för stora verkningar, först blifvit väckta, behandlade och till hela sin vigt erkända. Philosophiens Historia är i synnerhet i detta afseende en profetisk Historia. Hvad sedermera händer i världen har alltid i den händt förr. Ingen förändring i den senare har varit utan det märkligaste inflytande på den förra. Man kan säga, att de största revolutioner först timat innom ett enda hufvud. Ej såsom detta hufvud vore sjelfva den verkande orsaken — denna ligger i sådana fall alltid uppöfver all enskild förmåga och förtjenst — utan emedan just i detta, tidens eller framtidens anda kraftigast verkar och först säger sitt eget namn. Ett sådant hufvud föder en tanka, -- eller rättare ger blott ordet åt hvad många redan dunkelt anande tänkt, och hvarigenom de på en gång tänka det klarare -- tankan öfvergår till ett allmänt tänkesätt, och bringar med detsamma ej blott tusende hufvuden, utan äfven tusende armar och ben i rörelse; utan att ofta i tidens framfart de förra, (eller hufvudena) veta mer än de senare (eller armarna och benen) hvarifrån den tanka kommer, som sätter dem så i verksamhet. Ty merendels befinner sig Tidehvarfvvet sjelft, i fråga om sitt tänkesätts anor -- ehuru vetenskapernas eller scholans profetiska Historia lägger dessa anor tydligt nog för dagen -- i en oskuldskraftfull okunnighet. Det tror att man ej annorlunda kan tänka med riktiga sinnen och förmögenheter. Dess förvärfvade tänkesätt förefaller det såsom naturligt, ja såsom det enda

naturliga, hvarföre man också hör ett sådant allmän-
tänkesätt, ett i allmänna lefvernet utvext system af o-
pinioner, sjelf företrädesvis i tusende munnar hälsa sig
med namnet: sundt förnuft (sens commun). Ehuru
det 18:de seklet egenteligen bragte detta namn, med
alla dess anspråk, rätt i omlopp, så bedrar man sig
dock, om man tror att ej hvarje tidevarf haft sitt. Den
som känner Historien vet, att hon är rikt sorterad
med sunda förnufter eller olika slag af sens commun,
som alla ungefär haft i grunden lika fordringar; och
äfvén alltid som mest ropat på sin sundhet och ofelbar-
het, då de hållit på att rymma platsen för ett nytt.

Hvad nu vår fråga eller frågan om borgerliga sam-
hällets grund och väsende angår, så är den, ehuru ur
scholan utgången, så litet nu mera inom den inneslu-
ten, att tvertom i detta ögnablick ingen fråga mer sys-
selsätter alla hufvuden, och att äfvén den, som i vår
framställning ej vill känna igen den och förklarar den
för ett onyttigt gräl, kanske mer än en gång med all
häftighet disputerat om den samma, åtminstone i någon
af de mångfaldiga skepnader hvarunder den kan före-
komma. -- Hvad delar i denna tid mest tänkesätten? Är
det ej öfverallt frågan om det Gamla och Nya? Om det
förgångnas rätt, som vill göra sig gällande, och det när-
varandes fordringar, som ej låta afvisa sig? -- Och hvem
har ej i dessa frågor tagit parti? Hvem är, i det odlade
Europa, den lycklige, hvilken tiden ej lagt besvarandet
af sådana frågor nära?

Jag säger att striden om allt detta, i fall man neml. för sjelfva ämnet vill göra sig reda, är till sin grund den samma, som den vi nyss framställt, och rör vid samhällets innersta rot. -- Så långt är man verkligen kommen, att de djupaste frågor blifvit frågorna för dagen.

Striden är, sade vi, i grunden den samma. Ty hvad är detta i Nationernas namn så ofta hörda ropet på Författning, annat än ett uttryck af den meningen, att samhället i sig sjelft är ett fördrag, och att således en ny eller förbättrad samhällsordning endast på ett uttryckligt sådant kan och bör grundas? Åter om å andra sidan finnas många och mäktiga, som neka eller undvika en sådan fordran, och uteslutande försvara de gamla samhällsinrättningarna, röjer ej detta den öfvertygelsen, att samhällsordningen bör vara satt uppöfver ej blott hvarje enskild mans, utan äfven hvarje enskildt släktes godtycke?

Märkligt är, och ger anledning att förmoda ett eget förhållande, att hvardera af dessa stridiga meningar, ensidigt och för sig tagen, practiskt löper ut i den andra eller slutar med att leda till sin egen motsats. Så ha samhällsfördragets försvarare visserligen orätt ansett sig uteslutande för frihetens apostlar och, -- troende sig sitta ensamma vid källan af alla liberala ideer -- brännmärkt sina motståndare, såsom ser vila anhängare af all slags despotism. Att de så kallade Liberalas teori, ensidigt eller i blinda anhängares tanka liberalast tagen,

gent leder till despotismen, och de så kallade Servilas deremot, likaledes i sin ensidighet practiskt kan föra till frihetens högsta sjelfsväld, är tvertom en sats, som väl låter sig försvaras och som erfarenheten bestyrkt. Begge partiernas namn ha derföre lika liten mening, som vanligen partinamn ha; och den, som blott efter dessa benämningar vill bedömma saken, befunde sig visserligen i en rätt stor villfarelse. De Liberala taga neml. väl friheten in i sjelfva principen, men redan här så nära beslägtad med godtycket och tillfälligheten, att de i resultatet måste kalla in nödvändigheten i sin råaste gestalt såsom våld och physisk öfvermakt, och få oakadt alla frihetssatser, till sin egen förundran, sitt samhälle ej utan styrkans rätt färdigt. De Servila begynna åter med en nödvändighet engång för alla gifven; men just denna stränghet, ja hårdhet i principen gör att de, i den practiska användningen af den samma, måste beständigt gå mildrande till väga. För att öfverhuvud kunna tillämpa den, måste de i tillämpningen beständigt ge med sig. Men ju strängare sjelfva grundsatzen är, ju mer är allt medgifvande förknippadt med sjelfsväldets fara.

Europas Historia har redan hunnit ge exempel på båda dessa utgångar.

Man såg i våra dagar ett helt folk uppstå med protest mot den gällande samhällsordningen, och derigenom

föranleda en Revolution, hvars verkningar, såsom de klarsyntare genast förutsade, snart gjorde sin rund kring Europa. Betraktar man naturen af denna protest, så faller det i ögonen att de enskilda öfverklagade missbruket, som voro dess närmaste anledning, ingalunda voro dess egenteliga föremål. Huru obetydliga förefalla ej för ett senare slägte, olyckslärdt genom oerhörda uppoffringar, de finansiella förlägenheter, som kastade Frankrike ju i Revolutionens hvirfvel! -- Hvad Historien långt för detta undervisat om, att man nemligen bör noga skilja emellan anledningarna och orsakerna till Revolutioner -- hvad de gamla ordspråken innebära att en droppa gör öfversvämning, der måttet är fullt, att en gnista gör en stor brand, der bränbara ämnen i myckenhet äro samlade, dessa hvardags-sanningar har ingen tid, så grundligt som vår, genom egen erfarenhet fått omlära. -- Allt som Revolutionen kommer till medvetande; (ty ingen sådan vet i början rätt hvad han vill, han lär det --) blef det tydligare, att det ej var fråga om enskilda förändringar, utan om en så vidt gripande stor och vigtig, att den rörde det innersta af samhällets väsende. Ty om jag säger, att man egenteligen protesterade mot det förflutna och ville upphäfva all gemenskap dermed, så måste detta yttrande tagas på engång i sin vidsträcktaste och strängaste mening. Det var ej blott den närmast förflutna tiden, som protesten gälde; det var förtidens inflytande på det närvarande i allmänhet, förfädrens rätt att i något afseende besluta och

handla för efterkommande, som man angrep och förnekade. Förändringar af det gamla hade man förr ofta sett. -- Hvilken Historia lemnar ej derpå exempel? och hur vore hon sjelf dessförutan tänkbar? -- Dock hade den förstörelse, som mer eller mindre från förändringar är oskiljaktig, vanligtvis blifvit ansedd snarare för ett nödvändigt ondt än såsom i sig sjelf önskansvärdt; och vid inträdet i ett nytt tillstånd hade man åtminstone genom erkännande af någon ting oföränderligt och helgadt, sparat sig den lefvande gemenskapen med det föregående, hvilken bevarar continuiteten i samhällets lif och medvetande. Här blef deremot förstörelsen ändamål; ty det gälde att såsom grundsats genomdrifva samtidens fullkomliga oberoende af all förtid: ett högmod som fann sin näring i tidens egen öfvertygelse om sin ojemförliga fullkomlighet. Revolutionens karakter, och hvad som utmärker honom för alla andra af samma namn, ligger deri, att den i strängaste mening vill förklara samhället endast för ett contract emellan de samtida, och försökte att ge världen exempel af ett sådant contracts verkliga afslutande. Representerar nu hvarje släkte nödvändigt ej blott sig, utan äfven de föregående och fordrar att representeras af de efterkommande; omfattar samhället ej endast dem, som lefva med, utan äfven dem, som lefva efter hvarandra; gifves det, för att så säga, äfven ett samhälle på längden, och ej endast i bredden; så skulle, för att bli vid liknelsen, försöket att afskaffa den ena af samhällets naturliga di-

mensioner, genom sakens natur, nödvändigt misslyckas. Också tog denna världshvålfning den utgång, Burkes profetiska blick redan straxt i början (ensam) förutsåg, nemligen genom en hela Europa hotande militärisk despotism, farligast och förrädligast utöfvad i de så kallade liberala ideernas namn, tills ändteligen denna täckemantel ej ens fanus nödvändig, och det rena våldet, utan slöja, framställde sig att tillbedjas af en i stoftet kufvad värld 1).

Om allt detta visat oss utgången af försöket att, så vidt ske kan, uppgöra hela samhällsförbindelsen liksom genom ett vanligt contract emellan de enskilda, hvaraf följer att den äfven, strängt tagen, endast kunde vara en öfvergående förbindelse emellan de samtidiga, (ty hvarje nytt slägte kunde naturligtvis blott förbindas genom ett nytt contract) och att våldet således nödvändigt snart skulle bli den enda regerande magten i ett tillstånd, som till sjelfva sin grund var ohjelpigen ombytligt; så har deremot Historien äfven förvarat oss exempel af den motsatta principens öfvervalde, som gör samhället till en ursprunglig, naturlig förbindelse, hvars förhållanden äro engång för alla gifna. -- Detta tillämpar sig först och främst sjelf på det enklaste samfundet, på Familjen eller Hushållet. Förhållanden sådana som mellan makar, mellan föräldrar och barn, och det dermed nära beslägtade mellan husbonde och tjenare (så vida den förre öfver sitt husfolk alltid måste

äga en till sitt väsende faderlig magt) äro af alla de, som naturen sjelf mest bestämt, och minst lemnat åt menskligt godtycke att kunna förändra. Öfverallt således, hvarest familjen blifvit förebild för staten, igenfinne vi äfven den nämnda principens välde. Detta visar sig derigenom, att sådana stater, så litet som möjligt, erkänna någon förvärfvad rätt och således, så mycket som möjligt, göra all rätt till en af naturen sjelf gifven, det vill säga, till medfödd. Detta skulle dock nödvändigt leda till en helt annan följd, än den jemnlighet nyare Theorier velat draga ur läran om de medfödda, för alla gemensamma rättigheter. Det första samhället eller familjen känner ej denna jemnlighet utan innebär tvertom en ursprunglig olikhet 2). Denna samma olikhet, öfverförd på det borgerliga samhället och der uttryckt i vida större mått, blef genom det för sådana (efter familjens mönster danade) stater naturliga begreppet om rättigheters meddelande genom födseln, eller deras ärftlighet, engång för alla bestämd och inom vissa skrankor fästad. -- Deraf de ärftliga stånden, deraf denna fördelning i strängt söndrade castor, som i Asien synes lika gammal med civilsationen sjelf; inrättningar, hvilka så onaturliga de än förefalla oss, dock ha en ganska naturlig grund, och ej äro annat än ett strängt ordnande af hela staten efter familj- eller släktförhållanden.

Den republikanska principen, — och dermed menar jag den, som grundar samhället på fördrag mellan

likar — har väl hos Europeerna (och detta utgör dessas egenteliga kännemärke) af ålder haft för mycken öfvervigt, att vi hos dem skulle finna lika fullständiga exempel på allt, hvad som är denna princip's raka motsats. Likväl erbjuder äfven Europas Historia ett sådant exempel, neml. af en egen Europeisk art. Det är det mer omtalade än kända Feodal-Systemet, hvars källa man redan finner i den Germaniska folkstammens äldsta författning.

Man urskiljde hos detta folkslag af ålder trenne klasser: Adel, Fria och Ofria 5); ehuru man på ingendera kan tillämpa namnet stånd i detta ords senare bemärkelse af en genom egna rättigheter bestämdt utmärkt medborgareklass. Ty väl utmärktes de fria genom bestämda och äfven strängt ärteliga rättigheter från de ofria. Men stånd kan i egentlig bemärkelse blott tillämpas på en indelning af samhället, hvarigenom tillika flere stånd gifvas. Ett stånd är ännu intet stånd. Men de fria, omfattande dem som i alla förhållanden svarade för sig sjelfva, eller voro män för sig, och derföre äfven i nationella angelägenheter hade röst och inflytande, utgjorde ej en af särskilda rättigheter utmärkt del af folket; utan tvertom hela det egentliga folket, till hvilket de ofria åter, såsom under allt stånd, ej kunde räknas. En Adel (Nobiles, Principes) nämner redan Tacitus hos Germanerna, likväl, såsom det synes, utan andra företrädesrättigheter än att folket ibland den valde

sina konungar 4). Första adel var således Konungaslägt, eller inskränkt till de regerande ätterna; ehuru dessas genom häfd helgade anseende ej gaf någon högre magt förrän genom uppdrag af verkelig regering å folkets sida. Höfdinge - eller Konunga-namn var emedertid ej inskränkt till verkeligt regerande personer, ehuru den ej gafs åt andra än dem, hvilkas börd dertill berättigade 5). I Norden ansågos Konungaättarna härstamma från Gudarna, hvilkas prester äfven konungarna voro. De synas såsom sådana i äldsta tider hos oss ha burit sjelfva de Gudars namn, hvilkas Gudstjenst de förestodo 6); genom hvilken förblandning de regerande ätternas släktledning så mycket snarare förlorade sig i det öfvermenskliga Konungaslägt var således äfven Gudaslägt och en adel, som låg i blodet.

Jemte denna adel bestod folket fritt; ty sjelfva de regerandes magt var, såsom sådan, högst inskränkt. Till konungadöme hörde treggehanda: Högsta presterskap, högsta domsrätt, och anförarskap i krig. Det nationella presterskapet utöfvades vid de stora offerfester, som tillika voro national-församlingar. Den presterliga värdigheten var konungens både helgd och fara; det förra genom den högre aktning, som gemenskapen med Gudarne gaf; det senare, emedan folket gjorde honom ansvarig för dessas nåd och välgärningar, t. ex. för god årsvext, och, om en sådan länge uteblef, stundom fordrade hans lif till försonings-offer. Tvenne konungar af Ynglinga ätten hade i Sverige detta öde. FÖR

öfrigt synes det konungen endast i kraft af sin värdighet kunnat straffa 7). Straffrätt tillhörde honom ej såsom domare, emedan ingen domare, i fråga om fria män, egentligen ägde den. All rätt mellan dessa var Frid, en ömsesidig öfverenskommelse om säkerhet till personer och egendom: och brott emot denna frid försontes genom skade-ersättning och böter, enligt ett af likar åsämndt värde. Domen innebar förlikning, ej straff, det vill säga, kunde ej gå å lif eller lem; ty öfver dessa erkände den frie ingen herre, och kunde således ej heller till lif eller lem lagligen dömmas, utan att först ha förverkat sin egenskap af fri man, eller, som var det samma, sin ära 8). Var således all dom emellan fria förlikning — (och den var det så mycket säkrare, som det stod parterna fritt, om ej domen förlikte dem, att i ärlig fejd afgöra sin strid) — så var ej heller konungs dom något annat. Konungen var den högste förlikaren, och dömde äfven den frie, ej utan hans likar; ty all dom skedde med folket, eller, som är detsamma, med nämnd. — I krig var konungen anförare, dock följde honom ej folket ovillkorligen i något annat än det sjelf varit med om att besluta, eller fienden i landet gjorde nödvändigt 9). Allt annat krig var ej nationalkrig, utan fejd, som det ock stod konungen fritt att utföra med sina män, d. ä. de som voro honom med särskildt troskap förpliktade (fideles) eller för tillfället förbundo sig med honom 10). Ty ingen fri, om äfven under konung, var konungens man, a-

tan sin egen. För att heta det förra fordrades en särskild förbindelse.

Denna förbindelse berödde åter på en för furstarna personlig företrädesrätt, viktigare för deras magt, än de, såsom vi sett, högst inskränkta rättigheter regeringen gaf: rätten näml. att i sitt följe och sin tjänst upptaga fria män, utan att för de senare detta beroende var förnedrande 11) eller förknippadt med frihetens förlust eller minskning, hvilket eljest i allmänna mening åtföljde all afhängighet af en annan. Ty fri hette endast den, som i allo var sin egen, eller, såsom de gamle sig uttryckte: en man för sig. Allmänna tänkesättet hade för konungatjänst gjort ett undantag, dock ursprungligen endast så vida denna tjänst var krigstjänst; emellan kriget var uteslutande de fries handtverk, liksom äfven konungarnes ärofullaste sysselsättning. De krigare, som voro en konung med särskild pligt förbundna, utgjorde hans Hof, — det Följe (Comitatus) som Tacitus, så lifligt och så noga öfverensstämmande med det gamla Nordens minnen, hos Germanerna skildrar. Detta Germaniska Konungafölje var adelus andra och Feodalismens första källa i Europa, och förtjenar att närmare betraktas till sin ursprungliga beskaffenhet. — Det grundade sig på en personlig förpligtelse mellan Konungen och den som inträdde i hans följe, hvarigenom den inträdande blef konungens man, på samma sätt som i allmänhet tjenaren var husbondens, dock här

med den skillnad att konungatjenst, då den var krigisk, ej skadade friheten, och att äran gjorde bandet mellan konung och följeslagare heligare 12). Hvarje konungafölje var ett enskildt mer eller mindre talrikt krigarförbund under konungen såsom anförare 15). Krigare var äfven hvarje fri man och folket sjelft ett krigsförbund — det samma som Nationalarmeen, hvarföre det äfven hos oss kallades i fordna dagar *B o n d e h ä r e n*, *L a n d s h ä r e n* 14), och var till hela sin indelning i Hundraden och Fylken militariskt. Skillnaden emellan den nationelle krigaren och krigaren i konungaföljet var, att den senare var krigare till profession, och hette äfven derföre hos oss *K ä m p e*, tills detta namn sedermera förvandlades i *H i r d m a n*, *H o f m a n* eller *F ö l j e m a n*. Konungaföljet var företrädesvis krigsstånd 15). Detta krigsstånd var rörligare än landshären, och kriget det mest konungsliga göromål; deraf -- då konungarna i afseende på den nationella hären voro beroende af folkets goda vilja, -- inbördes täflan dem emellan, hvem som skulle omkring sig äga de namnkunnigaste kämpar, det talrikaste och tappreste krigarfölje, hvilket af sin anförare berodde, och ej kände annan sysselsättning än härnad 16). Ej heller var denna täflan inskränkt till de verkliga regerande; den var föremål för hvarje konungaättlings äregrighet. Utan rike blef han *H ä r k o n u n g*. Till konungsliga bördén hörde om ej land dock följe nödvändigt, och det senare var medlet att förvärfva det förra. — Ej mindre yttrade sig denna samma täflan emellan kämpar-

ne sjelfva, att i följet äga det högre rummet 17); och i allmänhet hos alla fria yngligar, att i ett namnkunnigt konungafölje bli upptagne. Konungagunst och förvärfvad ära å en sådan plats gaf adel eller Thignarnamn. — Denne krigare-adel var en tjenst- och hofadel och gaf länge ej, och först med Konungamagtens utvidgande, några företrädesrättigheter i afseende på folket. Ingen af de förmåner, som åtföljde densamma, voro heller ärftlige eller ens beständige hos personen. Ty denne kunde uppsäga sin tjenst 18), och återträdde med det samma inom den fria menigheten, eller odal-allmogen, i fall han ej slöt sig till ett nytt följe. Förmåner fästade yid tjensten voro Krigsbefäl och Län. Det förra utöfvade Hofmannen inom sjelfva följet, i fall han der ägde en högre grad, troligen ock uti nationella krig öfver den fria menigheten, (hvilken dock äfven hade egna nationella hölvidsmän). Hvad de senare eller länen beträffar, så måste man för att finna dessas sannolika första beskaffenhet, betänka hvad konungarna ursprungligen ägde att ge af. Först från fiender, byte; hvilket således var en källa till konungarnes frikostighet 19): sedan från egne, ej skatt (ty ingen ordentlig sådan häftade af ålder på odaljord eller fri egendom), utan frivilliga sammanskott i naturalier 20). Det kallades i Norden Veitsla. Följet deltog i konungens veitsla, eller var hos honom eller på hans vägnar hos folket gäst, och Tacitus säger uttryckeligen, att detta var dess enda lön 21). Då det ursprungliga bruket var sådant

förundrar det oss ej mer, att i den gamla Norrska Konungaspegele 22) finna en egen del af konungens följemän kallade Gäster: ett namn som egentligen tillkom hela hofvet, hvilket åt Konungens bröd. Veitsla eller fritt underhåll var således första län 25), i detta sista ords äldsta bemärkelse af gâfva, förläning i allmänhet 24).

Senare har den vanliga, inskränkta bemärkelsen nppkommit, i hvilken län är nyttjande rätt emot tjenst, det egentliga med ett barbariskt namn så kallade Feodum eller Feudum, hvilket dock origtigt inskränkes till land eller fast egendom; ty all slags förtytteri kunde såsom Feodum gifvas och tagas. Slutligen må anmärkas, att land i län gifvet från början måst utgå af konungarnes enskilda egendom, de kongliga domänerna, der sådana funnos 25); och att allt län, så vida det från Veitsla eller underhållet skiljes, var å gifvarens sida till sin natur frivilligt, frikostighet ej pligt: hvarföre man äfven på latin uttryckte det med *beneficium*. Huru denna krigar-adel och de vid den fästade förmåner, krigsbefäl och län, från personlig blef ärftelig länsadel, är det första momentet i feodalismens historia. Huru denna adel, sedan den fått förhållandet öfver sig eller till konungen bestämdt, enligt samma grundsats ordnade folket under sig i mångfaldiga grader af ärfteligt beroende, hvarigenom den gamla national-friheten gick förlorad, är det andra. Endast hos få nationer af Germanisk stam gick feodalismen ej ens fullt igenom första momentet: — t. ex i Skandinavien (utom Danmark)

kom det ej till länens ärftlighet, mindre till lifegen-
 skap hos folket, som förblef närmare sin gamla frihet
 hos oss, liksom hos Alpernes Svenskar, Sveitzarne 26).
 — Hos de flesta andra vexte feodalismen ut, näml. hos
 alla dem, hvilka utvandrande, eröfrande i de fordua
 Romerska provinserna stiftade nya välden: men i syn-
 nerhet skedde denna feodalismens utbildning hos och
 genom Frankerna, de störste landvinnare af dem
 alla. Redan sjelfva eröfringen skulle nödvändigt mest
 föröka det professionella krigsståndets eller konungaföljets
 magt, då konungarna i anseende till hela massan af de
 fordua Romerska undersåtarne på engång inträdde i
 alla kejsarnes rättigheter, och således hade oändligen
 mer att ge af, hvilket närmast kom deras egna män
 eller följet till godo. Väl delte den frie Germanen
 med sin konung, — till hvilken han äfven efter eröf-
 ringen länge förblef i samma oafhängiga förhållande som
 förr — och tog sin lott i land och egendom; dock var
 konungens naturligtvis störst, i och för sig sjelf, och
 emedan han sannolikt tog på engång för sig och sitt föl-
 je, och sluteligen, emedan all enskild kejsarlig egen-
 dom (de fordua res privatae Principis) i provinsen till-
 föll honom. Snart vexte derföre genom förläningar
 Följets magt 27) så mycket mer hos Frankerna, som
 rikets ständiga delningar mellan konungasönerna födde
 ständiga krig, hvilka dessa med sina egna hofmän mest
 utförde, och derigenom sattes i nödvändighet, att genom
 allt större förmåner fästa dem vid sina personer, och

göra dem allt talrikare. Så utvidgades länsystemet; så blefvo förlänningarna först bekräftade åt innehafvaren på lifstid; derpå ärfteliga, så steg småningom följets välbefästade anseende så högt, att dess hufvudmän — Majores Domus Regiæ, Jarlarne — mer hade att säga än konungarna sjelfva, och sluteligen trädde i deras plats, äfven till namnet, sedan de redan länge ägt magten. Det var första Dynasti-förändringen i Frankernas rike. En läns-adel var redan ur det gamla konungaföljet bildad, hvilken dock till en början bedrogs i sitt hopp, i fall den det hyst, att, genom sin hufvudmans upphöjelse på thronen, sjelf vinna. De fordna Jarlarna, nu konungar, kraftfulla, såsom vanligen usurpatorer, hade dessutom lärt af sina förra herrars öde. De uppkallade derföre de ännu talrika fria till motvigt mot adeln, förbundo dermed de förra närmare med sitt intresse och sysselsatte för öfrigt både folk och adel med ständiga krig. Det var Carl den stores politik — i det hela en eröfrings-politik, som inrättar sig för tillfället — hvarför ock hans statsinrättning -- den bild af gamla nationalförfattningen, som han i många mål, dock mest i militariskt afseende, genom återuppkallandet af landshären eller folket såsom nationalhär syntes ånyo upplifva — förföll, försvann då hans egen blick och hand ej mera vakade deröfver. På feodalsystemets utbildning har han, om ock mot sin afsigt, kraftigt verkat; — först, genom vidden af sina eröfringar, som efter honom skulle mångdubbla och invickla länsförhållandena; sedan, och

hufvudsakligast, genom upplifvandet af Kejsarvärdigheten, hvarigenom feodalismen, som beständigt blott har att göra med en annorstädes ifrån härledd, anförtrodd, förlänad magt, ändteligen fick en högsta helgad punkt, hvarifrån den med sitt emanationssystem kunde utgå. Sjelfva den vigt Carl sökte återgifva folket blef för det samma förderlig, och öppnade öfverallt nya vägar till systemets utbredande nedåt. Landshären utarmades genom de ständiga krigen, och råkade allt mer i beroende af sina egna, förr sjelfvalda, nu af kejsaren utnämnda Officerare, hvilka under hans svaga efterföljare snart visste att göra sina tjänster ärfteliga, och de förra gemensamma sammanskotten i krigstider, till sin egen förmån beständiga 28). Men med skatters införande var den gamla odalfriheten borta, och snart behöfdes ej ens folkets utan endast länsadelns samtycke till deras utgörande. De följande oupphörliga stridigheterna, delningarna emellan Carolingiska furstarna sjelfva, skulle nödvändigt höja dennas magt och oafhängighet, under det den allmänna osäkerheten, förökad genom Norrmäns, Ungarers och Saraceners samtida anfall — härjningsströmmar, som från norr, öster och söder nära mötte hvarandra i hjertat af Europa — gaf allt mer massan af folket och de återstående fria i närmaste beskyddares, det vill säga, i närmaste mäktiga vasalls hand. Den förmögnare -- då den dyrare ryttaretjensten, hvilken företrädesvis var hofstjenst, efterhand utträngde det gamla nationalinfanteriet -- trädde in i hans krigiska

följe. Den fattige betalte honom sitt försvar, men förlorade ock med vapnen den fries rätt och ära, hvilken de betecknade, och sönk allt djupare i ofrihet. Så var redan, då Carolingiska stammen upphörde att regera, så långt Frankiskt välde och inflytande sig sträckt, det är, öfver största delen af det Germaniska eller Germaniserade Europa, hela samhällsordningen, mer eller mindre, dock öfverallt till sina grunddrag, afgjordt feodalistisk.

Vi ha framställt dessa allmännaste drag af feodalismens historia endast för att sätta systemets princip i klar dag, och sammanfatta i detta afseende här resultaten. I. Historiskt visar sig principen först i det gamla Germaniska konunga-följet. Redan här af följer, att all feodal-förbindelse utgick ur ett familjeförhållande och att detta grund-förhållande bestämdt var förhållandet emellan husfader och husfolk; ty konungens män hörde till hans hus och buro deraf namnet 29). Den feodalistiska terminologien påminner under alla systemets perioder om denna första betydelse 30). II. Enda skillnaden var, att husfadren här var konung och hans hus-håll krigiskt 31), och denna skillnad förklarar också huru, under gynnande omständigheter, hela samhällsförfattningen kunde bildas enligt mönstret af en eljest till sin natur privat förbindelse. III. Krigar-profession räddade egenskapen af fri man åt den, som uppgifvit sin person-

liga sjelfständighet i en konungs tjenst, eller gjorde åtminstone att denna afhängighet ej ansågs vanhederlig, ehuru hofmannen enligt regeln trädde ur de frias lag. Utvidgad konungamagt adlade denna samma afhängighet. All adel är således ur konungens hus 52). Första adel konungaslägt, andra adel konunga-umgängelse. Den ena ursprungligen börds-, den andra tjenstadel, men som med tjensternas eller befälets, samt länens ärflighet sjelf blef ärfelig. IV. Ju mer denna häri genom kom i ett oberoende förhållande till konungarna, ju mer gjorde den sin rätt gällande, att sjelf hålla hof med län och tjenster, som småningom gingo i arf liksom de kongliga. Tidernas osäkerhet gynnade detta adelns bemödande att göra de fria af sig beroende. Så bildade sig vasaller under vasaller i flera grader och med mångfaldigt olika art af beroende, tills hela samhället utgjordes af feodalförbindelser. V. Om dessa i allmänhet vilje vi blott tillägga: all hofstjenst, högre eller lägre, ur hvilken länsförhållandet från början härledde sig 55), var till sin natur krigstjenst och förblef det (med personligt undantag för de andeliga, som dock ej heller alltid iaktogs). Feodalsystemet omfattade således egentligen allt det som förblef under vapen, och som behöll sin krigiska ära; det öfriga folket afkläddes vapen och frihet, blef ofrälst. Vidare: från konungen utgick all feodalförbindelse, som från sin källa, så att, ordentligtvis, äfven vasallen endast såsom konungens vasall kunde sjelf ha vasaller 54).

Vill man nu i en sats uttrycka hela denna författnings princip, så är den följande: All rätt och magt i samhället kommer uppifrån -- utgår från en högre, såsom gåfva och förläning -- hvilken princip härstammar rakt ur sjelfva familjen och uttrycker dess ursprungliga författning under en husfaders väld. Ej mindre påminner sjelfva det sätt, hvar på denna princip gjorde sig gällande, om samma ursprung, nämligen genom den rådande benägenheten att göra all, ehuru till sjelfva åtkomsten förlänad rätt, dock till besittningen ärftelig; -- hvilken benägenhet för rättigheters ärftelighet vi redan anført såsom utmärkande kännetecken på de samhällsförfattningar, i hvilka familje-elementet är det herrskande. Vi ha således löst vår uppgift, som var att visa det feudalsystemet är en sådan författning: en sanning ingalunda ny, men hittills, så vidt jag vet, hvarken tillräckligt bestämd, eller sedd i hela sitt sammanhang med statens teori i allmänhet. Till denna teori hör dock principen så hufvudsakligen, att den öfver hela jorden i samhällets bildning varit medverkande. Feodalförfattningen är derpå blott ett enskildt Europeiskt exempel.

Äfven denna princip har haft sin katastrof, som historiskt ligger för oss i — Korsstågen. För att visa denna verdshändelses sammanhang med feodalismen, må här blott följande anföras. Det låg i sakens natur att systemets princip: All rätt och magt utgår från en högre — af Kyrkan upptagen skulle hela: från den Hög-

ste, och, då den Högste är osynlig, — från dess synliga representant på jorden, som kallade sig Christi Ståthållare. Hierarkien är helt och hållet vext på feodalistisk grund, och gaf blott systemet sträng consequens. Derföre, då pålven, hvars sjelfva namn (Papa, fader) innebar en familjemagt öfver Christenheten, ändteligen öppet uttalade den grundsatsen: All verdslig magt är län af Kyrkan, lågo dessa anspråk redan så i alla sinnen förberedda, att för ingen annan än allmänna tänkesättets magt Kejsarne i striden dukade under. De mest utomordentliga bevis på detta tänkesätts herravälde äro just samtidiga med epoken för andeliga och verdsliga magtens inre strider — Korstågen af millioner företagna i Kyrkans namn och för dess intresse. Äfven i denna sin sista fulländade gestalt af Hierarki förnekade ej systemet sin krigiska karakter. Denna fick blott en ny riktning. För hvarje korståg, som satte en hel verdens kraft i rörelse, var Pålven presumtif anförare, hvarje deltagare, ända till konungen, kyrkans soldat. Och hvilka följder lågo ej, efter feodalistiska begrepp, i detta förhållande? — Vi ha sett, att feodalförbindelserna egentligen voro militäriska. Kyrkans förebild och behof fullbordade nu Krigsståndets bildning genom en inom sig slutnen orden, med pligter till den andeliga magtens försvar. Det var Ridderskapet — en egentelig profession eller skrå med grader af lärlingar och mästare, (armigeri et milites), för dem som uteslutande helgade sig åt krigslefnaden, hvilken nu i striden mot

trons fiender fått ett heligt föremål 55). I detta ridderskap — feodalismens högsta blomma — uppkom en förtjenstadel inom adeln, äfven märklig derföre, att den senare nu först ifrån läns- eller tjenst-adel blef slägtadel i sträng mening, och således behöfde för förtjensten ett eget tecken. Slägtadel hade nämligen väl äfven länsadeln varit, så vida länen blifvit ärteliga, men den var dock till sin natur tjenstadel, som med länets möjliga förlust gick förlorad. Med familjenamus och vapens uppkomst i en tid, då länsmännen dessutom gjort sig nästan oberöende af sina Herrar, blef adeln först i verket och till namnet börsadel. Och att denna förändring först inträffade under Korstågen, som, sammanblandande krigare af alla nationer, gjorde sådana käuntecken nödvändiga, är bekant 36). Dermed var adeln färdig såsom ärteligt stånd — feodalismens egentliga frukt — äfven i det afseende, att frakten i hvarje vext löser sig af från sin stam, och innehåller fröet till nya bildningar. Förändringen hade det vigtigaste inflytande på hela samhällets skick; ty just med denna frukts mögnad upphörde äfven feodalsystemet att vara samhällets enda system; nämligen på följande sätt. Det faller i ögonen — hvad vi allthitills uppskjutit att anmärka — att konungarna med feodalsystemets utbildning uppgifvit och förlorat det gamla nationella konungadömet för ett läns-herrskap, som hade sin egentliga grund i en privat förbindelse. De kunde ause detta såsom ett medel till utvidgande af sin magt, så länge den gamla folkfriheten stod dem i vägen. De kunde, då denna försyn ut

och feodalförbindelser utgjorde hela samhället, äfven sedan tjänarne begynte blifva herrar, dock i det hänseendet vara nöjda med sin plats, att den i systemet var den högsta, att utom det ingen fanns, och således ej heller någon anledning till jämförelse. Men med det samma som den fordna länsadeln knäppte ihop och tillslöt sig som slägtadel, samt blef en egen cast, framställde den sig nödvändigt ej mer som det hela, utan såsom en del, ett stånd i samhället, och konungen, om han fortfor i sitt förra förhållande, var ej mera folkschef utan chef för en adel, som dessutom af honom gjort sig så godt som oafhängig. Ville han ej bli blott den förste privatmannen i sitt rike, så måste han söka återställa det gamla konungaskapet. Det kunde åter ej ske utan genom biträde af folket, och, då detta nu bestämdt var söndradt från adelsståndet, genom uppkallande af folket såsom motstånd. Och så begynte tredje ståndets intresse bli konunga-intresse. Dertill kom att hela feodalsystemet genom hierarkiens mellänkomst lidit till sin princip en omsättning på annan hand, som oundvikligen skulle skilja systemets intresse från furstarnas.

Så visar korstågsperioden en allmän brytning i samhällsförfattningen, feodalsystemets fullkomliga utbildning, men också uppkomsten af ett motsystem, hvilket, sedan den deraf föranledda gäsningen i medeltidens sista sekler var förbi, först tjente konungarna till souverainitetens införande (enligt den gamla herrskareregeln *divide et impera!*), tills detta motsystem i våra dagar

sjelf fick öfverhanden, och vågade försöket att rent utkasta det i staten qvarblifna feodalistiska elementet, hvarvid konunga-magten följde med. Det skedde genom Franska Revolutionen, hvars princip vi väl theoretiskt antydt, såsom den der uteslute ande grundade samhället på fördrag, men ännu ej historiskt utvecklat. Emedlertid, tills detta sker, kunne vi, på revolutionens eget högljudda intyg taga för afgjort, att den var feodalismen rakt motsatt. Korstågsepoken och Revolutionen äro således de bägge ytterligheterna i Europeiska författningens Historia, och såsom sådana, i afseende på sjelfva samhällsordningens inre väsende, lärorikast af alla. Ty ytterligheterna måste man känna för att finna midten.

Men innan vi gå vidare i den historiska betraktelsen, vore här stället att visa, hur feodalsystemet förhåller sig till begreppen om fördrag. Den nämnda motsatsen visar sig ock derutinnan, att feodalismen, om den ock byggde fördrag, dock till sin natur innefattade en förbindelse, som aldrig genom fördrag kunde fullständigt uttryckas. Detta följer redan deraf att den tagit en ursprunglig förbindelse, näml. familjeförbindelsen till mönster. Men de ursprungliga förbindelser urskilja sig derigenom från andra, att de äro helt och hållet personliga, äfven i anseende till sitt innehåll och föremål, så att de ej blott förbinda till vissa bestämda verksamhets-ytringar, utan omfatta parternas hela personlighet i alla möjliga förhållanden. Derfor äro de äfven, liksom allt ursprungligt, aldrig fullkomligt genom ord bestämbara. -- Eller hvem kan bestämma och uppräkn

alla de pligter, som ömsesidigt förbinda makar, föräldrar och barn? Om ej så, att alla äro hvarandra skyldiga allt, näml. ej den eller den bestämda pligten, utan personlig trohet (trohet mot personen) i sin högsta omfattning. I följe deraf är det också, ej blott af en vördnad, hvilken ligger i alla folkslags seder, utan af ren nödvändighet, af brist på att kunna bestämma, som de borgerliga lagarna sky att tränga in i det innersta af familjelifvet, och som husrätten öfver hela jorden har sin egen helgade krets. — Men ursprungliga förbindelser äro ej blott de af naturen sjelf gifna, såsom bandet emellan föräldrar och barn, samt släktbanden i allmänhet. Andra i samma mening kunna äfven genom fördrag åtagas, men utmärkas dock alltid derigenom, att de ej i begrepp någonsin fullständigt stå att sönderdelas, hvarföre fördraget sjelf mer betecknar än med ord förstår uttrycka dem. Af sådan natur är äktenskapet — i allmänhet, i förhållande af likhet mellan människor, vänskapen, hvilken folkens seder äfven ofta visa oss under formen af fördrag (37), — i förhållande åter af olikhet, tjenstehjonets förbindelse till sitt hushandfolk. Alla urskiljas bestämdt derigenom, att de innebära förbindelse af personlig trohet i allmänhet; ty äfven tjenarens pligt, att i allt stå på sin herres bästa, räcker ingen lag till att bestämma. I feodalförbindelsen förente sig de begge sistnämnda förhållanden — förhållandet emellan herre och tjenare — förhållandet emellan krigare och anförare, en vänskaps-förbindelse

af krigskamratskap, som i stort påminner om det gamla nordiska fosterbrödralaget 38). I intetdera afseendet kunde dess ömsesidiga pligter lagligen fullständigt fastställas. Derföre är det karakteristiskt att de förmåner, som från anföraren kommo dess följemän till godo, ej ursprungligen betecknades med namn af skyldighet såsom lön och betalning, utan såsom välgerning (beneficium), och att dessas pligter mot honom i hela sitt omfång endast kunde uttryckas under det allmänna namnet, af hvad äran fordrade. Ännu menas med ärans fordringar egentligen pligter, till hvilkas uppfyllande ingen lag kan tvinga 39); hvarföre, då ur det krigiska konungaföljet adeln uppstod, denna blef dess synnerliga tillhörighet. Att åter denna ära hade sin grund i en personlig alltomfattande trohet visas deraf, att tro och ära tillsammans utmärka i språket samma dygd, och att hvarje konungens trotjenare och tröman med detsamma har trädt inom den adeliga ärans område, eller har en af lagen erkänd, ej blott juridisk utan moralisk ära 40). — Så har Montesquieu rätt, då han gör äran till monarkiens verkande princip, neml. såvida han dermed menar den feodalistiska monarkien, hvars hufvudelement adeln är. Nogare taladt är hon uti monarkien företrädesvis adelns princip. Men så ser man äfven det frö till upplösning, som feodalsystemet bar inom sig sjelf; — huru alla försök att inom detsamma genom lag bestämna skyldigheter aldrig skulle fullkomligt lyckas, emedan, fastän med beneficiernas förvandling i län, med dessas ärtelighet och adelns frånvaro

från hofvet länspligterna måste undergå en nogare bestämning, så att en egen länsrätt deraf uppstod, — likväl den ömsesidiga förbindelsen mellan vasall och läns-herre till sin uppkomst och natur var obegränsad och omfattade begges hela personlighet; — huru den förres hela beroende, om han var mächtig, snart skulle nästan blott bestå i att underkasta sig de symboliska ceremonier, som vid läns gifvande eller bekräftande voro öfveliga; -- huru hela systemet lätteligen kunde förlora sig i en fullkomlig laglöshet, och att denna ej blott skulle vara en förmånsrätt för den mächtige, utan äfven i sin mån kunna sträcka sig till den ringaste, då personlig trohet var grundvalen för hela samhällsbyggnaden. Så skulle denna samma författning -- så vida despotisk, som den bildade sig efter familjens mönster, och i sjelfva verket för borgerlig frihet var främmande -- dock just derigenom upplösas, att den lemnade den naturliga friheten, att göra hvad man vill och kan, ett allt för stort utrymme 41), och således sjelfsvåldet, med alla detsamma åtföljande oordningar, bli dess naturliga utgång: hvilken utgång i medeltidens historia ligger för ögonen.

Vi ha redan talt om ett mot-system, i synnerhet under korstågs-perioden uppkommet, hvarigenom feodalismen ej mera blef i samhället det enda, eller åtminstone det afgjordt öfvervägande. Det återstår oss att historiskt karakterisera detta andra system, om hvilket man redan i följe af motsatsen kan föreställa sig, att

det skulle ställa en på fördrag grundad borgerlig frihet emot feodalismen, som endast kände en (till sin natur obestämd) personlig förbindelse och afhängighet. Så är det äfven. Dock måste man med detta systems anor gå lika långt tillbaka, som med det förras, nämligen till den Germaniska Urförfattningen, i hvilken det engång intog ett utmärkt rum, innan med de Germaniska eröfringarna det kungliga krigsståndet fick öfvervigten och derur hela feodalbyggnaden småningom uppstod. — Väl var denna äldsta Germaniska författning en stam- och släktförfattning, så att dessa naturliga band högt vördades, ja att den egentliga nationalföreningen på sådana först grundades, allt efter som slägterna vexte och delade sig i stammar, och stammarna förenade sig till folk. Första tecken till en egentlig nationalförening voro trenne: gemensam gudstjänst, krigstjänst och dom, efter förebild af familjen, förenad i en dyrkan och ett försvar, under en husrätt. Dock skulle hos ett krigiskt och frihetsälskande folk familjeväldets mönster endast i första afseendet kunna nog följäs. Familjen innebär näml. en ursprunglig olikhet, genom det välde naturlig och gudomlig rätt lagt i husfadrens hand. Denna olikhet uttrycktes i nationalföreningen genom de företräden, som tillerkändes den ofta omtallda kungsadeln, hvars medlemmar genom Heroerna ledande sin ätt från Gudarna, derigenom hade medfödda anspråk att föreställa dessa, och genom föreståndarskapet för de gemensamma offren ännu alltid påminde folket, att det utgjorde en stor familj; så mycket mer, som en national-

Gud merendels blott är folket sjelft personifieradt, och derföre så ofta bär dess eget namn. Första konungadöme eller regering var otvifvelaktigt presterskap (42); ehuru denna period är i de Tyska nationernas historia så godt som utplånad, hvarföre ock den Skandinaviska, fast ej till tiden dock till karakteren är äldre, hvilket också kommer deraf att den, ej ur främmande källor hämtad, är upprunnen på egen grund. I Skandinavien känne vi det första välde såsom prestvälde, för hvilket till och med konunganamnet synes varit främmande. De första Odinska herrskare, hvilkas familjetillhörighet den till nationella offreas underhåll anslagna egendom, eller Upsala öde, och det dermed förknippade nationella presterskapet var, buro namnet Drott. Men Drott hette ej blott Gudomen sjelf och presten, som den föreställde, utau Drott hette äfven husfadren i allmänhet såsom egendomsherre; Drott nämnes ock sjelfva hoffolket, och dessutom hela folket (såsom en slägt 43). Allt påminner således här om ett på gudomlig myndighet grundadt, d. v. s. presterligt familjevælde 44).

Att ej redan häraf, utan feodalismens omgång, blef en egentelig hierarki, sådan som man, ur samma statens början, finner hafva flerstädes uppstått i orienten, dertill låg väl en orsak i sjelfva den gamla nordiska religionen, som hade för få positiva föreskrifter att dermed kunna binda människors sinnen, och dessutom, lik folkets egen karakter, var helt och hållet krigisk. Så kom

det sig, att hos de styrande krigaren antingen utträngde presten, hvilket redan i Taciti tid synes skett hos de Tyska Germanerna 45), eller, om begge dessa egenskaper förenades, att dock den krigiska blef den öfvervägande; hvilket hos oss synes inträffat med detsamma som Drottnamnet bortbyttes mot konungatiteln 46). Sjelfva denna titel härleder sig, enligt den sannolikaste tydningen, från folkets gamla krigiska indelning i hundraödetal (hundari, härad) och har, från en anförare för ett visst antal, kommit att bemärka anförare i allmänhet 47). Det förundrar oss således ej mera, att i äldsta tider hos oss höra omtalas så många konungar, ifrån Öfverkonungen, eller såsom han äfven i denna egenskap kallades Enväldskonungen i Upsala, till Häradskonungarna, uppkomna genom rikets oupphörliga delande, allt efter som konungaätterna grenade sig 50). Men det faller ock i ögonen, att denna krigiska värdighet, ej skulle medföra samma faderliga myndighet, som allt presterskap har så lätt att tillegna sig. Krigskamratskap är, oaklad subordinationen, ett förhållande af likhet; och familjeväldet kunde ej mer bli mönster. Ty väl har husfadren naturligen rätt att till anfall eller försvar af sitt husfolk fordra lydnad. Men också af sin grannes? Icke utan frivilligt samtycke. Detta utsträcktes äfven till konungen. Folket följde honom endast i det krig, som det sjelf med honom beslutat, i fall ej sjelfförsvaret gjorde kriget oundvikligt. Ville han eljest kriga för egen lust, så måtte han som en annan göra det med eget husfolk, och deri låg grunden till hans

krigiska hushålls, hofvets, eller konungaföljets utvidgning. Ännu mer skulle den presterliga värdighetens afläggande för den krigiska verka på konungens förhållande till folket, såsom domare. Ty blott som prest ägde han straffrätt; som krigare endast i krig, i fred blott öfver sitt husfolk, men öfver den fria husfadren ingen. De särskilda hushållen, inom hvilka hvarje husfader var den naturliga domaren, stodo till hvarandra i ett fullkomligt förhållande af likhet. Men all dom mellan likar blef förlikning, och villkoren, hvarunder förolämpningar måtte försonas och bötas, eller förlikningstaxan — ty om straff till lif eller lem kunde ej mellan fria bli fråga 49) — fastställdes med gemensam öfverenskommelse af husfäderna sjelfva, och var Lag. En sådan lag förutsatte och innebar uppsåtet af en ömsesidig, af gemensamma krafter försäkrad Frid, och denna frid var det första på uttryckligt fördrag mellan likar grundade samhälle. Frågar man efter det enklaste exemplet på ett sådant, så är det Häradet (Hundarit). Detta känna vi redan såsom ett genom krigskamratskap och troligen äfven genom släktskap 50) gifvet förbund; men det var eller blef, genom utvidgande af det gemensamma försvaret från krigs-till fredstid, äfven ett civilt förbund. Ännu bibehåller det i många afseenden denna karakter, ehuru en mera utbildad styrelse föga gynnat den och försummat att göra den till allt hvad den kunde bli, mer älskande andra indelningar af folket, som påminna om ämbetsmannamyndighet, än

denna ursprungliga, som helt och hållet hvilar på den gamla folkfrihetens grund. — Ännu, säger jag, bibehåller häradet i många mål karakteren af ett eget samhälle genom gemensamma hjälpsamhetspligter (t. ex. till väg och bro) — på flera ställen genom gemensam egendom (Häradsallmänning) och öfverallt genom en gemensam häradets rätt. Märkeligast är i detta hänseendet häradets i svensk lag väl kända andel af böter (i dråp- och sårsmål). Ty böter voro försoning. Hvarföre skulle nu för bruten fred ej endast den förolämpade och hans anhörige utan äfven häradet försonas, om ej det ansett sig förolämpadt i hvarje dess medlems förolämpning, om det ej således verkligen varit en borgerlig förening? Men denna häradets andel i sakören är ej blott hos oss så gammal, som de första rättsbegreppen i allmänhet; den finnes redan tillkännagifven, såsom en Germanisk sed, hos Tacitus 51). Ett lika tydligt bevis på häradets ursprungliga egenskap af en egen republik innebär det gamla nordiska stadgande, att en fredsbrytare först blef fridlös endast inom häradet, och ej vidare 52). Svarade han ej för häradstinget, då först måtte han sökas vid Landstinget, och blef fridlös öfver hela Lagsagan. — Ty liksom de frie husfädernas förbund var häradet, så var Lagsagan ett dylikt förbund af häraderna sjelfva, och riket åter ett förbund mellan landskaperna; så att den egenteliga nationalföreningen utgjordes af dessa tre föreningar tillsammans. Men hvar och en af de förstnämnde var redan en nationalförening i

mindre mått, och dennas kännemärken, gemensam dom, krigs- och gudstjenst, inträffa på dem alla. Alla hade de för dessa offentliga ärenders afgörande allmänna sammankomster af folket, hvilkas gemensamma namn var Ting (Häradsting, Landsting, Allshärjarting); och för alla dessa föreningar från häradet till riket stodo personer, af folket sjelf valda i spetsen. Man påminner sig att äfven konungadömet, ehuru ärfteligt inom ätten, dock var i afseende på personen valbart, och att, om äfven äldste son gemenligen följde fadern på thronen, folket likväl till formen alltid öfvade sin valrätt. Nu var väl i början, såsom vi sett, allt nationelt förmanskap, konungaskap, och vi finna Häradskonungar och Fylkes- eller Landskapskonungar såsom föreståndare för de mindre förbunden, liksom Öfverkonungen för det hela. Det förblef, såsom bekant, ej så. Öfverkonungarna sökte utrota de smärre; men detta tjente så litet til utvidgande af deras magt, att tvertom de mindre förbunden gäfvos sig sjelfvalda höfvidsmän i småkonungarnas ställe, och att hela samhällsförfattningen, — under Drottarna presterlig, under konungarna krigisk, — nu begynte sjelfständigare utveckla det egentliga civila eller medborgerliga elementet, och bli republikansk. I enlighet dermed var det äfven, att dessa nya höfvidsmän ej togo sitt namn af något genom bördens gifvit företräde, såsom konungarna, utan af lagen, såsom uttryck af den allmänna viljan, hvars organer de blott skulle vara. De kallades Lagmän, och voro ej konungens utan folkets

ämbetsmän, af och ur hvilket de valdes 53), hvars ta-
 lan de inför konungen på nationalförsamlingen förde,
 och i hvars namn de gäfvo rösterna vid konungavalen.
 Liksom lagmannen trädde i fylkeskonungens, så trädde i
 häradskonungens ställe Härads höfdingen, äfvenle-
 des ursprungligen af sjelfva folket vald. Den senare förde
 ordet på häradsstinget, den förre på landstinget, och he-
 la förhållandet visar, att, om äfven deras befattning var
 mer egentligt juridisk, de likväl i allmänhet haft första
 ordet i de offentliga angelägenheter, som på en sådan
 folkets sammankomst kunde förekomma, och således
 varit de smärre förbundens Chefer 54). Befalla kunde
 de ej utan med folket, liksom litet som döma. Deras
 lefvande lagbok var alla fria männens minne, deras he-
 ga magt folkets samtycke och beslut. Allt detta användes
 äfven på konungamagten. Konungen en gång vald
 hyllades ej förr än han uttryckligen bekräftat förbundens
 lagar, och man ansåg sig hos oss å båda sidor så litet
 säker innan detta skett, att ömsesidig gisslan gafs 55).
 En gång hyllad och i regementet regerade han ej utan,
 mindre mot, utan i all mening med folket gemensamt,
 hvars på nationalförsamlingarna med honom öfverens-
 komna beslut voro gränssorna för hans rägt 56), och
 utom dessa gränser ägde hvarje fri, att med honom
 handla som man emot man, eller stod ej vidare till ho-
 nom i något lagligt underdånighetsförhållande 57). Det
 är klart, att man blott behöfver i denna samhällsförfatt-
 ning utplåna konunganämnet, för att igenkänna den så-
 som rent republikansk, och såsom sådan visar den sig

äfven i det från Skandinavien coloniserade Island, der Lagmannen var högsta värdigheten.

Vi ha i denna utveckling i synnerhet haft afseende på Norden och vårt eget fädernesland, emedan endast i de äldsta Skandinaviska minnena de momenter af nationalförfattningens utbildning, som vi här anmärkt, hafva, om än dunkelt, dock så att man kan följa dem, bibehållit sig. Säkert synes vara att i tiden, som näst föregick christendomens införande i Sverige, författningens republikanska anda mest har utbildat sig, och derifrån öfvergått i de först sedermera uppskrifna nationella lagarna, och säkert äfven, hos de Tyska Germanerna, blott några sekler förut, och innan med eröfringen af de Romerska provincerna det kungliga krigsståndets öfvervigt öfver de fria på engång grundlades, och äfven, med antagande af en ny religion, en ny sakernas ordning bereddes. Dermed ha vi också förklaradt vårt uttryck, att i fråga om den Germaniska författningens ursprungliga gestalt, Nordens historia är, fast ej till tiden, dock till karakteren äldre. Allt hvad vi tidigast vete om de öfriga Germaniska nationers författning, genom Romarne före eröfringsperioden, efter den genom folkslagens lagar, instämmer på det nogaste med hvad vi bäst och senast känne af den gamla nordiska. Öfverensstämmelsen mellan dessa folkslags äldsta skrifna lagar 58) och de Skandinaviska, ej blott till hela andan, utan till de mest enskilda fall, till formler och uttryck, äfven i den barbariserade latin, hvarpå största delen af de förra kommit till vår kunskap, är förundransvärd.

Indelningen efter hundrade var allmän (Härad, i de barbarolatinska lagarna *Centena* — hos AngelSaxerna *Hundrede*) eller, der sjelfva delta namn ej igenfinnes 59), en annan (Markgenossenschaft) till sin natur deremot svarande. Häraderna voro åter förbundna i större föreningar af samma art. En sådan kallas *Judiciaria* (lagsaga som hos oss) i de Longobardiska lagarna; — hos andra hette häraderna *Pagi* (Gauen). Båda dessa föreningar hade sina sammankomster för allmänna ärenders afgörande med gemensam öfverenskommelse, sina Ting och sina föreståndare, hvilka, liksom föreningarna sjelfva, både till sitt namn och sin ursprungligen helt och hållet populära, från konungen ej utgående myndighet, påminna om de nordiska. Mot häradshöfdingen svarar *Centenarius*, mot lagmannen *Grafio* (der Graf — hos Longobarderna hette han ock *Judex*) 60). Dock dessa afdelningar bland folket med deras föreståndare må ha varit flere eller färre, mer eller mindre hvarannan underordnade. Oss intresserar här blott det allmänna, hos alla Germaner gemensamma af denna inrättning, och det ligger i följande. I. Indelningen var öfverallt på engång militarisk och civil. II. Hvarje större eller mindre afdelning var öfverallt ett förbund emellan de fria husfäderna om gemensam frid, och förlikning i fall af denna frids störande, hvilken förliknings vilkor utgjorde samhällets lag 61). III. All magt inom ett sådant förbund — och sjelfva nationalföreningen var blott ett sådant i större mått — utgick från medlemmarna sjelfva genom val och uppdrag, samt var till

sin natur helt och hållet en förlikningsmagt, in-
nefattande föröfrigt, utom i kriget, öfver de frie hvar-
ken rätt att befalla eller straffa.

Sådana voro grunddragen — ännu i folkslagens gam-
la lagar oaktadt alla senare tillsatser igenkänliga — af
den Germaniska författningen, eller nogare taladt, af det
fria ståndets, de fria krigarnes och jordägarnes (Odal-
böndernes) författning. Besinnar man dess princip, så
är den följande: All magt och rätt utgår nedifrån,
genom uppdrag af folket -- från hvilken sats den-
na andra är oskiljaktig: samhället är en på ut-
tryckligt fördrag mellan likar slutet förening.
Men detta är i samhället hvad vi kalle den republi-
kanska principen, hvilken således, likaväl som den
motsatta feodalistiska, har sin grund i den äldsta
sambällsinrättningen. Vi ha sett att denna senarellutgick
ur ett familje-förhållande. Allmännast taget hade såle-
des den feodalistiska principen -- omfattande förbindel-
ser, hvilka intet fördrag hvarken kunde fullständigt ut-
trycka eller begrunda, och hvilkas natur är att låta all
magt och rätt utgå från en högre — den hade, säger
jag, sitt område inom familjen, den republikanska åter
i de af hvarannan oafhängiga familjernas förbindelser
med hvarandra, — den ena i ett ursprungligt förhållande
af olikhet, den andra i ett ursprungligt förhållande
af likhet. Men familjeprincipen som Stats-princip är
egentligen feodalism, och som sådan finne vi den, jämte
den republikanska, erkänd genom följande grundsats,

att nämligen hvarje man skulle endera stå i Härad eller Pligt (in hundredo aut plegio) 62). I förra fallet ägde han sin egen af häradsförbundet försäkrade frid; i senare fallet sin skyddsmans, hvilken svarade för honom. -- I brist af någöndera hade han ej gifvit samhället säkerhet. Stadgandet skulle nödvändigt vara allmänt i en författning, hvars hela väsende låg i en för frid gifven borgen. Grundsatsen kunde äfven så uttryckas: Hvar och en skall antingen stå under Landsrätt eller Gårdsrätt (hofrätt) 64). Ännu gäller det i lagen, att hvar och en skall antingen vara sitt eget försvar eller ha en annans. Här framställa sig för oss tvenne systemer inom samhället, hvilkas föreningspunkt konungen var; ty konungadömet, såsom både ärfteligt och valbart, var äfven på en gång både feodalistiskt och republikanskt. Vi ha således att vänta, det bägge systemerna, som längre ned till sin natur uteslöto hvarannan, så att t. ex. ej någon på samma gång kunde vara sin egen man och en annans, ju högre man kommer upp och i konungens granskap skulle mera förlikas. Så är det äfven. Ty att vara i konungens pligt var att företrädesvis vara i fri pligt (in plegio liberali) eller beröfvade ej egenskapen af fri man; och detta användt på konungens krigiska hushåll eller följe, en för alla germaniska samhällen gemensam iurättning, ur hvilken sedan hela feodalsystemet utvecklade sig. sätter konungens män från början högst i detta system. De voro, friheten öskadad, en herre med personlig pligt och trohet förbundne; och då det var en företrädesrätt för kungsadeln, att äfven adla afhängigheten, och ur denna

ädlare afhängighet sedermera adel äfven uppstod, så ser man att feodalprincipen var i samhället egentligen adels, liksom den republikanska det fria ståndets princip. Likväl, ehuru detta senare stånds lag eller Landsrätten i allmänhet ej ansåg dem, som hörde till konungens hus, med samma öga som andra under husrätt stående personer, så att t. ex. i nordisk lag dråp på en konungens man böttes eller förliktes lika högt, som på en fri, utom särskild bot för konungens heder (Tukkabot), hvilken i sådana fall tillkom 64), så bibehöll dock hos oss Bondelagen vissa stadgar, hvaraf synes, att den ej mera fullt erkänt en konungens man, såsom hörande till de frias förbund. Så stadgar Vestgöthelagen, att ingen tjänsteman må nämndeman vara, utan, tillägger han, det sker både med bondens och härads höfdingens vilja 65). Men att vara nämndeman var blott ett utöfvande af den hvarje fri man tillkommande rätt, att kunna väljas till domare eller förlikningsman 66). Att lagen enligt regeln uteslöt tjänstemannen (konungens eller hvilken annans som häldst) från detta utöfvande af en för alla fria gemensam rättighet, är ett bevis att dessa ej mer ansågo honom för sin like. Han var deri ej deras like, att han hörde under en annan lag eller hoflagen, hvilken både till område och anda var från landsrätten skiljaktig -- till område; ty den omfattade egentligen blott de personer, som hörde till konungens hof -- till anda; ty liksom landslagen var bygd på förlikning, så hoflagen på straff: den ene af likar åsämnd, den andre af en herre stadgad 67). En sådan stränghet ligger dessutom

i krigslagars natur, och hoflagen var tillika första krigslag. Denna ej blott skiljaktiga, utan helt och hållet motsatta karakter, jemte den omständigheten att hoflagen var högsta magten närmast, förklarar ock, hvarföre den i tidens fortgång och med konungaväldets tillväxt, jämte folkets lag upptagen i ett regerings-system, likväl alltid nödvändigt måste förhålla sig till denna senare såsom undantag eller såsom privilegium; ett privilegium, som, genom fritagande från den allmänna lagens förbindelser och bördor, åt sidan af folket, i följden, som å andra sidan, eller i afseende på fursten, var privilegiets ursprungliga princip 68).

Striden emellan de bägge systemerna, i det gamla tillståndet, då samhällsbanden i allmänhet voro så löst tillknutna, föga märkbar, afgjordes på engång genom den öfvervigt, som de Germaniska eröfringarna gaf åt det kungliga krigsståndet, hvaraf sedermera naturligen följde, att feodalismen hos dessa folkslag allt mer blef i samhället öfvervägande, och slutligen dess herrskande system. Men liksom vore det nödvändigt att motsatserna skulle framkalla hvarandra, och säkrast, då endera hunnit sin ytterlighet, så var detta ej förr skedt, än den republikanska principen åter blef lefvande och, ehuru under en annan form, tog i samhället sin plats; hvarefter också den egentliga striden med feodalismen begynte. Det skedde genom städernas uppkomst, som också gör korstågsperioden så märkvärdig. Man vet, att städer voro för Germanerna ej blott från början främmande, utan äfven för-

hatliga 69); och af den dunkelhet, hvori städerna efter eröfringen öfverallt förföllo och i sekler förblefvo, synes bäst, att denna motvilja länge varat. Man kan och måste fråga: hvarifrån kom denna stadsrepublikanism hos folkslag, som ej känt annat än landtlig frihet och bland hvilka mängden redan länge förlorat äfven denna? Erkändt är att denna nya frihetsanda kom från södern. Der, i Italien, låter man gemenligen vid en viss tidpunkt städernas fria författning på engång liksom ur gruset uppstå 70). Förändringen, undransvärd redan i sig sjelf, blir det ännu mer, då man nogare betraktar de former, under hvilka denna frihetsanda yttrade sig. Man igenkänner nämligen öfverallt den gamla Romerska Municipalförfattningen, ej blott till sitt väsende, nämligen en egen inre förvaltning under sjelfvalda ämbetsmän, utan till sin hela inrättning med Folk, Senat och Magistrater 71). Genom tradition kunde ej dessa former ha intill denna tid fortplantat sig, i fall man, såsom vanligen, antar allt hvad som gör en sådan tradition omöjlig, nämligen en fullkomlig förstörelse af städernas författning i de Romerska provincerna vid eröfringen. Ännu mindre kan man tillskrifva en återväckt bekantskap med gamla litteraturen ett så stort inflytande, då dess epok faller senare och allt dessutom visar, att förhållandet i detta afseende är det motsatta, och att de gamla samhällsformernas nya lif just var den lefvande grund, ur hvilken kärleken till de gamlas odling föddes och fick en stor verksamhet i Europa. All

blefvē förklaradt, om man kunde antaga, att den Romerska municipalförfattningen i städerna, i sjelfva verket aldrig fullkomligt hade upphört, för att efter ett afbrott af flera århundraden åter framkomma, utan i sina grunddrag bibehållen fortvarat, tills särskilda orsaker i 12:te seklet gaf den nytt lif. Men att detta ej är en grundlös förutsättning utan en historisk sanning, hafva nyare skarpsinniga och grundeliga forskningar till fullo utvisat 72). Då Gother, Burgunder, Franker, Longobarder grundade på Romarrikets ruiner nya stater, tänker man sig dervid gemenligen en fullkomlig förstöring af allt det gamla. — Orätt. — Visserligen var förstörelsen stor. Otalige Romare blefvo dödade, förjagade eller gjorde till slafvar. Men två saker af högsta vigt kan och måste man likväl antaga. I. Den gamla nationen blef i allmänhet af dessa folkslag ingalunda utrotad. Angelsaxernas eröfring af Britanien är det enda undantaget. Dessa förde ett egentligt förstöringskrig mot de gamla invånarne. Och orsaken till detta undantag är äfven klar. De voro ännu hedningar. De öfrige Germaner deremot, som i Romerska provinser grundade välden, voro redan Christne, liksom de folk, hvilka af dem underkufvades. Att den latinska beståndsdelen i de genom blandningen uppkomna Romaniska språken blef den öfvervägande, bevisar också ostridigt, att öfverallt eljest, äfven efter eröfringen, Romarne utgjorde den talrikare delen af befolkningen. II. De gjordes ej heller, såsom nation betraktade, till slafvar, ehuru många enskilda såsom krigsfångar detta öde må ha träffat. De behöllo såsom sin

den egendom, som efter delningen med det eröfrande folket blef dem öfrig. De behöllo sin lag och i många mål sin författning. — Allt detta låter sig historiskt bevisas. Hvad Romarnes egendom först beträffar, så följer det sagda redan af den delnings natur, som Germanerna företego i de eröfrade länderna. De delte nämligen ej blott landet mellan sig, så att vid denna delning Romarne sjelfva såsom slafvar följde med, utan de delte land och egendom med Romarne. Detta var den allmänna grundsatsen; hvars användning likväl, så väl i mått som sätt, hos olika folkslag var olika. Burgunder och Vestgöther togo två tredjedelar i allt odladt land med Romarne, som således behöllo den öfriga delen, hvilken i lagarna förekommer under samma namn (Sors, Lott) som Germanernas. Både Germanen och Romaren, med hvilken han delte egendom, kallades i detta förhållande hvarandras gäster (hospites) och den Burgundiska lagen stadgar, att om en German ville sälja sin lott, skulle hans Romerska värd ha förköpet. Östgöther och efter dem Longobarder togo i Italien en tredjedel med Romarne, dock på olika sätt. — Östgötherna ordentligt och allmänne- ligen, så att de äfven af den Romerska egendom, som ej gått till enskildt verkelig delning, likväl utkräfdde tredjedelen i inkomsten, hvilken i detta fall gick till konun- gens skattkammare; Longobarderna deremot mer oor- dentligt och på ett enfaldigare sätt, så att hvarje German fick en eller flere Romare sig som värdar anviste, af hvilkas egendom han tog tredjedelen i all frukt 73). Bland Fran- kerna finner man ingen delning omätd: deremot hos

dem, så väl som hos de nämnda folkslagen ett annat fullgiltigt bevis, att medborgerliga rättigheter efter eröfringen blifvit de fordna Romerska undersåtarne tillerkända. De bibehöllo nämligen sin lag, den Romerska 74). Det är bekant, att enligt gamla Germaniska begrepp all lag var personlig, fästad vid släkt och födsel, ej vid territorialgränser, så att i samma land och under samma konung, t. ex. i det Frankiska riket, Franken, Burgundiern, Göthen o. s. v. lefde tillsammans hvar och en efter sin nationella medfödda lag 75). I ömsesidiga stridigheter följdes den grundsatsen, att den anklagades börd i civila, klagarens åter i criminella mål bestämde lagen, hvarefter skulle dömas. Allt detta utsträcktes äfven till Romarna. Man lemnade dem deras lag, så mycket mer som Clericiet öfverallt lefde efter Romersk lag, och denna redan derigenom ibland de öfriga lagarna fått borgarerätt och i allmänhet ett stort inflytande. Detta medgifvande af den Romerska lagens giltighet för de fordna Romerska undersåtarne innehöll ett högtidligt erkännande af dessa medborgerliga rättigheter i och för sig sjelf, och särdeles efter Germaniska begrepp. Ty enligt dessa var lag, såsom en personlig tillhörighet, ett af de frias utmärkande kännetecken. Endast trälen var ej född till någon lag, utan följde öfverallt sin herres. Romarne, ehuru föröfrigt i flera mål ej likställda med sina germaniska beseigrare, t. ex. i skattskyldighet, i ett större beroende af konung och ämbetsmän, i en (af de Germaniska lagarna) mindre aktad personlig säkerhet, i hvilket allt Romaren skilde sig

från den herrskande Germanen, hade dock i detta afseende en erkänd medborgarerätt. Med detta lagens bibehållande var äfven den gamla Romerska författningens fortfarande, åtminstone till en viss grad, nödvändigt förknippad, nämligen i enskilda lägre förhållanden; ty all högre styrelse skulle nödvändigt med det herrskande folket förändras. Af förändringar skedde dock i allmänhet efter första förstörelsen blott de aldra nödvändigaste, så mycket mer, som eröfrarnes egen enfald och okunnighet gjorde dem benägna, att hos de nya undersåtarna lemna sakerna deras vanliga gång. Föga bekanta med en utbildad borgerlig ordnings former förstodo de ej heller planmässigt använda dem till förtryck, hvilket förträffligt låter sig göras. En enkel styrelses kostnader kunde också ej vara stora. Och utan tvifvel ligger i dessa omständigheter orsaken, hvarföre de Romerska undersåtarna, oaktadt alla enskilda våldsamerheter, som de hade af sina nya beherrskare att lida, dock i det hela afgjort föredrogo Germanernas välde, framför det förderfvade, despotiska Romarhofvets. -- Äfven på landet har således ostridigt Romersk författning, Romerska lägre ämbetsmän och Romersk rättegång länge efter eröfringen bibehållit sig. På landsbygden skulle också denna författning nödvändigt först förändras och upphöra, likväl så, att denna förändring höll jemna steg med ombildningen af Germanernas egen gamla nationalförfattning. Här, på landsbygden, voro Germaner och Romare mest med hvarandra blandade. Af begges förening uppstod småningom ett nytt folk, på hvilket

de förra nationella skillnaderna i författning och lagar ej mer kunde passa. Systemet af de personliga lagarna upphörde och Feodalsystemet uppstod i stället, snart omfattande alla samhällsförhållanden, och i sig upptagande på olika ställen mer eller mindre af både Germanisk och Romersk rätt. Särskilda omständigheter skulle redan på förhand kunna tala för den tankan, att allt detta ej lika gälde om städerna. Ursprungligen för Germanerna främmande, borde de ha bibehållit en mer oblandad Romersk befolkning och med detsamma Romerska inrättningar. Men att den Romerska författningen i städerna verkligen fortfarit, hnfvudsakligen sådan den fanns vid Romerska rikets upplösning, har v. Savigny satt utom tvifvel.

Från Republikens tider var denna städernas författning i Italien republikansk, och den souveraina magten utöfvades såsom i Rom af folket, hvilket i sina församlingar gjorde lagar och valde ämbetsmän. Redan i början af kejsaretiden förlorade borgerskapet för det mesta denna magt; författningen blef aristokratisk och folkförsamlingens rättigheter öfvergingo på Senaten, hvilken inom sig valde Magistratspersonerna, som tillika med Rådet förde den inre styrelsen; hvarföre äfven uttrycket *Municipes*, som ursprungligen betecknade alla borgrarna och deras rätt, hädanefter företrädesvis lämpades på Rådet. På detta sätt valde Magistratspersoner med egen jurisdiction, var egenteligen det utmärkande hos de Italienska Romerska städerna. I provincerna var, utom i de städer som hade *jus italicum*, förhållandet

skiljagtigt, så att man väl finner ett Råd, en Curia eller Ordo Decurionum, som med sin hufvudman (principalis) hade den inre styrelsen i städerna; deremot ej Magistrater med egen jurisdiction. Denna utöfvades af de Romerska Ståthållarne eller deras Legater. Senare fingo provincialstäderna en ersättning för de felande Magistraterna i de, af hela borgerskapet valda, så kallade Defensorerna (Defensores civitales) som från Justiniani tid ägde Magistratsrättigheter, så att Borgerskap, Råd, sjelfvalda Magistrater med en egen, mer och mindre utsträckt jurisdiction, i allmänhet äro beståndsdelarna af den Romerska municipal-författningen. Men just dessa samma beståndsdelar, i synnerhet den hufvudsakliga, en Curia med egen jurisdiction, återfinnes i städerna, ja på sina ställen (såsom t. ex. i södra Frankrike) efter eröfringen med större friheter än förut så väl i Gallien under Frankers och Vestgöthers, som i Italien under Longobardernas välde, och kunna, om ock ofta blott i dunkla spår, af Historiens blick följas genom alla århundraden, ända tills särskilda orsaker vid en viss tidpunkt i Italien gifvo städerna nytt lif 76). Innan vi gå till denna tidpunkts betraktande, vilje vi blott tillägga ett par anmärkningar. Germanerna, ehuru för alla städernas inrättningar från början främmande och länge blifvande det, lemnade dem, såsom nyss blifvit påstådt, efter eröfringen i allmänhet oförstörda. Dessa inrättningar skulle likväl på något sätt passas in i den nya styrelse, hvarunder de nu hörde. Hur skedde detta? Hvad rum kunde dem i en Germanisk författning lemnas?

Svaret är lätt. Den Germaniska nationalförfattningens princip var frihet under sjelfvald öfverhet. Men just densamma var äfven principen i municipalförfattningen. På denna gemensamma grund kunde begge med hvarandra bestå, både landtlig frihet och stadsfrihet, och ha med hvarandra länge bestått. Likheten i principen förde med sig likhet i former, (om äfven också för land och stad olika lagar gällde), och detta är i synnerhet märkbart i judicielt afseende. Enligt Germanisk Rätt skedde ingen dom utan med nämnd, hvilken nämnd ursprungligen i domstolen föreställde folket eller de fria männernas församling. Ty att kunna vara domare eller god man i tvisters slitande, var en hvarje fri man tillhörande rätt. Liksom lagen var folkets egen, fälldes äfven domen vid tinget med folkets biträde. Med mera invecklade samhällsförhållanden och ökade rättegångar, blef den frie mannens närvaro vid tinget ifrån en heder en börda, från hvilken man sökte undandraga sig. Ifrån och med Carl den Stores tider blefvo derföre ett visst antal frie män af domare och folk gemensamt valda till bisittare i rätten. De kallas Scabini (Schöffen, Echevins) och svarade fullkomligt mot vår nämnd. Men ungefär samma förhållande visar sig i municipalförfattningen. Äfven der hade borgerskapet uppdragit utöfningen af den sig gemensamt tillhörande domsrätten åt ett visst antal män, nämligen Rådet, jemte Domaren eller Magistratspersonen. Och dessa städernas rådmän svarade så nära i sin befattning emot folkets nämndemän, att de ej säl-

lan i medeltidens handlingar förekomma under de senares namn, liksom municipalförfattningen i allmänhet ofta följer sig under Germaniska benämningar. Så hör man t. ex. talas om Romerska Scabini i städerna, hvarmed ostridigt ej menas annat än municipalförfattningens rådmän (Decuriones, Curiales), hvilka äfven ofta helt enkelt kallas gode män (Boni homines, Prud'hommes). Enligt Germaniska samhällsformer stod Häradshöfdingen (Tunginus, Schuldais, Centenarius) med inskränkare domsrätt under Grefven (Grafio, Comes), den högsta localöfverheten. Men en dylik inskränkt domsrätt hade äfven städernas magistrater. Bägge behöfde således blott ställas under Grefven, såsom gemensam öfverhet för Romare och Germaner. I den gamla Germaniska nationalförfattningen kunde således städerna gerna äga ett rum, ehuru Germanen sjelf för stadslefnaden hade ett misshag på hvilket endast tiden skulle segra. — Deremot var feodalsystemet till hela sin natur den på borgerlig frihet grundade municipalförfattningen rakt emotsatt; och i detta system — det måste vi erkänna, — kunde städernas frihet ej finna plats utan såsom en främmande, obehörig och följakteligen undertryckt del. Det kan därför antagas som ett historiskt axiom, att ju strängare, allmännare detta system i ett land herrskat, ju mer har der af städernas författning blifvit förstördt, och tvertom, ju mindre välde feodalismen vunnit, ju bättre ha municipalrättningarna bibehållit sig. Det förra gäller om norra Frankrike, ehuru ej utan undantag, och äfven om södra Italien, sedan Norrmännen der införde feodalsyste-

met i hela dess stränghet. Det sednare åter om södra Frankrike och norra Italien, i hvilket sistnämnde land äfven städernas nya flor skulle börja.

Tidpunkten för denna städernas nya magt i Italien infaller egentligen med tolfte århundradet, och förändringen var både af yttre och inre orsaker föranledd. Till de förra räkna vi Korstågen, genom det ökade lif dessa gåfvo åt handeln. Närmast bereddes dess fördelar åt de Italienska städerna, bland hvilka Venedig, äfven under medeltidens dunklare århundraden, bibehållit en fri författning, och idkat en ej obetydlig handel på Constantinopel: en handel, som genom korsfärderna, den gemenskap de öppnade med östern, — i synnerhet efter Constantinopels eröfring af korsfarare med Venetiansk hjälp, — fick på en gång en vida större utsträckning och vigt, och samlade alla Levantens skatter i dessa modiga, kloka republicaners händer. Med dem täflade Genua och Pisa, sins emellan rivaler. Den rike borgaren begynte känna sin vigt inför kejsare och furstar. Medvetandet af magt födde sjelfständighets-anda, denna spridde sig, och inom kort se vi städerna i Norra Italien — under lycklig kamp med en mächtig feodaladel, som för det mesta måste beqväma sig att flytta inom de nya murar, åt hvilka en lågande frihetskänsla gaf en oöfvervinnelig säkerhet mot yttre anfall, — framstå som små republiker, i hvilka de gamla municipalformerna nu fingo ny kraft och större betydelse. Dylika orsaker verkade mer och mindre öfverallt hos alla

de nationer, som i korstågen deltog. Dessa ofantliga tillrustningar i en enfaldig tid, arm på finansiella hjälpmedel, födde på engång ett oerhördt peningebehof i Europa. Detta var det egenteligen, som gaf handeln nytt lif; ty endast handeln skapar penningar, eller, som är det samma, gör förmögenhet disponibel. Af detta penningebehof begagnade sig öfverallt städerna, emedan, äfven innan en större handel kunde betydligt rikta dem, de dock i allmänhet voro bebodde af en förvärfvande klass, som lättare än andra hade sin förmögenhet i con-
tanter. De köpte sig fria från feodal-afhængigheten, förvärfvade derigenom personlig frihet, och säkerhet för godtyckliga utlagor, men framför allt rätten att inom sig välja domare och magistratspersoner, hvilken rättighet nu som fordom blef det utmärkande kännetecknet på ett borgerskap (communia, commune) 77). Sådan var hufvudsakligen kommunernas uppkomst både i Frankrike, der konungarna sjelfva inom kronoländerna i beviljande af friheter föregingo med exempel, i Tyskland, der de andeliga i synnerhet visade sig som städernas beskyddare, och äfven i England, der den utomordentliga, oinskränkta magt, som den Norrmanniska eröfringen gaf kronan, verkade den besynnerligheten, att adel och borgerskap tidigt använde sina krafter gemensamt till säkerhet mot konungamagten: en omständighet, som jemte Englands insulära läge till en stor del förklarar det egna af dess constitution. I öfrigt behöfver ej anmärkas, att de af städerna förvärfvade rättigheter både till mått och sätt på olika ställen kunna ha varit betyd-

ligen olika. Utom området för korstågens inflytande ligger t. ex. Spanien. Här hade andra omständigheter redan förut verkat detsamma, och konungarnas behof af folkets trohet i den häftiga inre striden med Morerna tidigt gifvit ständerna, och ibland dem särdeles borgerskapet, större magt och inflytande än annorstädes.

Se vi åter på de inre orsakerna till denna det tredje ståndets uppkomst, så förena de sig alla i en enda stor och hufvudsaklig, af oss redan förut antydd; och denna ligger i sjelfva feodalsystemet och dess förhållande till samhällsinrättningen i allmänhet. Det var nämligen en inre nödvändighet, att detta system, engång hunnet till sin höjd och ytterlighet, skulle inom samhället framkalla sin egen motsats. Märkligt är, att det var kyrkan som här förmedlade öfvergången. Vi ha redan anmärkt, hur hon hemäktigade sig feodalsystemets princip, derpå grundande Hierarkiens rättigheter och sjelf intagande högsta platsen i systemet. Detta skulle likväl ej aflöpa utan häftig strid, då denna högsta plats redan förut var upptagen af en verldslig magt, nämligen den af Carl den Store upplifvade kejsaremagten, som sedermera stadnade hos Tysklands konungar. Korstågsepoken, som mer än någon annan ådagalade kyrkans välde öfver sinnena, var derföre tillika epoken för en stor, inre Europeisk strid, hvilken på samma gång utfäktades: striden emellan den andeliga och verldsliga magten, emellan den påfveliga och kejsrerliga myndigheten, börjad af Hierarkiens egenteliga stiftare, Gregorius VII

emot kejsar Henrik IV, sedermera i 200 år fortsatt, och slutad med den Hohenstauffiska hjelte- och kejsareättens af Påfvarna verkade undergång och förstörelse. Denna strid, redan derigenom gynnande för en ny samhällsordnings uppkomst att den bröt feodalismen inom sig sjelf, var ej blott i allmänhet en strid om högsta platsen, utan tillika i synnerhet en strid om Italien, och har i detta afseende ej haft mindre märkliga följder. Sällan har ett namn, blott som sådant och endast genom de begrepp som dervid fästades, för Historien blifvit så viktigt, som det Romerska kejsarnamnet under medeltiden. Det gaf i allmänna meningen ett världsvälde, liknande det Romerska, åt dem, hvilka med Imperatorernes titel troddes vara dessas verkliga efterföljare. Så ansågs Kejsarvärdigheten innebära en allmän skyddsmagt öfver den christna världen, och särskildt anspråk på öfverväldet öfver Rom och Italien. I sig sjelf var den således en opinionsmagt, liksom påfvemagten, ehuru utslaget visade, att den sistnämnde hade lagt sin grund bättre. Emedlertid var dock det inflytande allmänna meningen fäst vid kejsarenamnet så stort, att kejsarne derigenom blefvo de enda regenter, som, saknande konungasinnet för egen fördel, försummade att grunda en verklig magt, eller också sökte den, der den ej kunde grundas, på andra sidan Alperna i Italien. Der voro de åter för Påfvarna farligast, hvarföre detta land skulle bli egenteliga fältet för striden. Allt kom i denna strid derpå an, hvilket parti togs i afseende på de Italienska städerna, som i hela öfra Italien redan förmåd-

de mest. Kejsarne togo sitt parti ej enligt det konunga-
 äntresse, som eljest i städernas uppkomst sökte en välkom-
 men motvigt mot en alltför mächtig läns-adel; de togo
 det såsom man kunde vänta af en helt och hållet på
 feodalbegrepp bygd magt, för hvilken borgerliga rättig-
 heter voro främmande. De togo parti mot städerna.
 Detta var redan ett skäl att påfvarna skulle ta parti för
 dem. Italiensk patriotism var ett annat, och ett tredje
 djupare fanns, som framdeles, då vi betrakta kyrkans
 förhållande till samhället, skall bli tydligt. Nog af: Påf-
 varne i spetsen för de Italienska republikerna bröto kejs-
 saremagten och blefvo tillika den borgerliga frihetens
 beskyddare. Förgäfves hade inom 22 års tid (1154 —
 1176) den store kejsar Fredrik Barbarossa fört sju tal-
 rika härar efter hvarannan från Tyskland till Italien,
 och väpnat en half million menniskor för sin sak: för-
 gäfves jemnade han det hjeltemodiga Majland med jor-
 den, och sådde salt på den plats der det stått: förgäfves
 tog han Rom genom vapen och brand, och tvang kyr-
 kans öfverhufvud att söka en fristad i Coliséens ruiner, att
 derifrån okänd flykta på landsbygden. Den nya frihets-
 andan var oemotståndlig. Det var i dessa tider som man
 vid belägringen af Crema såg borgrarna åt stadens för-
 svar offra sina egna barn, hvilka, förut lemnade i de
 kejsarligas händer såsom gisslan, af dessa nu hade blif-
 vit bundna utanpå ett rörligt belägringstorn, från hvil-
 ket fienden i ohygglig säkerhet sökte nalkas och bestiga
 murarna. Man såg fäderna från muren, med stora ste-
 nar ur kastmachiner, krossa både torn och barn under

höga jammerskri, bland hvilka röster hördes rop: lycklige de, som ännu i späda åldern få dö för friheten och fäderneslandet! Det var i samma tider, när vid belägringen af Ancona lifsmedlen voro förtärde, så att man efter den noggrannaste undersökning knapt fann sex säckar säd, knapt ett tjog ägg i hela staden — som en nära 100-årig blind Gubbe, fordom Consul, uppsteg i folksamlingen och lifvade allas mod, påminnande om sin ungdoms bedrifter. Derpå stridde Ancona på en gång mot hungern och fienden. En ung, skön och förnäm fru, bärande sitt barn på armarna, såg en soldat försmäktande neddigna på marken. I fjorton dagar, sade hon, har jag uppehållit lifvet med att äta kokta hudar, och jag känner att mjölken begynner fattas mitt barn. Dock om mitt bröst ännu kan ge någon näring, stig upp, nalkas det med dina läppar, och återtog krafter till din fädernestads försvar 78). — Sådana drag behöfva ej utläggning; men man känner att det är de republicanska dygderna, som åter besöka jorden. Majländerne uppreste sina murar, slogo Fredrik i grund vid Lignano; och samma Påfve, Alexander III, som ur sin hufvudstad för kejserliga vapen måst flykta, nu hufvudman för de Lombardiska republikernas förbund, slöt i Venedig med kejsarn en förlikning, der städernas fria författning och alla rättigheter, dock under kejserligt skyddsherrskap, blefvo erkända, och höll derpå ett intåg i Rom, hvilket, (säger Johannes v. Müller) gamla Consuler kunnat afundas honom 79).

Så medlade kyrkan öfvergången från feodalvälde till borgerlig frihet, och beredde den i samhället rum. Och detta ej blott i Italien. Af städernas uppkomst hade den i allmänhet de största förtjenster, i synnerhet i de länder med ren Germanisk befolkning, som, ursprungligen för stadsinrättningar främmande, af Romarna i detta afseende ej hade något arf, det vill säga i det Saxiska Tyskland och i hela det Skandinaviska Norden. Samma medel, som Carl användt att tämja Saxarna, nyttjades redan af kejsarne mot de Slaviska i det nordliga och östra Tyskland invandrade stammar, nämligen kristendom och krig. Det senare förstörde, men den förra bibehöll och odlade. Öfverallt anlades på gränsorna fästen och biskoppssäten. Kring bägge bosatte sig invånare i skydd af den anlagda borgen och kallades deraf borgare. Henrik I (reg. 919 - 956) befällte, att dessa orter mot Ungrares och Slavers härjningståg skulle omgifvas med murar, att ur de närgränsande härader hvar nionde man dit skulle inflytta, och städerna i allmänhet vid fiendtligt anfall bli både förrådshus och säkerhetsplatser för de kringboende 80). Då dessa författningar togos i en tid, i hvilken ännu den gamla folkfriheten ej var utplånad, så fingo städerna derigenom, jemte borgherrens egne män och underhafvande, en mängd frie invånare, som från början, äfven efter flyttningen, hörde under Landsrätt, men småningom derifrån skilde sig och fingo sin egen. Det är äfven klart att feodalafhängheten ej kunde bli så sträng i städerna, der den hade att göra med en massa af menniskor, förenade af gemensamt

intresse, som på landet, der den vann på de fria, en efter annan. Redan den gemensamma pligten till stadens försvar skulle nödvändigt närmare förbinda innevånarne, som bodde inom samma murar, föranleda gemensam öfverläggning och verkställighet, samt ge borgerskapets stämman viget i alla stadganden, som rörde den yttre säkerheten, så att denna omsorg ej länge kunde uteslutande tillhöra borgherren och dess hofmän. Derpå följde snart egna, likaledes genom gemensamt aftal stadgade författningar i afseende på inre säkerhet och ordning. I allt detta visade sig på eget sätt en princip verksam, som rakt härstammade ur den gamla nationalförfattningen, jag menar den hos alla Germaniska folk så mäktiga förbunds-andan, hvilken såsom skråanda nu egenteligen blef det Germaniska elementet i städernas författning. I en samhällsordning, som själf lemnade ett ofullkomligt försvar och föga bekymrade sig om enskildas angelägenheter, stod det dessa fritt och var behof, att till gemensamt skydd och för gemensamt intresse ingå föreningar, brödraskaper, gillen och för dem gemensamt öfverenskomma om egna reglor. Ordet skrå utmärker ett sådant gilles eller brödraskaps lag, och sakens natur förde med sig att i städerna, der arbetets fördelning af sig själf uppstår, och en mängd olika yrken uteslutande sysselsätta och förena ett visst antal personer, en mängd dylika skrå skulle uppkomma; så mycket mer, som sådana föreningar äfven ibland ofrie (såsom från början alla handverkare voro) tillätos, och just desse djupast

kände behovet, att åtminstone inom sig smaka den lycka medborgerlig rätt och umgängelse ge. Denna förbundsanda, som på så mångfaldigt sätt visade sig verksam under medeltiden, i den gamla författningen, i feodalförbindelserna, i ridderskapet, i de andliga ordnarna, och slutligen i städerna, sökte i detta sista hänseende sitt förnämsta skydd hos kyrkan, hvilket redan synes deraf, att hvarje sådant gille och brödraskap stod under ett visst helgons försvar. Kyrkan kunde ock endast ge det skydd, som söktes, åt föreningar, hvilkas alla medlemmar sysselsatte sig med fredligt förvärf. Hon var i en våldsamt tid den enda magt, som ägde andra vapen än dem våld använder mot våldet, och är alltid den enda, som kan ge freden helgd. Derföre har, under utbildade samhällsinrättningar, alla fredliga yrken öfverallt gifvit sig under religionens skydd. Så äro Asiens handelsvägar de samma, som de stora vallfarternas, och de största marknadsplatserna — Caravanernas mål — de ställen som andakten helgat och fredat. Samma orsaker verkade detsamma under medeltiden; och hvilket bättre bevis finnes derpå än att m ä s s a — en andakts-handling — äfven blifvit namnet på m a r k n a d? Hvarföre? — om ej gudstjenst på sådana ställen gifvit helgd åt en frid, som handel och vandel fordra. Ett annat skäl, hvarföre fredliga näringar följde kyrkan och dess tjenare åt, och i deras granskap förnämligast blomstrade, låg deri, att af all feodalafhængighet kyrkans var lindrigast; ty hon fritog sin egendom och sina underhafvande från mängden af världsliga bördor. Så förklaras hvarföre i norra Tyskland

och det Skandinaviska Norden vi i synnerhet se städer uppstå af biskoppsäten.

En lifvad handel satte först de derföre välbelägna städer utom behof af detta andeliga skydd, och gaf dem egna krafter. Detta handelns nya lif var i Tyskland ett århundrade senare än i Italien, och visar först i 13:de seklet sina verkningar. I afseende på författningen yttrade sig dessa i en sjelfständig inre styrelse med municipalförmer (81), dels bildade efter de Rhenska städernas exempel, i hvilka sådana ända från Romare-tiden bibehållit sig (särdeles i Cölln, hvars författning nu blef en allmän förebild 82), dels födda ur sakens egen natur. Ty ärendernas större mängd och vigt skulle lägga dessas ledning i händerna på ett mindre antal, ett utskott af borgerskapet, göra Råd och Magistrater nödvändiga, och införa en collegialisk förvaltning. För alla Nordiska städers inrättningar tjente åter de Tyska till mönster.

Den samma förbundsanda, som i bildningen af städernas författning visat sig så verksam, yttrade vid stadsman-näringsars och handelns tilltagande en ännu större magt i föreningar emellan städerna sjelfva. De kände att för deras rättigheter i en på feodalbegrepp byggd samhällsordning ej fanns någon plats och att enda borgen för deras bestånd måtte sökas i egna, förenta krafter. — Så se vi ej blott i Italien det mäktiga förbundet af de fria Lombardiska städerna i 12:te århundradet uppstå, och trotsa de största kejsares välde; vi se från medlet af det nästa århundradet exemplet följdt i Tysk-

land, det stora Rhenska stadsförbundet sluta sig tillsammans mot furstarnas och adelns våldsamerhet, det ännu större och varaktigare Hanseatiska inom hundra år omfatta sju och sjuttio städer, från Flanderns gränser till Ryssland, och uppblomma till en magt, som kunde ge konungar lag, — i England, Frankrike, Spanien öfverallt städerna göra gemensam sak. Handeln, förd i större mått med gemensam omtänka och under gemensamt skydd, öktes på de redan kända vägar eller sökte sig nya, och steg i allmänhet i Italien och Tyskland till en höjd och betydighet, hvartill han senare i dessa länder ej åter hunnit. Med Genua, men i synnerhet med Venedig, hade Augsburg, Nürnberg i 14:de och 15:de seklerna en liflig gemenskap, togo der Levantiska, och Indiska varor, och spridde dem i det öfriga Tyskland genom Erfurt, Mayntz och Cölln. I det norra möttes och upptogs denna handel med söderns alster af den nordiska handeln, i 500 år uteslutande förd af det stora Hanseatiska förbundet, med nederlagsplatser och utomordentliga friheter i Flandern, England, Norrige, Ryssland, hvarifrån den öfver Novogorod sträckte sig in i Asien. I de Skandinaviska rikena voro Hanseatiska köpmän herrar ej blott öfver den yttre, utan äfven öfver den inre handeln. Såsom medlare mellan de Italienska städerna i Södern och de Hanseatiska i Norden, och stapelplatser för begges varubyte, framtråda de Nederländska städerna Brügge, Gent, Antwerpen, Brüssel, framför andra utmärkta genom en tidig konstflit i ett herrligt land, som hade friare, förmögnare landbrukare,

än någon annan del af Europa. — Ännu stodo England och Frankrike efter i fredens konster. Men Spanien ej, i en tid då Toledo ensam sysselsatte 1000 människor med silkes- och ylleväfnader 83).

Behovvet af skydd för frihet och idoghet hade skapat städernas förbund i en tid, då de mäktige hade föga aktning för begge. De Lombardiska städerna utkräfdes med vapen i hand, och först efter de blodigaste strider, erkännandet af sina rättigheter. Äfven i Tyskland skedde detta erkännande först då städernas magt hade vunnit den fasthet, att det ej mer kunde nekas. På samma tid, då fördraget mellan Lybeck och Hamburg grundlade det Hanseatiska förbundet (1241) och då de Rhenska och Schwabiska städerna stiftade sin förening (1247), hade Kejsar Fredrik II förbudit alla förbund mellan städerna, alla föreningar och brödraskaper emellan borgrarne af hvad namn de vara måtte, och förklarade alla de utan borgherrarnas eller biskopparnas bifall upprättade municipalcommuner för upphäfna 84). Ju mer, oakadt sådana författningar, städernas magt tilltog, ju häftigare skulle spänningen bli emellan dem och den herrskande feodalismen, hvilken ej blott genom enskilda förhatliga bruk, såsom strandrättens ohyggligheter 85), de tryckande författningarna i afseende på främlingars personer och egendom, samt omåttliga tullar och afgifter, försvårade all fredlig gemenskap emellan folk och länder, utan gjorde den omöjlig genom adelns ständiga fejder. Det var mot dessa olägenheter som stads-

förbunden sammansatte sig, ej blott i Tyskland och Italien, utan äfven i Spanien, der de Castiliska och Aragoniska städerna ingingo den under namn af det heliga brödraskapet (Santa Hermandad) bekanta föreningen, för att upprätthålla landsfriden 86). Särdeles förhatlige blefvo städerna för adeln derigenom, att de till sig drogo och befriade dess underhafvande, hvarföre en ansedd medeltidens författare kallar dem rent af fördömda inrättningar 87). Ty liksom i feodalspråket det hette, att äfven luften gjorde till egen, så att främlingen efter en viss tid blef den egendomsherres tillhörighet, inom hvars område han upphöll sig, så hette det deremot i städerna, att luften gör fri; hvarföre hvar och en, som tog sin tillflykt inom en stad, och der en viss tid t. ex. natt och år förblef, med detsamma trädde ur feodalafhängighetens band, och ägde borgerskapets försvar 88). Man ser lätt huru detta sammanhänger med den gamla Germaniska grundsatsen, att hvar man skulle äga ett försvar, sitt eget inom ett förbund, eller en herres. Då efter den fordna häradsfrihetens undergång nu först i städerna åter fria förbund, ehuru af annan art funnos, så kan man utan svårighet föreställa sig, hvilket försvar af den förtryckta mängden skulle föredragas, och hvilken hop af missnöjda från landet borde trängas till städerna, inom hvars murar friheten vinkade. Och denna frihetsrätt skulle i detta afseende ha så mycket betydligare verkningar, som städerna utsträckte den till det omkringliggande landet, genom antagandet af uthorgare (Pfalbürger, kelkborgare 89), hvilka, ehuru utom

staden boende, dock lades under stadsrätt. Allt detta retade till våld och gjorde näfrätten mest herrskande just i de samma århundraden, då genom städernas uppkomst borgerlig frihet grundades. — Dessa yttre anledningar till ovilja emellan adel och borgare hänvisa dock blott på en hufvudsaklig inre skiljaktighet, hvilken ej blott i dessa tecken, utan i lag och sed, i författning, i egendom, i göromål, i nöjen 91), i allt röjde sig och uppenbarade, att motsatta samhällsprinciper i dessa bägge stånd voro verksamma, och med hvarandra i strid. Af detta fiendtliga förhållande vilje vi här blott anmärka en viktig följd, nämligen att städernas frihet nödgades, ehuru fredlig till sitt ändamål, dock bli en beväpnad frihet. Men ingen ting knyter så föreningar som ett gemensamt länge fortsatt lifligt försvar, och ingen ting bidrar så att jemna rättigheterna emellan de förbundna. Man finner från början i städerna häruti en stor olikhet. Öfverallt se vi Patricier — slægter, hvilkas medlemmar ensamma hade full borgarerätt, uteslutande anspråk på Rådsvärdighet och styrelse, och hvilka (såsom i Rom) länge höllo all blandning genom giftermål otillätlig mellan sig och det öfriga borgerskapet, — smärre köpmän och handverkare, som, ursprungligen ofrie, väl sedermera förvärfvat friheten dock dermed ej samma rättigheter, hvilka tillkommo de andra. Dessa senare, inom sig förbundna i särskilda skrå, utgjorde det egentliga folket (plebs), utom hvars samtycke väl ej nya, hela samhället förbindande lagar kunde göras, ej skatter utskrifvas, eller andra särdeles viktiga allmänna angelägenheter af-

göras — till allt sådant fordrades folksamlingarnas bifall — men som icke dess mindre från råd och regemente var uteslutet. Det var de republikanska krigen, som, jemte en stigande befolkning och välmåga höjde i dessa nya, liksom i de gamla republikerna, den mindre väl lottade borgarens sjelfkänsla, gaf mängden erfarenhet af sin vigt, och mod att med de patriciska slägterna fordra likhet i de rättigheter, som de gemensamt försvarat. Så hade ej förr de Lombardiska städerna tillkämpat sig erkänd frihet, än Plebejerna inskränkte Patriciernas rättigheter och demokratiserade författningen allt mera 91). Ett århundrade senare erbjuda de Tyska ett lika skådespel, genom skrâens ökade inflytande och delaktighet i rådet, merendels ej förvärfvad utan inre oroligheter och oftast blodiga hvälfningar 92). Inga städer hade inom sig upptagit så mycken adel från landet, som de Italienska. De trotsiga Läns herrarna hade med städernas öfverhandtagande magt för sin egen säkerhet måst begära, att som borgare bli emottagne. Derföre var äfven i dessa republiker efter den ärofulla segern öfver kejsaremagten, och sedan derpå den inre demokratiska gäsningen i författningen begynte, äfven factionernas kamp häftigast. Med våldsamt hastighet genomstörtade dessa samhällen alla tonerna i den republikanska scalan, hvilka äro de samma så långt en Historia finnes: — enkla seder och dygdernas aristokrati, medan den vexande friheten mot yttre våld sig försvarar, efter segren folkfrihet, likhet i rättigheter, derpå Demagoger, sluteligen Tyranner. Det kan ej nekas att jemnligheten är Repu-

blikers blomma; och att med detsamma den i författningen inträder, en hel vår af rika krafter träder i dagen och ovillkorligt påminner om allt hvad blomningens stunder i naturen ha skönt och herrligt. Deremot följer på blomstringens genast förgängelsens, upplösningens period. De enda medel mot detta öde äro, — endera att genom en sträng, på seder och dygder grundad aristokrati tillbakahålla en förtidig utveckling (såsom man förstör blommorna på unga fruktträn, för att hindra dem bära) — det var den gamla Romerska Senatens politik, som hann eröfra verlden innan författningen bröts; — eller ock, att genom bördens företrädesrättigheter alldeles utestänga den republikanska frihetens egentliga blomma. Man saknar således denna senare i dylika republiker. Deremot få de, i fall ej aristokraterna sjelfve genom oduglighet förlora sitt spel, en fasthet, seghet och varaktighet, som trotsar tiden; ty aristokratien är i allmänhet och utan undantag, det bibehållande, förvarande elementet i alla republiker. Det bästa exemplet i detta sista afseende är Venedig, som ej blott öfverstod Italiens inre republikanska stormar under medeltiden, utan i nyare Historien hestod konungarnas magt, och först i dessa sista, alltförstörande tider såg en författning gå under, som hunnit bli den äldsta i Europa. Varnadt af de partistridigheter, som i de öfriga Italienska republiker ur frihetens sköte uppvexte — stridigheter, hvilka togo en så mycket grymmare karakter, som hatet emellan kejsaremagtens och påfveväldets försvarare (Gibbelliner och Welfer) i dem inblandade sig och dref

dem till den mest omenskliga förbittring, — slöt Venedig sitt råd och regementet inom ett visst antal slagter (Senatura del Consiglio år 1297), hvilka med ärfveliga regerings-maximer försäkrade samhällets bestånd.

I monarkier der icke, såsom i Italien och Tyskland städerna förvärfvat nog sjelfständighet att med friheten erfara inom sig dess stormar, yttrade sig likväl deras demokratiska syftning på annat sätt; dels under denna på inre oroligheter så rika period, af konungarne rigtad mot feodaladeln, dels af denna senare mot konungarna, dels åter använd af enskilda factions-chefer, hvilka nyttjade det efter politiskt inflytande begärliga borgerskapet såsom medel för sina afsigter. Så begagnade sig i England Simon af Montfort, Grefve af Leicester, (1258 — 1265) i synnerhet af Londonska borgarnes oroliga anda, att nästan till intet göra sin konungsmagt. Försöket slog ut till hans eget förderf; men hvad städernas borgerskap vunnit genom ett uppror blef dem sedan lagligen bekräftadt, rättigheten att sända deputerade till nationalförsamlingen. För samma förmån hade de i Frankrike att tacka konungarna sjelfva, ifrån Philipp den Skönes tid. Sedan steg deras inflytande med deras anspråk, och Frankrike såg under de Engelska krigen (efter konung Johans fångenskap 1356) borgarne, bland ständerne mäktigast ej blott förordna ett statsråd, sjelfve nämna förvaltare af allmänna inkomsterna och på en gång afsätta en mängd högre ämbetsmän, utan äfven i Paris, upphetsade af en faction, som kalla-

de sig folkets vänner, intränga i det kongliga palatset och döda 2:ne Marskalkar vid sidan af Dauphin, som, bestänkt af deras blod, sjelf blott blef räddad derigenom, att en af hufvudmännen satte en röd och blå mössa (factionens kännetecken) på hans hufvud 93). Enskilda mäktigas ärelystnad styrde äfven här dessa rörelser, som påminna om senare uppträden af samma art och ordspråket att intet nytt sker under solen. I Spanien, der de Castiliska Cortez, bland hvilka städerna hade ett betydande rum, offentligen vågade från en öppen, till detta ändamål upprest Theater, nedkasta sin konungs (Henrik IV:s) bild, och dermed förklara thronen ledig (1465): der de Arragoniska, genom ett stadfästadt privilegium att mot sin egen konung sluta inbördes förbund, liksom förvärfvat en laglig upprorsrätt, hvilket privilegium en konung (Peter IV, 1347) på det sätt utplånade, att han i städernas församling, sårande sig sjelf i armen, lät sitt eget blod strömma öfver pergamentet: — der Catalanerna, framför andra rika och sjelfständiga genom idoghet och handel, med uppsägande af sin lydnad mot de Arragoniska konungarna, varit betänkte på att inträtta sig en republikansk regering (1462): — i Spanien, säger jag, skilde de mäktiga städerna, förenande sig i ett eget förbund (den heliga Juntan), sin sak fullkomligt från adelns, i de borgerliga oroligheterna under de första åren af Kejsar Carl V:s regering, angrepo under djerfva folkledare feodalrättigheterna och uppstälde grundsatser, i hvilka man tror sig höra det 18:de seklets språk 94).

Samma syftning røjdes omissskänneligt öfverallt bland samhällets lägre klasser. Bevis voro de stora Bondupproren i nästan alla det vestliga Europas länder: i Frankrike (1358), i England under Richard II:s regering (1381), i Tyskland på 1520:talet, alla rigtade mot adeln, alla utmärkta af de grymma våldsamheter, åt hvilka en tygellös folkhop så lätt sig öfverlemnar, alla slutande med att befästa det ok som de voro ämnade att bryta; så att i allmänhet vid nyare Historiens början, sedan all det lägre ståndets frihet flyktat inom städernas murar och på landet lemnat förtrycket qvar, sedan derpå både regenternas beskattningssystemer och feodalrättigheterna tyngde på den arbetande klassen, dennas tillstånd visserligen ej var bättre än förut under medeltiden, utan snarare tvertom. Bland dessa, från folket sjelf utgående, olyckliga revolutionsförsök, äger likväl Historien tvenne märkvärdiga undantag att anföra. Det ena den Sweitziska revolutionen, som i 14:de seklet undandrog Alpländerna Österrikes hotande enväldsmagt; det andra den Svenska, som bröt Calmar-Unionen, med det aristokratiska band, hvaraf den sammanhölls, och tillika gaf Sverige sjelfständighet. Jag menar den stora rörelse bland Svenska folket, som begynte med Engelbrekt, höll upp Sturarna, och förde Gustaf Vasa på thronen. I intetdera fallet missskänner jag anförarnes odödliga förtjenster; men båda dessa revolutioner voro dock till ursprung, magt och medel af allmogen verkade. Och att dessa voro de enda som lyckades, dertill är äfven orsaken klar. På båda ställen,

i Sweitz som i Sverige, hade en fri odalallmoge bibehållit sig. Alpländernas landmän gäfvo sig, eller rättare blott bibehöllo en demokratisk författning, hvilken man ännu igenkänner i det gamla Germaniska häradsförbundet under sjelfvalda öfverheter. I enkla, inskränkta förhållanden kunde en sådan författning äga varaktighet och vann dessutom styrka genom förbund med de närgränsande fria städerna, under striden för en gemensam sak. I Sverige — då allt hvad den Skandinaviska halvön ägt eller ännu äger af städer och borgaremagt är jämförelsevis obetydligt — förmälte sig den gamla folkfriheten med konungamagten. Vi se således här, med sjelfständigheten, det gamla, fordom hos alla Germaner nationella konungadömet öfver ett fritt folk återställt. Ingen monarkisk stat i Europa upptog i sig så mycken demokrati som den Svenska. Både Gustaf Vasa, som grundade, och Carl IX, som försäkrade sakernas nya ordning, voro äfven derföre båda två lika mycket folkledare som konungar; och denna karakter har hos Svenska konungar tid efter annan beständigt åter framträdt. Följden af allt detta, och då tillika i Sverige en mächtig adel 95) under medeltiden bildat sig, var först att Svenska konungadömet blef afgjort krigiskt, och derjemte att samhällsförfattningens båda motsetser i sina ytterligheter, och utan det temperament, som ett välgrundadt, betydande och följakteligen för freden intresseradt borgareslånd skulle kunnat ge, hos oss varit i ständigt inre krig och verkat flera constitutions-

hvälfningar, än någon annan monarkis Historia under samma tid kan uppvisa.

Så röjer sig under medeltiden en allmän strid mellan samhällets elementer, hvilka hvar för sig sträfvade, att göra sig sjelfständigt gällande. Resultaterna af denna gäsning voro, i deras senare bundna förhållande, stånden — stater i staten — men af hvilka hvart och ett föreställer en statsmagt, som en gång sökt att beherrska hela samhället. Funnes ej en Historia, eller vore den förlorad, så skulle redan betraktelsen af dessa samhällsbildningars lägen och förhållande till hvarannan, sådana de för forskarens öga ännu framställa sig, till en del kunna återställa den; liksom Geologen i bergens bildningar, stumma vittnen af forntida revolutioner, läser jordens Historia. Fullständigt kunna de ej här betraktas, förr än vi i följd af denna ahandling undersöka kyrkans förhållande till det världsliga samhället. Så mycket är på förhand klart, att den strid vi nämnt, och hvars förnämsta yttringar vi nyligen följt, till sin grund var en strid mellan feodalprincipen i samhället och den republikanska. I medeltidens sista period steg slutligen den deraf verkade förvirringen så högt, att den nära hotade med en upplösning af alla samfundsband. Men tillika äro ur ingen strid större krafter framgångna än ur denna. Eller känner Historien, så långt hennes blick når, något rikare tidehvarf i detta afseende, än det som slutar medeltiden och börjar nyare Historien, oförgämligt genom menniskosnilletts största upptäckter,

å hafven, himlarna, i djupet och mest inom sig sjelf, i tankans omätliga rike? Dristigt kan man säga, historien har ej ett annat sådant tidevarf att anföra — vet ej att nämna dess like. Alla dessa odödliga upptäckter, all denna snillets kraft och lysande verksamhet, står åter i närmaste gemenskap med den stora samhällsstrid vi omtalt, i synnerhet med tredje ståndets och borgerliga frihetens uppkomst, hvilket för hvarje särskildt fall lätt skulle bevisas, om det ej nu ledde oss för långt ifrån vårt ämne. Striden slutades sedan parterna tillfäkligen försvagat hvarandra, med att på begges bekostnad lägga en vida större magt i konungarnas hand. Med denna utvidgade konungamagt, som på en gång gaf de Europeiska staterna enhet inom sig och mer sammanhang sins emellan, begynner nyare Historien. Att likväl konungamagten, i och för sig sjelf, ej kunde ge den erforderliga enheten, att den mera hade nedtvingat, än med hvarannan sänjat de i samhället anmärkta motsatserna, det har erfarenheten bestyrkt. Vårt föremål i det följande skall derföre bli, först: att i korthet visa, huru, under hvilka omständigheter och genom hvilka medel konungarna framgingo till sitt syfte, att ge staten enhet i en endas hand, samt huru de bägge motsatta samhällsprinciperna till denna yttre enhet sig förhållit — sedermera: att undersöka, huruvida en innerlig, verklig förening af motsatserna är möjlig, om Historia och Theori angående denna förening äga några läror att ge, och hvilka dessa läror äro.

BEVIS OCH ANMÄRKNINGAR

1) Frågar man hvad jag i Revolutionen afskyr, så svarar jag utan betänkande: hvad jag afskyr mer än alla dess ytterligheter, hvad jag afskyr mer än Terroristernas raseri, — ty flere hoppades dock ärligt på vexten af det frihetsträd, som de i ryslig villa ansågo nödigt att med blodströmmar vattna — är det hyckleri med allt hvad menskligheten har heligt, som Revolutionen i sin sista period, i sin utveckling och mognad framställde och nyttjade såsom medel för afsigter, i hvilka väl endast den blindaste lättro kan ana, Gud vet hvilka härliga planer för världens frihet och lycka: — den egna, djupa, innerliga otron på alla dessa ideer om mensklig frihet och rätt, med hvilka man ej upphörde att vilja dåra världen, emedan det en gång hör till menskliga svagheten att ge dem en helgad, vördnadsvärd bemärkelse: — med ett ord, denna fulländade moraliska och politiska atheism, som sorgfälligt drog till sig och klädde sig i allt det låckande och aktningvärdas, som tidehvarfvet ägde öfrigt, tills äfven denna klädnad var förnött, eller ansågs öfverflödig. Man borde akta sig för alla återfall i den revolutionära politiken, äfven derföre att den nu är så utsliten, att också den mindre klarsynte kan räkna upp dess hemligheter på fingrarna. Har vår tid något företräde, så är det genom den strängaste erfarenhet af den satsen,

att ej blott ärligt varar längst, utan äfven att ingenting annat varar. Statskonsten borde veta att vara ärlig af nödvändighet; ty det är svårare än någonsin att bedraga folken.

2) Ville du införa denna regeringsform i ditt hus —? såges Lykurgus ha frågat en Demokratiens förfäktare.

5) Emellan de båda senare kunna de frigifna sägas utgjort en särskild klass, som dock föga höjde sig öfver trälarna. "Non multum supra servos." Tacitus de mor. German. C. 25. De ofrias tillstånd var olika. Utom de, som genom skuld förlorat sin frihet (hos oss gälträlar), och krigsfångar, synas de till största delen ha varit torpare, åboer, som mot en viss afgift brukade annans jord. Jfr. Tac. loco cit. Att äfven husträlarnes villkor ej voro hårda, derpå kan man se exempel hos Sturleson. Heimskr. D. I. s. 595 edit. Peringsk.

4) "Reges ex nobilitate." Tacit. l. c. C. 7.

5) Insignis nobilitas aut magna patrum merita principis dignationem etiam adolescentulis adsignant," l. c. C. 15. Jämför härmed Sturleson: "Olof Haraldsson var 12 år gammal, när han första gången steg å härskapp. — Gaf (då) hans folk honom straxt konunganamn, såsom sedvänja var att härkonungar, som i viking foro, om de voro af

konunslägt, då buro de ock konungs namn. Sturles. Heimskr. Olof Helges. Saga C. 4. I allmänhet är den nordiska Sagan, emedan i Norden stammens ursprungliga författning längst bibehöll sig ren, den bästa Commentar till Taciti Germania, hvarföre jag ock alltid brukar den såsom sådan.

6) Så Odin (en prest som förde sin Guds namn) och hans Asar. Derföre var God i gamla språket namn på både prest och Gud, och femininum Gydjia både på prestinna och Gudinna. Diar, såsom presterna äfven kallades, äro också Gudar, (Dii). — Strabo anmärker samma sed hos Geterna; och Spanjorerna funno den i nya världen hos Mexicanerna. Att i de äldsta Grekiska mysterierna, i den Trakiska så kallade Kabir-tjensten, presterna också buro Gudarnes namn (Jfr. S:te Croix Recherches sur les mystères du Paganisme, Paris 1784. 8:o) är så mycket märkligare, som så många andra spor hänvisa i uråldern på en gemensam (Trakisk) källa för de Germaniska och Grekiska språken, religionerna och folken.

7) "Neque animadvertere, neque vincire, ne verberare quidem nisi Sacerdotibus permissum." Tacit. l. c. C. 7. Att föröfrigt hos Tacitus presten skiljes från konungen, är emot gammal nordisk sed. Presterskapet för nationen, tillhörde konungen — för familjen, husfadren. Så äfven hos de Gamla.

"Majorum erat hæc consuetudo ut rex etiam esset sacerdos vel pontifex." Servius ad Æneid. III. v. 79. Derföre, då Romarne afskaffade konungamagten, gjorde de en Rex Sacrificulus, och uppdrogo åter, vid Republikens fall, Pontificatus maximus åt Octavius, hvilket, enligt Möasers tanka, egentligen gaf honom den helgade titeln Augustus. Hos Athenienserna het den Archont, som hade uppsigt öfver Religionen, konung (*Βασιλευς*).

8) Denna förverkades genom alla brott af nedrig beskaffenhet, — såsom nidingsverk, hvilka derföre ej förliktes utan straffades. Men straffet vederfors då alltid den brottslige, utom den fries rätt, hvilken han förlorat. Det är i följe af denna urgamla frälserätt, ifrån folket (sedan det blifvit ofrälst) på de privilegierade stånden öfverflyttad, som adelsman och prest fordrade och erhöilo, att endast af sine likar dömmas, och att ej kunna dömmas till lifs- eller kroppstraff utan att förut afklädas sitt stånd eller frälse.

9) Det var ett krig, underhållet mot folkets vilja, som ådrog Olof Skötkonung Uplands Lagman Thorgnys bekanta strafftal på Alshärjar tinget. Heimskr. I. 484. Folket beslöt, att det skulle vara fred med Norrige. "Men vill du, sade Thorgny, undervinna dig de riken, som i Österväg ligga, och dina fränder och föräldrar före dig ått hafva, då viljom vi alle följa dig dertill."

10) "Ubi quis ex principibus in comitiis se dixit
ducem fore, ut qui sequi velint profiteantur, con-
surgunt ii, qui et causam et hominem probant."
Caesar de Bello Gall. VI. 22.

11) "Nec rubor, inter comites adspici." Tac. l. c. C. 15.

12) "Turpe principi, virtute vinci: turpe comitatu,
virtutem principis non adæquare. Jam vero infame
in omnem vitam ac probrosum, superstitem
principi suo ex acie recessisse. Illum defendere,
tueri; sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare,
præcipuum sacramentum est. Tac. l. c. C. 14.

13) Dersöre heter den äldsta nordiska behållna lag för
ett sådant konungafölje: Vitherlagsrätt, af
viderlag, förbund, societas. Jfr. not. 17.

14) Och Riksdag, Alshärjarting eller all härens
ting. "Nihil neque publicæ, neque privatæ rei,
nisi armati agunt." Tac. l. c. C. 15.

15) "Si civitas, in qua orti sunt, longa pace et otio
torpeat — petunt ultro eas nationes, quæ tum bel-
lum aliquod gerunt — magnumque comitatum non
nisi vi belloque tuere." Tac. I. c. C. 14.

16) "Hæc dignitas, hæ vires magno semper electorum
juvenum globo circumdari; in pace decus, in bello
præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed a-
pud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria
est, si numero ac virtute comitatus emineat. Expe-
tuntur enim legationibus, et muneribus ornantur,

et plerumque fama bella profligant." Tac. l. c. C. 15. — Hvem kommer ej här ihåg den nordiska sagans kämpar, och dessa eviga härnader, hvars dunkla rykten är det enda, som återstår af så många det gamla nordens konungaminnen? Falskt är, att här alltid se nationella krig. Det var oftast privata expeditioner af konungarna med deras följen.

17) "Gradus quin etiam et ipse comitatus habet, iudicio ejus, quem sectantur: magnaque et comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus: et principum, cui plurimi et acerrimi comites. Tac. ibid. Graden i följet bestämdes genom ett högre eller lägre rum på bänken. Jfr. Knut den Stores Vitherlags Rätt, Langebek Scriptorer. Dan med. ævi T. III. p. 139. Den första skrifna Hoflag i Norden. Kännedomen af hoflagarna, eller de för konungaföljet stiftade städgar, är i anseende till författningens Historia högst vigtig. De blefvo källan till Privilegier, liksom de frias lag (Bondelagen, Landskapslagarna) till den allmänna Lagen. Chefen för konungaföljet var, näst konungen hos oss Jarlen — ursprungligen ingen national värdighet, utan en hof-tjänst.

18) Skulle enligt VitherlagsRätten ske 8 dagar efter Jul.

19) "Materia munificentiae per bella et raptus." Tac. l. c. C. 14.

20) Mos est civitatibus, ultro auctarium conferre principibus, vel armentorum, vel frugum: quod

pro honore acceptum, etiam necessitatibus subve-
nit. Tac. l. c. 15.

- 21) "Epulæ et convictus, quamquam incompti, largi ta-
men apparatus pro stipendio cedunt." Tac. l. c.
C. 14. Conviva Regis har i Saliska Lagen samma
bemärkelse, som konungens gäst hos Skandinaverna.
- 22) Jfr. Nyerup, Historisk Statistisk Skildring af
Tillstaandet i Danmark og Norge i ældre og nyere
tider, Kjöbenh. 1803. 8:o. I. B. s. 180.
- 23) Heimskr. T. II. s. 29. heter all den förläning,
som en Jarl ägde, Veitsla.
- 24) Man finner äfven i norden Veitsla och Län åtskilda.
Heimsk. I. 579.
- 25) Hos oss blef detta förbudet, men synes ej från
början varit otillåtet. Upsala öda them måtte
alldrig sköta eller veta — "Upsala öde må
(konung) ej gifva eller förläna," heter det i Vestgö-
thalagen. Så gammal denna föreskrift ock är, så
synes den dock tydligen vara gifven, till förekom-
mande af ett redan erfaret missbruk.
- 26) Wer wissen will, woher wir sein,
Von Schwedenland sind wir heran.
heter det i en gammal Schweitzisk folkvisa. Jfr.
Dissertat. Acad. De Colonia Svecorum in Helve-
tiam egressa, praes. Neikter, Ups. 1797.
- 27) Redan innan Galliens eröfring af Frankerna; sy-
nes hos dessa konungaföljet ha stigit till ett, hos de

öfriga nationer ovanligt anseende och välde. Saliska Lagen, hvars första redaction går opp till Chlodvigs tid, känner re'n ej annan adel än de förnämsta i konungaföljet — Antrustiones, Leudes (Jfr. C. F. Eichhorns Deutsche Staats- und Rechts Geschichte, Götting. 1808. 3:o Th. I. s. 107.) — Senare gick det för dem hos andra Germaniska nationer, att uteslutande tillegna sig denna värdighet, eller att göra den ursprungligt personliga krigaradeln ärfelig. Likväl hänvisar prologen till Saliska Lagen på en äldre adel (kungsadel). Den bestod af dessa PROCERES ipsius gentis, qui — (dum Gens Francorum adhuc teneretur barbarie — ännu ej var omvänd till Christendomen) — apud eandem erant RECTORES (Stamfurstar, Konungar). Dessa lät, såsom bekant är, Chlodvig undanrödja, och lockade förmodligen deras släktingar (den gamla adeln) genom beneficier i sitt följe.

28) Jfr. Om den Carolingiska författningen och dess urartande: Möser Osnabrückische Geschichte. Th. I. ss. 229-264. 575. ff.

29) Konungens Huskarlar var deras äldsta namn i Norden. Jfr. Vitherlags-Rätten, Norska Konunga-Spegeln och Sturleson. Hirdmän af Hird Familj, och Hofmän af Hof (egentligen hus, gård) betyda detsamma. Alt samma slags namn var gängse hos Frankerna kan ses deraf, att Chefen för Konungens Följemän (så heta de i det Nor-

ske Hirdskrå) kallades Major Domus, då således följemännen räknades till Domus Regia, hvarföre de äfven förekomma under namn af Familiars.

50) T. ex. Det allmänna namnet Senior på en Länsherre, i förhållande till sin Länsman (Junior) återkallar de pligter och den vördnad (den fäderliga) åldern inom familjen kräfver. Af detta Senior kommer Sennor, Signore, Seigneur.

51) Hvarföre i medeltidens handlingar Miles blef liktydigt med Vasall -- hos oss Hofman med Krigsman. Derföre var Vitherlags-Rätten, den första nordiska Hoflag, äfven de första Krigsartiklar (Lex Castrensis). Derföre betyder ännu i Frankrike La maison du Roi konungens hus-trupper. Namnet Huskarlar hade i Norden samma militariska bemärkelse. Jfr Iduna I. H. s. 59. En allmän Latinsk benämning var Ministeriales (tjenstemän). Viri militares qui dicuntur ministeriales, heter det i ett Diplom af Kejsar Henrik IV. a 1073. Jfr. C. F. Eichhorn l. c. Th. 2, s. 479.

52) Ur denna på Historien grundade princip för teorien om adel, kan också allenast förklaras, hvarföre adelsmannen ännu alltid anses vara sin konung personligen förpligtad, mer än andre statsborgare, liksom att adeln är företrädesvis krigsstånd; eme-

dan den härstammar ur det gamla *Maison du Roi*, eller konungens krigiska hushåll. Denna samma härstamning vitsordas äfven deraf, att adel från hofämbete ännu alltid är oskiljaktigt, och att äfven i de länder, der detta stånd mistat eller begifvit sig från alla sina öfriga företrädesrättigheter, en oadlig hofman likväl alltid blifver en *contradictio in adjecto*.

53) Ingenting har mera förvirrat begreppet om hela medeltidens författning, än de olika åsigterna af de så kallade *Ministeriales* (ett allmänt namn på Hofbetjening), då de än förekomma som ofria, och derigenom så långt skilda från *Länsmännerna*, att en sådans gifte äfven med den förnämsta tjänstemans dotter ansågs för *mesalliance* (*Remer Handb. d. Mittl. Gesch. p. 236.*); än åter tydeligen heta och äro både *Nobiles* och *Liberi* (Jfr. *Möser Osnabrück. Gesch. Th. 2. p. 119.*) -- Upplösningen på motsägelsen synes vara, att sedan den första *Länsadeln* redan blifvit ärftelig, kommit i ett mer oberoende förhållande till konungen, samt ej mer personligt omgaf honom, den ej i början velat erkänna dem för likar, af hvilka de efterträddes i den personliga uppvaktningen vid hofvet, hvaribland någon gång äfven flere af verklig ofri börd torde ha kommit till magt och anseende. Emedlertid gaf konungens omgämgelse och nåd dessa nya samma värdighet och magt, som den en gång

hade gifvit de förra och hvarje ny uppsättning af Ministeriales slutade med att bli Länsadel. Jag anser således Ministerialitets- och Länsförhållandet för i grunden detsamma, så mycket mer som Historieskrifvarne sjelfve måste erkänna, att det förra öfverallt i fortgången öfvergick i det senare. Jfr. Eichhorn l. c. Th. II. s. 902. I anledning af hvad som nämndes om de ofria kan anmärkas, att Tacitus redan säger det sådana uppstego (genom konungagunst) både öfver de fria och adeln, hos de Germaniske folkslag, som regerades (quæ regnantur) l. c. C. 25. I Longobardiska lagarne värderas konungens träl lika med fri man, hans frigifne lika med adel. Till de nationer, som kände en större kungamagt, räknar Tacitus Suionerna (Suionum civitates -- in oceano) C. 46. Anledningen till denna mening om en vidsträcktare konungamagt i det gamla Svearike, än hos de öfrige Germaner, finner jag deri, att hos oss konungarna längst bibehållit den presterliga myndigheten, då de hos de öfriga snarare blifvit förbytta till mera egentliga Chefer för krigsståndet.

34) Nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur, nisi nobis et unicuique proprio seniori, ad nostram utilitatem et sui senioris. Caroli Magni Capit. 2. a. 805. apud Baluz. "Lendirmän skulu hafva vald til at taka ser men til traustz (in truste) en kongi sinni til styrks och semdar med

Huskarls nafne." Nordske Hirdskraa (af K. Magnus Lagabäter circa 1273) Ed. Dolmer, Kjöbenh. 1666. 4:o p. 119.

35) Riddarvärdigheten var mästargraden; Lärlingarne kallades hos oss Svenner, Knapar, Väpnare, män af vapen. Inrättningen påminner om det gamla krigiska konungaföljet, som också hade grader.

36) Jfr. Heeren om korsstågens följder. Strengn. 1816. s. 162. -- Utöfver korstågsperioden går ingen annan adel än kungsadel (här och der -- mest i och från norden) bevisligt med sina anor.

37) Som sådan visar den sig i det nordiska fosterbrödralaget, och af ålder i de flesta ordens förbindelser. Af dylika fördrags natur, att ej i ord kunna fullständigt uttryckas, kommer äfven, att vid deras afslutande företrädesvis symboliska handlingar af alla folkslag användas. -- Så i giftermålet. Så i den gamla nordiska vänskapsförbindelsen. De contraherande gingo under jord tillsammans, som det hette, d. v. s. lade samma jordtorfva på sina hufvuden, till tecken af trohet i döden, och drucko tillsammans en dryck, hvori droppar flutit af begges blod. Af samma ursprung äro alla ordens-receptioner. Den symboliska handlingen vid anträde af tjenst i huset, var hos oss af ålder handtaget: och ännu, der gamla seder hållas i ära, önskar den nye tjenaren ett handtag af sin Herre; hvilket hos

de förnämre blifvit förvandladt i hand- och kjo-
telkyssning, eller en nådig nick. Sjelfva det nya
tjenstehjonets första nedsittande till bords, är hos
allmogen ännu symbolisk, liksom hos de gamla att
ha ätit och druckit ur samma kärl var symbol af
den helgade värdska-förbindelsen. -- Alla feo-
dalsystemets fördrag voro symboliska, ej blott af
brist på det skriftliga ordet, utan till sjelfva sin na-
tur. En Historia om dem i detta afseende vore
intressant.

58) Detta krigskamratskap, som emellan Länsherre
och Vasall, subordinationen oaktadt, införde ett för-
hållande af likhet, var den enda ingång den re-
publikanska principen, (så djupt rotad i den gamla
Germaniska Fribetskänslan) hade sparat sig i feo-
dalsystemet. Vitherlagsrätten, den äldsta skrif-
na nordiska Hoflag, andas helt och hållet denna
likhet, hvarpå ett märkeligt exempel förekommer i
Sveno Aggonis Historia Legum Castrensi-
Regis Canuti Magni apud Langebek l. c. III. p.
150. K. Knut den store bröt först sjelf denna lag,
i det han i vredes mode (i dryckenskap säger Saxo)
nedhögg en af sina Hofmän. Hela hans krigiska
hof grep då till vapen och öfverlade med stränga-
ste alfvar om konungen skulle straffas till lifvet;
ändtligen beslöts att konungen, nedfallande på ett
midt i församlingen (huskarlastämman) lagt hyende,
skulle afvaga dommen; hvilken han underkastade
sig. Då uppreste de honom och gäfvu honom för-

låtelse, med vilkor, att tillgift för ett dylikt brott aldrig mer skulle äga rum, utan den skyldige antingen straffas till lifvet, eller med nidingsord utstötas. K. Knut betalte sjelfvilligt stora böter i försoning. -- Ur sådana grundsatser blir Vasaller- nas krigiska trotsighet, oaktadt personlig afhängighet, förklarlig.

39) Att det, som göres utöfver och utom den lagliga förbindelsen, säges ske *ex nobili officio*, visar ock den nära förbindelse hvori allt språkbruk sätter ära och adel.

40) Hvarföre hos oss han, i afseende på personliga förolämpningar, står ej blott under allmänna lagen, utan under Duellsplacatet.

41) Innan man anför lifegenskapen (hvilken hårdaste slags afhängighet dock aldrig var allmän, då ofriheten hade många grader) såsom bevis häremot, hör man betänka, huru litet det föll denna tidens menniskor, mer styrda af sed än lag, in att vilja byta herre eller hem. Ty all sed är hemsed. Lifegenskapen är blott den lägsta graden af samma personliga afhängighet, hvori ock adelsmannen stod till sin konung, och den lifegne hörde under adelsmannens husrätt, såsom denne under konungens husrätt (Hofrätt) -- endast faller det obegränsade i alla sådana förbindelser här skarpare i ögonen, emedan den ej mildrades af den slags lik-

het, som krigskamratskap med medför. Vi göre orätt, att vid denne lifegenskap tänka oss allt det förtryck, som möjligen kan utöfvas. Det kommer deraf, att vi äro oändligen längre komna i erfarenheten att förtryckas och förtrycka. Denna vinnes ej utan genom borgerliga ordningens och lagarnas tillhjälp, och finnes fullkomligt endast der, hvarest en stor summa af administrations-klokhet byter om princip och blir förtryckets medel; ty blott med borgerliga ordningens former kommer man menniskan i godo och ondo nära på lifvet. Der dessa former ännu äro i sin naturliga enfald och outbildade, der måste det starkaste godtycke snart tröttna, emedan det öfverallt stöter emot andras godtycke. I Asiens Despotier kan en tyrann väl verka hastigt förstörande, som ett åskväder, men han känner ej konsten, att i tusende små canaler leda förtrycket, såsom ett tärande gift, in i hyddorna och hushållen. Endast der en sådan Herrskare eller hans Satraper personligen framgå är förödelse, hvilken den i stråten boende fördrar som en naturolycka. Den, som håller sig fjerran, är säker. Hvar man behåller föröfrigt i hög grad sin naturliga frihet, emedan ingen förstår att betaga honom den, hvarföre också Asiaten, i förhållanden man mellan man, är ofta sjelfständigare, manligare, rent menskligare än Europeen. Blott den despotism är ej endast förskräcklig, utan äfven afskyvärd och ohygglig, som brukar alla den borgerliga ordningens

medel till sina ändamål. Detta inträffar i synnerhet, då eröfrande republiker sluteligen komma under Imperatorers styrelse, och hela massan af en med republikansk fullkomlighet utbildad administration blir en machin, som en endas godtycke sätter i verksamhet. Då först kan det förtryck finnas, som gör hvart enda andedrag tungt -- så mycket förhålligare, som i sådana revolutioner de gamla frihetsnamnen (eadem Magistratum vocabula Tacit.) och äfven frihetsmaximerna (de liberala ideerna) till utseendet länge bibehållas; hvilket gör hela författningen till en lefvande lögn. Se Romerska Imperators-Historien och Napoleonismen!

42) Historien och sakens natur visar, att så förhåller sig öfver allt, hvarest ordentliga stater uppstått. Att uppge sin naturliga frihet, dertill kunna ej ensamt naturtillståndets oordningar förmå människorna. Det fordras till denna största af alla förändringar, som ingen blott negativ orsak gör tillfyllest att förklara, en positiv grund. Men en sådan kan endast finnas i de religiösa bevekelse-grunderna, enligt det välde, som det högre systemet i människan förbörmar utöfva utöfver det lägre. Religionen förmedlar alla det jordiska samhällets olikheter, genom läran om det himmelska, ursprungliga samhället, med hvilket människan redan här står i förbindelse, och till hvilket det är hennes bestämmelse, att, skild från tidens band, återvända. Ju kraftigare ideen

om detta eviga samhälle (Guds rike) af en Religion framställes, ju större timliga uppoffringar kan den af människan fordra. Frågar man således hvad som skiljer naturtillstånd från stat, så är det enda af sund Philosophi och Historia rättfärdigade svaret: en positiv religion. -- Så är det theologiska begreppet om cultur, att det är en seger på den gamla naturen, det rätta.

43) Sturleson Ynglinga Saga C. 2. och 20. Jfr. Björn Haldorsons Isl. Lex. och Loccenii Lexicon juris Sviogothici ad. voc. Drott.

44) Ibi regnator omnium Deus, cetera subjecta et parentia. Tac. l. c. C. 59.

45) Tacitus nämner Sacerdos civitatis såsom en särskild värdighet -- l. c. C. 10.

46) Sturleson l. c. C. 20.

47) Hund, Hun, som äfven läses och skrifves Chun betyder 100. Af Chun är Kunig, Konung, Kung, Hundrademan (centurio, centenarius). Redan Tacitus nämner, tillika med den militariska indelningen efter 100, att en äretitel uppstått af detta tal. Quod primo numerus fuit, jam nomen et honor est. C. 6. Jfr. Ihre Lex. Sviog. ad vv. Konung och Hundrade.

48) "Sedan spriddes riket och konungadömet i ätter, såsom desse grenade sig," säger Sturleson (l. c.

C. 40.) då han beskriver uppkomsten af de många Underkonungar, som Ingiald Illråda sökte utrota.

49) Alla kropps- och lifsstraff äro ur *curia Domini* (Möser l. c. I. 22.) och ursprungligen främmande för de frias lag, så litet beroende af en Herres vilja, att Angelsaxerne till och med ej ville tillåta sina Biskopar, att af egen myndighet ålägga fastor, såsom andelig penitens, utan lagligen bestämde sådana der de fordrades. -- Förträffligt äro den Germaniska författningens grundsatser utvecklade af Möser.

50) *Non casus et fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiæ et propinquitates.* Tac. Germ. C. 7.

51) *Pars multæ regi, vel civitati, pars ipsi, qui vindicatur, vel propinquis ejus exsolvitur.* Tac. l. c. C. 12. Konungens andel tillkom honom som allmänna fredens försvarare, men är troligen yngre än häradets (Jfr. Burman Critisk afhandling om provinslagarna, i Vitt. Ac. H. D. 6 s. 255). Enkannerligen var konungen målsman i brott mot de senare så kallade kungliga frederna, hvilka voro *freder sensu eminenti*, såsom hos oss Tings-, Hem-, Qvinno- och Kyrkofrid. Brott mot dessa var egentligen, hvad Lagen kallar brutet Edsöre, och gjorde förbrytaren fridlös i allmänhet eller öfver hela riket.

52) ÖstG. Lag. Dr. B. 3. Fl. Jfr. WestG. L. Ting
M. B. 12. Fl.

53) Bondäsun skal Laghmadher vara, thy skulu aller
Bänder valda med Guds miskund. VestG. Lag.
Ting M. B. I. Fl.

54) De äldsta bibehållna ämbetstitlar hos oss äro
Lagman, Häradshöfding, ända till Tolf-
man, Sexman, Fjerdingsman; af hvilka de
tre senare ha afseende på sjelfva Häradernas olika
indelning. Alla äro urgamla, och af rent republi-
kantskt ursprung.

55) När konungen red Eriksgata, gafs och togs sådan
gislan vid hvarje Landskaps gräns. Då k. Ragvald
Knaphöfde kom till Westgötha-Landsting utan den-
na ceremoni, slogo Westgötharna ihjäl honom, "fore
tha savirdhing (sidvördnad) han gjorde allum West-
göthom." Konungalängd vid WestG. L.

56) Derföre kunde ännu i 11:te secler en utlänning
så döma om den Nordiska författningen, som vore
den, utom i kriget, rent demokratisk. Domi pares
esse gaudent, in proelium euntes omnes obedientiam
præbent Regi. Adamus Bremensis de Situ Daniæ.
-- Det har alltid varit Svenske konungars sed,
säger Olof Skötkonung sjelf till folket, efter Lag-
man Thorgnys skarpa tal på tinget -- "att de låtit
Bönderna råda med sig." Sturles. Del. I. s. 485.

57) Vi, som äro så goda som du, erkänna dig för vår Herre och konung med vilkor, att du aktar våra fri- och rättigheter; i annat fall ingalunda. Så lydte de gamla Arragoniska ständernas Hyllningsed. I samma mening hyllades konungar i Norden.

58) De Westgothiska, Saliska, Burgundiska, Ripuariiska, Allemaniska, Bäjerska, Longobardiska, Frisiska, Saxiska, Thüningska Lagarna. A. Georgisch Corpus Juris Germanici antiqui. Halæ 1783. 4o.

59) Såsom i Westphalen. Mösers Osnabr. Gesch. I. 243.

60) Jfr. v. Savigny l. c. C. 4. Ueber Germanische Gerichts-verfassung; och C. F. Eichhorn l. c. Th. I. s. 203.

61) Derföre, då förlikning förutsätter förölämpning, var all Germanisk Lag hufvudsakligen Criminal-Lag, -- och denna samma Criminal-Lag tillika det enda Jus publicum. -- Detta jus utbildades oupphörligt genom praxis, och var en fortgående, allt mera bestämd förlikning mellan samhällets medlemmar.

62) Uttydningen af detta ställe i texten är så vida origtig, som *Plegium* betyder borgen i allmänhet, så väl den man erhöill af ett häradsförbund, som af skyddsherre. Föröfrigt föreskrifvas beggedera i de gamla Engelska Lagarna. Communis quippe com-

modi provida dispensatione statutum est ut a duodecimo suæ ætatis anno in hundredo sit vel decima et plegio liberali quisquis jure liberi dignus. — Et omnis Dominus secum tales habeat, qui ei justiciabiles sunt, tanquam eos si peccaverint ad rectum habiturus. Ll. Henrici I. Wilkins Leges Anglosax. Lond. 1721. p. 241.

- 65) I min tanka uppstod all Länsrätt ur Gårds- eller Hofrätt (ex jure Curiaë) ehuru den senare, egentligen använd på ministerialerna, sedermera finnes skild från läns-rätten och de mångfaldiga sätt, hvarpå länsförhållanden ägde rum.
- 64) Jfr. Ihre Lex. Sveog. ordet Tukka. -- Ett af mig origtigt förstådt ställe i ÖstG. Lagen Dr. B. Fl. 14, har en gång gifvit mig anledning att påstå (Dissertatio de Mutationibus Imperii in Suecia ab extincta Fam. Lodbrokiana usque ad dominationem Folkungorum. Ups. 1816. P. II. p. 15) det först i Birger Jarls tid dråp på en konungens man gälades hos oss lika högt, som på en fri man. Misstaget, uppkommet genom en förblandning af Tukkaboten (hvilken af Birger Jarl förhöjdes) med de egentliga böterna, får jag härmedelst rätta.
- 65) WGL. Ting M. B. på ett annat ställe ger samma lag Länsmannen ej vitsord emot Bonden, i fråga om rågångsstridigheter. Egho Bönder By, ok annan Ländismän. Skil them a, tha äghu Bönder

vitu ok eigh Ländismän Bya therrämälli. Jord B.
Fl. 9.

66) Den af våra Jurister efter Stjernhöök antagna satsen, att nämnden egentligen blott ransakade och domaren dömde, är utan grund. Nämnd och domare dömde, som än i dag, tillsammans både om factum och lagens tillämpning. Och det var af ålder så gemensamt i alla Germaniska nationers Rätt, att det är en egen Historisk uppgift att kunna förklara, hur i England det afvikande bruk uppkommit, att nämnden (Juryn) blott dömer om factum. Jfr. Savigny lib. cit. Th. I. s. 216. (Författaren är nu mera öfvertygad om origtigheten af sin här yttrade mening, och hoppas att i slutet af detta eller ett annat häfte af Svea få bifoga en uppsats af en annan hand, som upplyser rätta förhållandet.)

67) I den ofta åberopade Vitherlagsrätten nämnes såsom en märkvärdighet, att den stod i 8 konungars tid i full kraft, innan det första brott mot den kunde med böter försonas; hvilket först hände i K. Nilses dagar (steg på Danska thronen 1104), emedan den brottslige (som sårat en medbroder) hade så mäktig slägt, att den svage konungen ej vågade på honom använda lagen i hela dess stränghet, enligt hvilken förbrytaren med nidingsord skulle utstötas, utan tillät böter för brottet; hvilket sedan blef antagen sed. (Langebek l. c. T. III. pp. 152, 162.) Från den tiden, klagar Saxo,

förföll ock all krigsdisciplin. För att äga ett Svenskt ehuru temligen sent exempel på Hof-lagens stränghet, jämföre man k. Magni Erikssons Gårds-rätt af år 1519, utgifven af Hadorph efter Björköa-Rätten.

68) Läs: Ett privilegium, som, genom fritagande från den allmänna lagens förbindelser och bördor åt sidan af folket, i följdén rikligen godtgjorde den stränghet, som å andra sidan, eller i afseende på fursten, var privilegiets ursprungliga princip. — Angående den i denna not uti förra upplagan yttrade mindre rigtiga mening om Svenska Hofrätternas uppkomst och natur kan jemnföras: W. G. Lagus. *Dissertatio de remediis juris contra sententias in genere et de submissione sententiæ speciatim.* Aboæ 1823. p. 55.

69) *Ne pati quidem inter se junctas sedes.* Tac. l. c. C. 16.

70) Under Kejsar Otto I., i 10:de seclét, enligt *Simonde Sismondi Histoire des Républiques Italiennes du moyen age.* Zürich 1807 T. I.

71) *In Civitatum quoque dispositione ac Reipublicæ conservatione antiquorum adhuc Romanorum imitantur solertiam. Denique libertatem tantopere affectant, ut potestatis insolentiam fugiendo, Consulium potius quam imperantium regantur arbitrio:* Säger ett samtida vittne, Biskop Otto af Frey-

singen († 1185), om de Lombardiska republikerna. De gestis Friderici I. Lib. II. c. 13.

72) Detta den gamla Romerska Municipalförfattningens och med det samma Romerska Lagens oafbrutna fortfarande under medeltiden, hvarigenom en hel, förut saknad, länk emellan gamla och nyare världens samhällsskick återställes, är det vigtiga resultatet af v. Savigny's classiska verk: Geschichte des Röm. Rechts im Mittelalter.

73) Se bevisen för allt detta hos v. Savigny. I. Th. ss. 90. 254. 257. 283. 342. ff.

74) Inter Romanos negotia causarum Romanis legibus præcipimus terminari. Constit. Chlotarii (omkring år 560.) Baluz T. I. p. 7. Ett dylikt stadgande förekommer i Prologen till Burgundiska Lagen, och samma grundsats erkännes i de Longobardiska. Leg. Liutprandi VI. 57. Af alla de på Romersk grund invandrade Germaniska nationer, ha blott West- och Östgöther — mera bildade än de andra — tidigt, ehuru på olika sätt, försökt att lagligen sammansmälta Germaner och Romare, hvilket hos de öfriga endast med tiden och liksom af sig sjelft skedde. Den store Östgötha Konungen Theodorik gjorde Romersk lag gällande äfven för sina Göther genom en egen dertill ämnad Lagbok, det så kallade Edictum Theodorici (vid år 500.) Westgötha Konungarna gjorde åter i följdén Göthisk rätt gäl-

lande, äfven för sina Romerska undersåtare. Dock måste härvid märkas, att Theodoriks Edict lemna- de Göther och Romare hvar för sig vid sin egen lag, utom i de fall, för hvilka Edictet innehåller uttryckliga föreskrifter, och att de Westgöthiska Konungarna från början voro så föga obenägne, att tillåta sina Romerska undersåtare vid dessas egen lag, att Alarik (reg. 484 till 507) tvertom för deras räkning föranstaltade ett eget utdrag af Jus Romanum, det så kallade Breviarium Alaricianum. Ett sådant förekommer äfven hos Burgunderne: Lex Romana Burgundionum vulgo Papianus.

- 75) De inskränknigar, som härvid äro att iakttaga, se hos v. Savigny l. c. Th. I. s. 92.
- 76) Bevisen se hos v. Savigny Th. I. Cap. V.
- 77) Heeren, Korsstågens följder. s. 185. ff.
- 78) Simonde Sismondi Histoire des Républiques Italiennes du Moyen Age T. II. p. 116, 197.
- 79) J. v. Müller Allg. Geschichte Th. II. s. 223.
- 80) C. F. Eichhorn l. c. Th. II. s. 483. not. a.
- 81) Sammanfattningen af en stads jura municipalia, och tillika det område, inom hvilket de gälde, het- te i Tyskland Weichbild: ett ord om hvars ety- mologiska härledning Tyska författarne äro oense. Men det kommer tydligen af det Nordiska: Vik, som betyder borg. Weichbilds-Recht är det samma som Birke-rätt, Borgare-rätt.

- 82) Rühls Handb. der Gesch. des Mittelalters. Berlin 1816. 8:o. s. 584. — Cölln hade under Romarne haft Jus Italicum.
- 83) Robertson l. c. D. II. s. 256.
- 84) Eichhorn l. c. Th. II. s. 560.
- 85) Jordägaren öfvade till och med, på sina ställen, en dylik confiscations-rätt, (liksom vid skeppsbrott,) i fall, vid varors forslande öfver hans ägor, en vagu sönderbröts. Remer l. c. s. 279.
- 86) Jfr. Robertson K. Carl V. Hist. Inledn. D. I. s. 224. D. II. s. 243.
- 87) Guibert Abbot af Nogent. "Exsecrabiles illæ communie, in quibus contra jus et fas violenter servi a dominorum jure se subtrahunt." Du Cange ad v. Communia.
- 88) Heeren l. c. s. 206. Eichhorn l. c. Th. II. s. 605. Robertson D. II. s. 204. — Denna här nämnda rätt utgjorde nästan en stående punkt i alla de Privilegier, som städerna af Furstarna för sig utverkade, och ansågs vara oskiljaktig från stadsrätt. Likväl gäller om denna rättighet det samma som om all stadsrätt, att den förr var tagen än gifven.
- 89) Tornerspelen voro t. ex. Adelns högsta nöje. Nürnberg förböd, genom en egen förordning, att

ingen dess borgare måtte tornera inom eller utom staden. Man finner Riddare-orden inrättade i städerna, enkom för att förlöjligen Ridderskapet.

90) Sismondi l. c. T. II. s. 245.

91) Jfr. J. v. Müllers berättelse om revolutionen i Zürich, som gaf Skråen derstädes öfvervigt i styrelsen. Schweiz. Geschichte. B. 4. C. 2.

92) Hume, History of England. C. XII.

93) Mezerai Abrégé Chron. de l'Hist. de France T. II. p. 119.

94) Jfr. Robertson l. c. Inledn. och 3 Boken.

95) Den gamla Svenska Adeln var ej, såsom den öfriga Europeiska, i afseende på sin uppkomst till större delen Länsadel, utan mest Kungsadel, nära befryndad med de regerande slägterna. Deraf dess stora magt och anseende äfven före alla privilegier; deraf dess högtfarande anda i alla tider.

E. G. GEJER.

SKANDINAVERNES

FORDNA UPPTÄCKTSRESOR

TILL NORDAMERIKA.

I bland de stora händelser, som, vid det femtonde seklets slut, i den gamla världen beredde en ny sakernas ordning och till våra dagar, genom världshandelns gång, hufvudsakligast ledt och bestämt den europeiska bildningen, i vidsträcktaste mening tagen, var upptäckten af en ny Verldsdel, hvars omfång och hvars skatter, genom derpå följande upptäcktsresor, snart blefvo närmare kände och undersökte. Denna händelse inträffade, sedan nya stater i det södra och vestra Europa blifvit, på ruinerna af gamla murkna välden bildade af de friska folkstammar, som från Norden utvandrat. Under sitt nya luftstreck bevarade dessa länge den brinnande, okufvade lust efter äfventyr och den oroliga anda, som öfver haf och land vill se sig om i världen. Sådan var Nordmanna-lifvets karakter, hvars yltringar i mångfaldiga directioner utgöra morgonen af den nya Historiens dag, som vid denna tidpunkt uppgick öfver Europa. En man från denna tid och i denna anda var Christopher Columbus, som vågade framåt besegla vestra Verldshafvet, för att för Europeerne öppna vägen till Amerika.

Om, före Columbi upptäcktsresa, denna nya Verldsdel varit bekant för den gamla världens folk, har i senare tider varit föremål för flere lärdes undersökningar. Man har i Venedig, ibland de ännu icke nog bekanta

skatterna uti St. Marci Bibliothek, träffat tvenne Chartor af Andrea Bianco år 1436, hvaruppå, längst bort i Atlantiska hafvet, på höjden af Gibraltars sund, en större ö, Antillia, och norr om denna, ungefär på höjden af Cap Finisterre, en mindre ö, Isola de la Man Satanaxio, är tecknad. Häröfver har Vincenzo Formaleoni i Saggio sulla Nautica antica de' Veneziani, Venedig 1785, 8:o 1), anställt sina undersökningar: i följd hvaraf han, troligen hänförd af namnens likhet, förmenar att med Antillia någon af Antillerna utmärkes, och att således de gamle längst tillbaka verkligen haft kunskap om Amerika, eller åtminstone känd den grupp af öar, som ligga framför midten af Amerikas stora continent och under namn af Antillerna sedermera blifvit bekanta; men att denna dunkla kunskap småningom alldeles förlorat sig i mörker, till dess Columbus för efterkommande åter öppnade vägen till ett förlorat land; och tillägger Formaleoni den betraktelsen: "Non è perciò minore la gloria di Colombo, che seppe ritrovare una terra perduta, e aprirsi il passaggio all'opposto emisfero."

Då man närmare betraktar den charta Andr: Bianco efterlemnad och som utgör sjelfva grunden för senare tiders undersökningar i detta ämne, blifver For-

1) I denna Skrift finnes vid slutet en särskild afhandling: Illustrazione di due carte antiche della Biblioteca di S. Marco, che dimostrano l'isole Antille prima della scoperta Cristoforo Colombo, - som här återopas.

maleonis afhandling icke nog tillfredsställande. Detta har ock gifvit anledning till nyare undersökningar i Franska National-Institutet, i hvars Mémoires för 1806 Mr. N. Buache meddelat Recherches sur l'île Antillia et sur l'époque de la découverte de l'Amérique 2). Hans märkvärdiga undersökningar i detta ämne hafva ledt honom till det mer antagliga resultat, att ön Antillia och Isola de la Man Satanaxio, hvilka på Andr. Biancos charta förekomma, rimligare böra sökas i den Archipelag, som bildas af Azoriska öarna. Genom granskning af äldre författares underrättelser och en ännu äldre charta af Fr. Picigano i Venedig af år 1567, som funnits i Hertigens af Parma Cabinet, söker han visa, att Antillia troligast är Saint-Michel och Isola de la Man Satanaxio, hvarom Formaleoni ingenting visst vågat bestämma, är Pico bland Azorerna, bekant för sin Vulcan och deraf i forntiden kallad Mont de Satan, på samma sätt, och af lika skäl, som Teneriffa ibland Canarieöarna, på de äldsta chartor, kallas Isola del Inferno 3).

Såsom en följd af sina undersökningar, tillerkänner Buache Columbus hela äran af Amerikas upptäckt, emot Formaleonis hypothes. "II résulte — yttrar han sig vid slutet af sin afhandling — de ces di-

2) Mémoires de L'Institut des Sciences, Lettres et Arts. Tome VI, Paris 1806. Mémoires de la Classe des Sciences Mathématiques et Physiques. Sid. 129.

3) Under detta namn förekommer Teneriffa på ofvan anförda charta af Picigano,

verses considérations, que l'île Antillia n'étoit point une des îles de l'Amérique, et qu'ainsi l'Amérique n'étoit point connue avant le premier voyage de Christophe Colomb. C'est à ce navigateur seul qu'appartient toute la gloire de la découverte du Nouveau-Monde 4)."

Sedan vi således, för att leda oss till vårt föresatta ämne, framställt resultaterne af tvenne berömda Litteratörers forskningar, vilje vi visa, att dessa undersökningar ännu äro långt ifrån att vara till fullo slutade, och ämnet så alldeles afgjort, som Buache i sin Memoire synes förmoda. Hvarje inveckladt ämne vinner på att granskas från flere sidor, och detta gäller äfven här. För det södra Europas lärde torde det i början förefalla nog främmande, att våra Nordiska urkunder i detta ämne kunna ännu lemna några närmare upplysningar. Men det förhåller sig ändå så. Ehuru den lärde Torfæus, för mer än ett sekel sedan, sammanskref sin Vinlandia och Grönlandia Antiqua synas dock våra Nordiska urkunder för det södra Europas lärde vara föga kände, hvilket har gifvit oss anledning, att öfver detta ämne uppsätta några underrättelser, såsom en fortsättning af Buache's undersökningar. För dem, som förut gjort sig bekante med de herrliga Sagokretsar, hvilka troget förtälja de fordna Skandinavens kämpalif och vikingalust, är denna korta historiska framställning om Skandinavernes fordna upptäcktsresor till Nordamerika för ingen del främmande.

4) Mémoires de L'Institut, l. c. sid. 28.

De dunkla minnen, som omsväfva vår Historias början, tala redan om upptäcktsresor till förr obesökta land. Fundin Noregur är i sig sjelf, fast i mindre scala i anseende till närheten, ej annat än en sådan berättelse om ett uttåg från Sverige till Norrignes södra landsändar. Tidigt vågade den unga Vikingen, att försöka sina krafter på sjelfva verldshafvet. Redan vid medlet af 9:de seklet var Island för Nordboerna bekant, och för den eviga snö, som öfver molnen gömde dess bergspitsar, gáfvo upptäckarne denna ö namn af Snäland. Gardar Svafarson, en Svensk, kringseglade sedan ön och kallade den efter sitt namn Gardarsholm. Efter honom följde Norrmannen Floke, som gaf henne sitt ännu bestående namn Island. Genom en politisk omhvälfning i Norrige, fick denna ö kort därefter en coloni från Norden. Det stora företag, att bringa Norrige under en endas väld, försökte och utförde Konung Harald Hårfager med lyckligare framgång, än hans ättfader Ingjald (Illråda) i Sverige. Undan Allherrskarens tvångsmagt utflyttade blomman af Norrignes ädlaste, med sin frihet och sina minnen, till Island. En Ingolf var deras anförare och blef Coloniens stiftare. Detta skedde vid år 874. Här vidtagna redan Isländarnes skriftliga urkunder, och man kan derifrån sedan med full visshet följa Skandinavernes sjöresor. Hundrade år efter Islands colonisering upptäcktes Grönland 5). Det var en Norrman, Erik Raude hette han, som seglade från

5) Jfr. vidare Landnama Sag. Torfæi Grönlandia.

Island vid år 98, och träffade nordligt ett nytt land, som då för tiden hade så mildt klimat, att upptäckaren, för fältens yppiga grönska, kallade det Grönland. Vid återkomsten till Island var det således för Erik Raude icke svårt, att öfvertala Isländarne, att taga det nya herrliga landet i besittning och der anlägga ett nybygge. Företaget vann genast bifall, så att Eric Raude, ungefär fyra år efter sin upptäckt, vid år 985, på en flotta af 25 skepp öfverförde de första nybyggarne till Grönlands östra kust. Här hafva vi stamhället för Skandinavernes upptäcktsresor längre bort, hvarom Are Frode, Sturleson, Landnama och Eyrbyggia Sagan m. fl. förtälja. Efter den anvisning dessa urkunder lemna, skola vi i korthet försöka att historiskt utveckla vårt föresatta ämne.

Vid 11:te seklets början, ungefär samma tid den herrlige Olof Tryggvason uppträdde i Norrige och der kämpade för Christendomen, vidtaga de första underättelser om dessa upptäcktsfärder. Såsom Island och äfven Grönland, på visst sätt, voro från Norrige ursprungligen coloniserade, ville Norriges Konungar tidigt anse dem för lydländer under Norrige, hvilket dock sent nog och ändå aldrig rätt fullkomligt ville lyckas. Emedertid lät Olof Tryggvason deraf icke hindra sig i sitt fromma nit, utan sände tidigt Missionärer, för att i dessa aflägsne länder utbreda Christna Läran. I anledning här-af kommer Sturleson, i Olof Tryggvasons Saga, uti

en episod 6) att omtala Skandinavernes från dessa orter företagna upptäcktsresor. Det var nemligen en Björn Herjulfson, född på Island, frände till förenämnde Ingolf, Coloniens stiftare, och om honom förtäljer Sagan, att han var en af den tidens skickligaste män 7). Efter vikinga sed hade han tidigt börjat sina härfärder och ägde eget skepp. Han hade någon tid vistats i Norrige, och derunder hade dess fader Herjulf Bardarson i Erik Raudes följe, som vi omtalat, lemnat Island och bosatt sig på Grönland, vid Österbygdens yttersta udde, som efter honom fick sitt ännu bestående namn Herjulfsnäs. När sommaren kom, seglade Björn Herjulfson till Island; men när han anlände till sin faders gamla boningsstad, fick han der underrättelse, att fadren hade om våren begifvit sig till Grönland. Björn Herjulfson och dess kamrater voro ej sena i sitt beslut, att segla efter till Grönland, ehuru denna färd för dem var aldeles främmande, och tillägger Sturleson, att de sjelfva tyckte den vara nog vågsam, efter ingen af dem hade förut seglat i Grönlands haf. De lemnade Island och efter tre dagar, då de ej mera hade land i sigte, ändrade sig vinden till stark Nordan, med töcken och storm, så att de i flere dagar ej viste hvaråt deras färd var rigtad. Andteligen, då de en dag fingo klart väder och stormen lagt sig, så att de åter kunde slicka upp seglen, fingo de mot slutet af dagen land i sigte, hvilket de ansågo ej

Svea I.

15

6) Nordl. KonungaSagorne, Peringskiöld's Ed. Cap. 102-111.
Schönings Ed. Cap. 105 &c.

7) Sturleson: var hinn esnolegasti maður.

kunna vara Grönland, hvarå de, såsom Sturleson berättar, hade det kännetecken, att der voro höga snöberg. De seglade närmare och sågo ett land utan berg, med skog beväxt och här och der små höjder. Som de ej vågade landstiga, lemnade de det å babords sida 8), och efter två dagars segling fingo de åter landkänning. Då de nalkades stranden, funno de för sig ett slätt land, med träd vida öfverväxt, och som vinden i detsamma tog af, ville besättningen gå i land; men den försigtige Björn Herjulfson ansåg det äfven denna gång vara orådligt, ehuru hans kamrater trodde sig der behöfva hämta friskt vatten, ved och andra förnödenheter. De fortsatte åter sin segling med sydvest vind (utsynningsbyr) ännu i tre dagar, då de å nyo fingo i sigte land, som var högländt, med kala fjäll och urgamla isberg. Såsom de ansågo det vara ett föga tjenligt landstigningsställe, seglade de endast längs efter land, och funno detsamma vara en Ö (Eyland). Vinden fortfor och de styrde åter ut till hafs. Sedermera blef dock vädret strängare och häftigare, så att de nödgades till större delen refva segel. Deras färd varade ännu i fyra dagar, innan de fingo känning af Grönlands längst i Sydost utskjutande udde, det förr omtalta Herjulfsnäs, der de ändteligen hunno målet af sin resa, ty händelsen fogade så, att Björn Herjulfsons fader, såsom vi nyss nämnt, just der hade anlagt sin nya bostad.

8) Sturleson: their letu landit a bakkborda.

Granskar man nu alla de omständigheter Sturleson åt oss bevarat om Björn Herjulfsons äfventyrliga resa, så synes den förmodan nära gränsa till full visshet, att de obekanta land, han under denna färd upptäckt, voro kusterna af Nord Amerika. Vindens rigtning är det genast i ögonen fallande skälet för denna mening. Sturleson berättar nämligen, att det var stark Nordan, som dref dem så långt ur kosan, till fjerran belägna land; och det bevis, som här af hämtas, öfverensstämmer äfven med häfdatecknarens uttryckliga uppgift, att vid återresan lemnades det obekanta kustlandet på babords sida, således å venster hand. Och så skulle Amerika ligga för våra Skandinaver, som nu seglade åt Norr, för att åter söka sitt förlorade Grönland, det de också lyckligen funno med sydlig, eller närmare, efter Sturlesons ord, sydvest vind.

Björn Herjulfson hade under denna färd icke kunnat, eller vågat närmare undersöka de länder han funnit; icke heller förspordes, att han vidare bekymrade sig om någon närmare kännedom deraf. Detta förbråddes honom äfven; men han synes icke hafva velat förnya sin äfventyrliga resa, utan beslöt att förblifva i ro hos sin gamle fader och den unga uppblomstrande Colonien på Grönlands östra bygd. Sedan talar Sagan föga om hans bedrifter, utan det nämnes endast, att han, efter fadrens död, för en kort tid lemnat Grönland och begifvit sig till Eric Jarls Hof i Norrige. Emmedlertid stannade ej derföre med honom denna upp-

täckt. Ryktet om hans färd hade blifvit bekant icke blott på Grönland och Island, utan äfven i Norrige, och någon annan anvisning behöfde aldrig Skandinavians unga Vikingar, för att åter uppsöka det land Björn Herjulfson upptäckt. En modig yngling bland Grönlands colonister Leifr Erikson 9), blef detta företags anförare. Han hade förut gjort resor till Norrige och derunder blifvit af Olof Tryggvason förmädd att sjelf antaga Christendomen, och att sedan till Grönland öfverföra de första Christna predikanter 1). Sagan bär om honom det vittnesbörd, att han var en ansenlig, i all ting vis och hofsam man. I afseende på sin tilltänkta upptäcktsresa förenade han med sig 55 modige män. Af Björn Herjulfson, hvilken, såsom vi sade, icke mera var hugad för nya äfventyr, hade han tillhandlat sig ett skepp för denna långväga färd.

Afresau från Grönland gick lyckligt för sig och, enligt Sturlesons berättelse, fann Leifr Erikson riktigt det land först, som Björn Herjulfson träffat sist. För ortbestämningen hade det varit af vigt, att Sturleson här utsatt, huru många dagars segling åtgick, innan Leifr Erikson och hans följeslagare hunno detta land. Emellertid beskrifves detsamma såsom öfver allt bergigt, och utan vegetation. Gräs sågo de ej. Längst upp i landet voro höga snöbetäckta berg, hvarifrån lägre, kala fjäll utan afbrott sträckte sig ända ner till hafsstran-

9) Hans fader var samma Erik Raude, vi nyss omtalat såsom Coloniens stiftare.

1) Torfæi Grönlandia, p. 127.

den. Landet kallade de efter sin naturliga beskaffenhet Helluland, och derifrån satte de åter ut till haf. Det land, våra sjöfarande dernäst fingo i sigte, var mindre afskräckande, dock kastade de ankar, för försigtighets skull, på något afstånd från stranden och foro med jullen i land. Detta tyckes helt och hållet hafva varit ett slättland. Stränderna voro låga. Skog fanns vidt omkring, och så långt de vandrade var hvit sand. De gånge det namn af Markland och begånge sig åter till sjöss med Nordost vind 2). I två dagar fortsattes deras segling, innan de åter fingo nytt land i sigte. De höllo till och landstego på en Ö, som, efter Sturlesons uppgift, låg Nordan för landet. Som vädret var mildt, lockades de att göra några utvandringar in åt landet, hvarunder de märkte dag på gräset, af ovanlig sötma, förmodeligen vanlig honingsdagg, som icke litet förundrade våra Nordländare. De dröjde icke länge på detta ställe, utan begånge sig åter till skepps och seglade in i det suud, som, efter Sturlesons ord, var mellan denna ö och en udde, som gick norr ut af fasta landet, och höllo vester om den. De måste hafva kommit vid den tid ebban började; ty Sagans berättare säger, att der var mycket grundt vatten, när sjön föll ut, så att deras skepp stannade på grund, hvilket ej synes hafva varit dem ovandt, ty de läto deraf ej afskräcka sig, utan som de längtade i land, gånge de sig ej tid att bida tills floden kom, utan kastade ut båten och rodde till lands, der mynningen af en ström föll ut i hafvet. Men när floden kom, boxerade de skeppet genom strömmen och

2) Sturleson: Landnyrdings vedur, som Schönning öfversätter: ferente Euro aquilone.

upp i en sjö, för att der ligga i säkerhet, och flyttade sedan sina medförda förråd i land, och slog upp små hyttor att bo uti.

Såsom de beslöto, att på detta ställe dröja qvar öfver vintern, förmodligen för årstidens stormars skull, uppförde de sedermera åt sig ett större hus. Sitt förnämsta födoämne hämtade de ur de fiskrika strömmarna. I synnerhet var god tillgång på lax, och större än de hitintills sett. En uppgift, som ännu inträffar på Norra Amerika och kuststräckan längs med Atlantiska oceanen, hvilken senare Geographer kalla det Atlantiska landet. Sturleson anmärker vidare, att landets beskaffenhet var ganska herrlig. Dess frukter voro goda och kostliga: luftstrecket mildt. Gräset på marken vissnade föga, ty ingen frost kom om vintern. De sågo, tillägger häfdatecknaren, att man der ej skulle behöfva förse sig med foder åt boskapen öfver vintern. Man anmärkte äfven, att dagarna der voro lika långa eller mera jemna än på Island eller Grönland 3). Denna omständighet öfverensstämmer väl med Sturlesons uttryck (jafn dægri), äfvensom med förhållandet, att ju närmare man kommer æquatorn blifva dagarna mer och mer lika långa 4). För en Grönländare eller Isländare var förhållan-

3) Sturleson: meira var thar jafn dægri enn á Groenlandi ed Islandi.

4) Sturleson tillägger vidare: Sol hafdi thar eiktar stad oc dagmala stad um skamdeigi. Olof Tryggv. Saga C. 105. Efter Schönings öfversättning: Solen gick upp kl. half till 8 om morgonen (Dagmala stad) och gick ned kl. half till 5 om aftonen (Eik-

det olika, och det är således icke underligt, att Leifr Erikson och hans följeslagare anmärkte just detta såsom något ovanligt. För öfrigt hafva de lärde öfver detta ställe gjort vidlyftiga förklaringar. Peringskiölds 5), Lagerbrings 6) och isynnerhet Torfæi 7) tankar häröfver förtjena att på sina ställen esterses. Vi hafve följt Schöning, hvilken i sin Norrska Historia 8), efter den lärde Vidalins uppgift, upplyst, att den kortaste dagen gick solen upp kl. half till 8 och ned kl. half till 5, och den var alltså 9 timmar lång; följakteligen skulle detta land sökas ungefär vid 41:a bredds-graden 9). Att närmare bestämma dess läge, torde vara en omöjlighet. Efter vår tanka, hafva fornforskarne deruti eftersträfvat en alltför stor noggranhet. Man har blott haft ett land i sigte, ehuru Sturleson just omtalar trenne särskildta. När man jemförer denna författares beskrifning på dessa länder med de sannolika tidsbestämningar vi antagit, måste man ihågkomma, att de naturligtvis ej kunna slå in på timmar och minuter, då i de

tar stad), när det var kortaste dag (u m skammdeigi). Således vid vintersolståndet.

5) Heims Kringla. T. I. Ol. Tryggv. Saga. p. 531. Jfr. Addenda till Torfæi Vinlandia. Are frode. Not. Bussæi p. 120.

6) Sv. R. Hist. Tom. I. p. 424.

7) Vinlandia C. 2. Jfr. Arngrim Jonæ Grönlandia. C. IX.

8) T. III. p. 419—22.

9) Det skulle således vara i nejden af Boston, som 9 timmars dag inträffar, enligt den bekante Astronomen Bugges uträkning. Schöning Norges R. Hist. T. III. p. 419.

tiderna inga sådana correctiver på tidsmätningen, som vi nu äga, voro kände. Vid utredandet af ett så gammalt historiskt factum, som det ifrågavarande, tror jag att granskningen af de hithörande uppgifter säkrast instämmer i den slutföljd, att dessa Skandinavers upptäcktsresor sträckt sig från 50:de och säkrast från 49:de ända ned till 41:a bredds-graden: således från kustländerna af Norra Amerika, Terra Labrador framåt Newfoundland och ner till kusterne af Virginien. Öfverst torde dessa sjöfarandes Helluland få sökas. I granskapet af Newfoundland och Virginien deras Vinland, som Leifr Erikson benämnde det land, han sist träffade och der han öfvervinttrade. Huruvida vi under den återtagna berättelsen af dessa sjöfarandes öden kunna af klimatiska förhållanden närmare upplysa vårt ämne, lär i det följande synas. I förhand torde dock få anmärkas, och många historiska vittnesbörd tala därför, att vår jord undergått betydliga, ofta de mest motsatta klimatförändringar. Omständigheterna dervid äro ännu ej utredda. Man må på hvad sätt som helst förklara eller undvika att förklara lagarne för detta phänomen: för Historikern ligga dock facta för ögonen och de kunna ej afvisas.

Vinland, såsom vi nämnt, det land, dit Leifr Erikson och hans följeslagare sist anlände och der de öfvervinttrade, blef af dem ej lemnadt utan närmare undersökning. Sedan de byggt ett tjenligt hus för sin vistelse der, delade anföraren sina följeslagare i två flo-

kar, hvaraf den ena skulle stanna hemma vid huset, medan den andra hvarje morgon vandrade ut, för att bespaa landet. Denne hemkom alltid om aftonen; hvaraf man kan dömma, att deras undersökningar ej kunde sträcka sig synnerligen djupt in i landet. Under en sådan utvandring träffades Vindrufvan, en upptäckt för våra Nordländare så märkvärdig 1), att de i anledning deraf kallade det nya landet Vinland eller Vinland det goda, hvilket namn det också i alla Isländska urkunder bibehållit. Denna Sturlesons uppgift har varit mycket satt i tvifvel, och på visst sätt har samma ära vederfarits den nordiska Historiens fader, som förut händt Herodotus, att många uppgifter, som tillförene blifvit rent af afvisade såsom fabler, genom senare undersökningar blifvit bekräftade. Likaså hafva resande anmärkt, att Vin af flera olika slag växer vildt i Norra Amerika; och att detta i synnerhet inträffar på Virginien, därför har redan Schöning i sin Norrska Historia anfört flera bevis. Försök att odla gamla verdens vinträd har väl ej der velat lyckas; men efter hvad man hittills känner, pressar man der vin af vilda vindrufvor, och man har anledning förmoda, att ett species, som är föga skiljaktigt från *Vitis vinifera* LINN., torde genom tjenlig odling kunna förädlas.

Bland det nya landets produkter omtalar äfven Sturleson, att Hveite der växte vildt 2). Att detta varit

1) Omständigheterna dervid berättar Sturleson utförligt i Ol. Tryggv. Saga C. 106.

2) Sturleson: thar voru og Hveiti ákrar sialsaner. Ol. Tryggv. Sa-

Mays (*Zea mays* LINN.), som växer öfverallt i Amerika, synes vara så påtagligt, att man icke behöfver taga sin tillflykt till någon aflägsnare förklaring, såsom vår Svenske resande Kalm, hvilken tror, att detta Hvette icke varit annat än *Elymus arenarius* LINN., som växer i ymnighet på Norra Amerikas stränder, äfven på Newfoundland, och ser på långt håll ut såsom sädesåkrar 5). Vidare nämnes, att våra Sjöfarande funno ett trädslag, som de kallade Mosur, och hvilket måste hafva varit af större växt, efter det kunde begagnas till uppbyggande af deras hus. I Svenska Språket, likaså väl som i det Isländska, kallas *Betula saxatilis* LINN. ännu Masur eller Mosur. Det trädslag, de således träffade, var utan tvifvel af Björkslägdet eller något trädslag, som dermed ägde likhet, och man behöfver derlöre icke tänka på något species af Ceder eller något annat af de mångfaldiga och herrliga trädslag, som NordAmerikas skogar i ymnighet äga att framte.

När våren kom, började våra Nordländare att tänka på sin återfärd. Af de produkter vi nyss anfört, intogo de skeppslast och gånvo sig åter till sjöss. Deras återresa var gynnad af god vind och utan att något missöde träffade dem, fingo de Grönlands höga snöfjäll

ga C. 106, Peringskiöld: *Agri tritico sponte crescentes*. Jfr. Schöningh l. c. p. 421.

3) P. Kalms Resa till Norra Amerika, Stockb., 1765. Tom. III, s. 426.

i sigte. Det omtalas icke, att de under återresan seglade intill de andra landen, som de under ditresan träffat, icke engång förbi det klippiga Hellulands stränder, som tyckas hafva legat Grönland närmast. Man ser, att Nordeus vikingar icke voro så oöfvade sjömän, att de ständigt behölde följa kusterna åt, utan de vågade äfven besegla den vida oceanen. Detta är icke mindre anmärkningsvärdt än den oms ändigheten, att de, beröfvade alla de hjälpmedel, senare tiders sjöfarande äga i sitt våld, kunde med framgång företaga sina sjöfärder till fjerran belägna kuster och dervid sällan taga miste om kosan, som bäst bevises deraf, att, då de blefvo drifne af storm, kunde de ändå utan mycken svårighet åter träffa den rätta vägen.

Leifr Erikson vistades sedan hos sin fader på hans boningsstad Brattalid vid Eyriksfjord. Ryktet om hans upptäckt af nya länder, Landafundi, som det heter i Isländskan, gick vida omkring, och det lockade flere af Grönlands Colonister, att deltaga i dessa upptäcktsfärder.

Thorvaldr Erikson var den, som närmast efter sin broder Leifr Erikson besökte Vinland. Han samlade trettio följeslagare och fick till denna resa begagna sin broders skepp. Han ankom lyckligt till samma Vinland, der han också med sitt följe öfvervintrade, - och anmärker Sturleson, att deras uppehälle bestod mest af fisk. Om våren begynte de att befara landet. Thor-

valdr tog några af sitt följe med sig i sin båt, för att först undersöka kusterna. De voro fagra och ganska skogrika, och Sturleson tillägger, att sjelfva hafsstranden var öfverallt betäckt med hvit sand, som Leifr Erikson på sin resa äfven såg, och så beskrivas än i dag Nord-Amerikas kuster. Kring stränderna voro många öar och skär och lågt vatten. Hvarken der eller på en ö längre bort vester ut, blefvo de varse tecken till människor eller djur; men på sistnämnda ö sågo de ett sädeslida (4). Det var det enda människoverk de här sågo, som Sturleson yttrar sig. Andra sommaren fortsatte de på lika sätt sina utfarter in åt kringliggande fjärdar och skär. Enligt Sturlesons uppgift, sträckte sig deras färd förra sommaren åt vester. Nu beslöto de derföre, att befara kustlandet åt norr och öster, och utrustade i sådan afsigt sitt fartyg, i stället för båten, som de förut nyttjat. Som vi anmärkt, hade de förut aldrig blifvit varse någon enda af landets infödingar. Denna sommar hände det, att de seglade in i en fjärd, som omgafs utaf afväxlande skogshöjder. De stego i land och ställets läge förekom dem så herrligt och fördelaktigt, att Thorvaldr Erikson fattade det beslut, att der framdeles anlägga en coloni. Men knapt hade de åter gått om bord, förr än de blefvo varse tre båtar (5), som styr-

4) Kornhalm af tre. Ol. Tryggv. S. C. 107.

5) Hudkeipa thria. Torfæus och Schöning: Pellicæ cymbæ, skinnbåtar. Peringskiöld öfversätter illa: Barkbåtar, ex cortice confecta navigiola. Båtar (Cajaker) af skälskinn, konstrukt sammanfogade nyttja Grönländarne och Eskimoerne än i dag.

de emot dem. Infödingarne voro tre i hvar båt. Sturleson kallar dem Skrælingar 6), under hvilken benämning de Folkslag, som kallas Eskimoer, icke voro obekante för Grönlands Colonister, som kan ses af Are Frode och flera Isländska Sagor. Dessa urkunder lemna om dessa vilda folkstammar den beskrifning, som äfven instämmer med det vi af senare resande, Kalm, Mackenzie, och genom Missionärernas underrättelser veta om dessa Polarverldens menniskor, hvilkas särskilda stammar och ursprungliga läge fordom varit vidsträcktare. De äro små till växten, stygga till utseendet, bo i hålor, bruka pilar till vapen och nyttja canoter af skinn 7). I stället för att fredligt afbida Skrælingarnes ankomst, som för deras väl bemannade fartyg i alla fall icke kunde vara så farlig, beredde sig Thorvaldr Erikson och hans kamrater till anfall, hvars utgång blef sådan, att vildarne allesammans tillfångatogos, utom en enda, som med sin båt tog till flykten. Efter denna öfverståndna fara, gingo våra sjöfarande åter i land. Uttröttade af striden lade de sig att sofva, men snart väcktes de af ett förfärligt rop, att Skrælingarne i otalig mängd nalkades, att förnya striden. De begåfvo sig skyndsamt om bord och satte sig i försvarsstånd, för att åter, om så behöfdes, kunna begynna kampen, hvil-

6) Suhm förmenar, att de så kallades för deras dåliga vapens skull. Kiöbenh. Vidensk. Selsk. Skrifter. T. VIII. p. 81. Torfæus öfversätter: Homunciones.

7) Eric Raudes och Torfin Karlsefnes Saga. Müller, Saga: Bibl. B. I. p. 297.

ken äfven aflopp så, att vildarne snart gåfvo sig hufvudstupa på flykten. Af deras pilar hade likväl Thorvaldr Erikson blifvit dödligt sårad, hvarföre han bad sina stridskamrater, att de, sedan hans lik förut blifvit begrafvet på det ställe, som han åt sig hade ämnat till boningsplats, skulle genast begifva sig åter till sina kamrater till första stamhället. De gjorde så och återkommo till de sina. Våren derefter, sedan de intagit last af landets produkter, begåfvo de sig på återresan till Grönland och anlände lyckligt till Eyriksfjord, der Leifr Erikson bodde, hvilken de kunde förtälja "stora tidningar," som Sturleson uttrycker sig.

Sedermera företog Leifr Eriksons tredje broder Thorstein Erikson en Vinlands-resa, som dock gjordes till intet. Han och hans följeslagare blefvo af storm drifne till Grönlands vestra bygd, der sjukdomar slutligen borttogo största delen af dem och slutligen honom själf. Detta afskräckte dock ej en Thorfin Karlsefne (en öfvermåttan rik man, säger Sturleson), som nyss kommit från Norrige till Grönland och der gift sig med nyssnämnde Thorstein Eriksons Enka, Gudrid 8), att kort derpå åter tänka på en resa till Vinland, hvilket de Grönländska nybyggarne alltid tycktes betrakta såsom ett slags förlofvadt land, der man, enligt Sturlesons ord, kunde vinna både rikedom och namnkunnighet: målet för Nordboernas vikingabegär. Med sin hustru samt några och 50 personers följe, hvaribland 5 qvinnor, be-

8) Landnama B, p. 111.

gaf sig Thorfin Karlsefne om bord, och med honom för-
 enade sig ännu flere, så att han var vid afresan anförare
 för tre skepp och hade inalles 140 personers medfölje 9).
 Torfæus beskriver omständligt hans resa. Han ha-
 de större afsigter för sin resa, än hans föregångare. Föl-
 jet var talrikare och syntes beräknadt för anläggandet
 af en coloni; ty Sturleson nämner uttryckligen, att de
 medförde i denna afsigt boskap af flera slag. De gjorde
 äfven aftal, att sig emellan lika dela landets goda. Han
 anlände med sitt talrika följe lyckligt till Vinland och tog
 kvarter i det hus Leifr Erikson der uppfört. Boska-
 pen, hvilken de förde med sig, fann här ymnigt bete.
 För öfrigt erböd landets öfverflöd på frukter, vindrufr-
 vor och den rikeliga tillgång der var på många slags
 fisk, åt våra sjöfarande tillräckligt uppehälle. Genast
 kom dem väl till pass ett stort fynd af en hvalfik, som
 ebben vräkt på land. De försökte att begagva den till
 mat, men funno den hvarken tjenlig eller välsmaklig.
 Landets infödingar (Skrælingarne), hvilka på vintern ej
 låtit höra af sig, och nu syntes vara fredligare, fram-
 kommo på sommaren nära deras boningstad, dock ej i
 någon fiendtlig afsigt, utan för att anställa varubyte med
 de nya colonisterna; ty de medförde en stor mängd
 skinn och pelsverk, som ännu i dag utgöra den förnäm-
 sta delen af deras byteshandel. De gäfvo skinn för
 rött kläde, som de brukade att binda om hufvudet. All-
 rahelst ville de tillbyta sig vapen; men Thorfin Karl-
 sefne hade strängt förbudt sitt medfölje att föryttra så-

9) Erik Raudes och Thorfin Karlsefnes Saga. Müller l. c.

dana, utan fann i stället på det råd, att låta föra ut mjölk till dem, hvarmed vildarne syntes vara väl belåtna, och bytshandeln gick för sig. Emedlertid föranledde detta besök Thorfin Karlsefne att tänka på nödiga försigtighetsmått, hvarföre han omgaf sin boningsstad med plankverk, för att vara desto säkrare för öfverrumpling. Infödingarne återkommo vid vinterns början talrikare än förut och äfven denna gång gick bytshandeln fredligt för sig; men sedan en af dem blifvit dödad, då han ville bemäktiga sig främlingarnes vapen, blef friden ej långvarig, och man kom å ömse sidor till en träffning, hvori Vildarne måste taga flykten. Denna oenighet gjorde våra Nordländares längre vistande mindre säkert, och föranledde Thorfin Karlsefne, att, efter en temligen lång vistelse der, tänka på återresan. Han hemförde en rik skeppslast af landets produkter, isynnerhet af Pelsverk och Masurträ. Erik Raudes Saga 1), äfven Grönlendinga Sagan kallad, beskriver denna resa ännu utförligare i några biomständigheter, hvilka hos Torfæus förtjena att närmare esterses. Förstnämnde Saga berättar, att Thorfin Karlsefne efter tre års förlopp lemnade Vinlands aflägsna kuster och att han då tog med sig trenne af de inföddes barn till Grönland, der de sedan fingo dop och Christendom. Efter dessas utsago, styrdes Skrælingarnes land, såsom Sagan uttrycker sig, af två Konungar Avaldemon och Valdivida: det vill väl säga ett slags Chefer för dessa

1) Müller I, c. p. 293. Jfr, Torfæus, p. 61.

vandrande horder. Äfven visste de, fast otydligt, att berätta om ett högre upp ofvan dem beläget land.

Vid denna tiden, säger Sturleson, började man tala om dessa Vinlandsresor, såsom ganska lönande. Dock synas de hittills liksom hafva varit en hemlighet inom Leifr Eriksons slägt. Hans syster Freydisa Eriksdotter beslöt ock att företaga en dylik färd, i sällskap med tvenne bröder, Helge och Finnboge, till börden Isländare, hvilka nyss från Norrige med eget skepp ankommit till Grönland. Till Vinlandsresan hade begge parterne eget skepp, och skulle hvardera hafva ett lika antal följeslagare. De ankommo till Vinland lyckligen. Enligt öfverenskommelse skulle man hafva jemt 30 stridbara personer hvardera, utom qvinnor, för att vara lika. Men Freydisa hade genast öfverträdt detta aftal och i hemlighet tagit 5 personer mera med sig: en oredlighet som naturligtvis måste grundlägga hat emellan begge lottägarne på en tid, då löftens helgd var stor och personlig tapperhet gälde mycket. Genast vid ankomsten visade sig mellan begge partierna misstanke och kallsinnighet, som sedan utbrast i uppenbar oenighet och omsider slutades med våldsamma uppträden. Freydisa, en högst afskyvärd qvinna, öfvertalade sin man Thorvaldr, som följt med henne från Grönland och för öfrigt i Sagan spelar en dålig figur, att i hemlighet mörda de begge Norrmännen med deras medfölje och bemäktiga sig deras skepp. Efter denna grymma

gerning återvände Freydisa och hennes man, försedde med rika skeppslaster, till Grönland. Der utspridde hon, att de begge Norrmännen qvarstannat, och hon belönade sitt medfölje ganska frikostigt, på det att deras tal skulle sammanstämma med hennes. Men ryktet om denna illgerning spridde sig småningom, och väckte öfverallt afsky och förvåning.

Vid detta sorgliga ställe stannar Sturleson och tillägger blott, att Thorfin Karlsefne, som någon tid efter sin Vinlandsfärd vistats på Grönland, utrustade sitt skepp med en rik laddning, den han sedan förtrytrade i sin fosterbygd, Norrige. Han återvände kort derefter till Island, der han bosatte sig. Han blef der hållen i stor vördnad och vardt stamfader för talrika efterkommande, och tillägger Sturleson, att det var ibland Thorfin Karlsefnes slägt 2), som sägnerna bäst bibehållit sig om dessa Vinlandsfärder, hvilka han i sin herrliga sagokrets inflätat. Således har den granskande häfdeforskaren säker grund för trovärdigheten af de uppgifter, hvilka Nordiska Historiens fader åt efterkommande tider förvarat.

Sedermera tyckes Vinland ej så ofta blifvit besökt, hvarföre ock dessa Vinlandsfärder nu blifva i Is-

2) Flere af denna slägt, såsom Thorlak, Björn, Ingvold voro Biskopar på Island och således boksynte män. Af dem har Sturleson fått största delen af sina underrättelser. Ol. Tryggv. Saga. C. 111.

ländska Sagorna mer och mer sällsynta. Vål nämnes mot slutet af Olof den heliges regering, på ett ställe uti Eyrbyggja-Sagan, om en Gunleif Gunlaugson, att han vid Irlands vestra kuster råkat ut för en häftig och långvarig storm, hvaraf han omsider blifvit drifven till ett aflägsse och obekant land, der han och hans medfölje med plats undgingo, att af infödingarne blifva dödade. Att detta obekanta land troligen var samma kuststräcka, som förut varit för våra Skandinaver bekant, är deraf troligt, att Sagan nämner, det dessa sjöfarande der träffade en Isländare, som hos infödingarne stod i stort anseende. Ännu ett skäl kan hämtas af vindens rigtning, ty Sagan förtäljer här utförligt, att de af stark storm från Ost och Nordost blefvo drefne till ett land långt bort i Sydvest, hvilket icke kunnat vara annat än Amerika. Mera bestämdt talar Landnama Sagan, då den berättar om Jon Biskops resa till Vinland, för att uppå dess aflägsse kuster förkunna Christna läran, hvilken han med martyrdöden derstädes beseglade. Likaså berättas, att samma fromma nit äfven föranlät Grönlands förste egna Biskop vid namn Erik, att vid år 1121 företaga en dylik resa 3). Således fortforo ännu en tid bortåt dessa så kallade Vinlandsfärder, ehuru de icke vidare omtalas; och tanken på en colonisering från Grönland, som mer än en gång sysselsatt de första upptäckarne, var alldeles afstannad.

3) Jfr Arngrim Jonæ Spec. Islandiæ Hist. s. 148.

Ryktet om detta fjerran belägna lands herrlighet hvilade icke inom Grönlands landamären. Det vandrade, lik en Saga, vida omkring i Norden och ingenting hindrar, att det äfven, fast dunkelt och oredigt, kunnat fortspridas längre åt Södern. Tidigt kände Skandinaverna vägen åt Medelhafvet, genom Niorva-Sund (Gibraltars Sund). Enligt Benjamin Tudelensis 4) var Alexandria besökt både af Svenskar och Danskar. Emellan Medelhafs- och Hansestäderna i Norden ägde vidsträckta handelsförbindelser tidigt rum. Ryktet om Skandinavernes upptäcktsresor kunde således lätt framtränga till de stora Italienska handelsstäderna, såsom Genua, Venedig o. fl. Efter vår tanka vore förklaringen då lätt funnen till de Chartor Andr. Bianco och Fr. Picigano efterlemnade, och att de verkligen grundat sina uppgifter på en dunkel sägen, som genom handelsförbindelser till dem hunnit från Norden.

Men det är icke blott ur Sagans dunkla väfnad vi sökt utveckla hvad den ännu har tillförlitligt och trovärdigt, att säga oss om de fordna Skandinavers vikingalif. Vi äga äfven i detta ämne några rent historiska vittnesbörd, hvilka förtjena att närmare granskas. Redan Adamus Bremensis talar om Vinland, såsom en långt bort i Oceanen belägen ö, hvarom han af Danskar hört underliga ting berättas. „Præterea una adhuc — säger han — insula reperta in illo oceano (qui Norvegiam aut etiam Finnmarkiam lambit) quæ dicitur Vinland, eo quod ibi vites sponte nascantur, nam et

4) Itinerarium Ed. C. L'Empereur. Leid. 1633.

fruges non seminatas abundare, non fabulosa opinione; sed certa Danorum comperimus relatione“ 5). Denna underrättelse, så kort den än är, är i sjelfva verket en återklang af Sturleson och vigtig derigenom, att den styrker ännu mera tillförlitligheten af Sagoskrifvarnes utförligare berättelse,

Utom Adamus Bremensis, finnes en gammal Chorographi öfver Grönland, Greipla kallad, hvilken omtalar Vinland, och hvars vittnesbörd är här så mycket vigtigare, som detsamma, sammanhållet med Sturlesons vittnesbörd, berigtigar hvad vi ofvanföre anfört om Vinlands geographiska läge. Verelius har i sina noter till Hervarar-Saga bevarat ett fragment af denna urkund, som han förmodeligen hämtat ur någon Codex, tillhörig det fordna Antiquitets Archivum. Sedan Grönlands yttersta stränder blifvit beskrifne, heter det i Isländskan: „Sudur frá er Helluland, þad er kallat Skrælingaland. Þa er skamt till Vinlands hins goda, er sumer menn ætla ad gangi af Africa. Milli Vinlands oc Grænlands er Ginungagap. Þat geingur ur hafi þui er heitir Oceanus: þad huerfur um allan heim 7).“ Här af ses, att i Söder från Grönland låg Helluland, som Greipla äfven kallar Skrælingarnes land, och utmärker dermed tydligen de ofantliga landsträckor utmed Norra Oceanen, hvilka innehafvas af Eskimoerna. Detta granskap var, enligt hvad vi ofvanföre visat, för Grönlands colonister icke obekant, helst det Skrælinga-

5) De Situ Daniæ C. 146. Jfr Torfæus l. c. p. 66.

7) Hervarar-Saga. Not. Verelii. p. 27.

land, som Greipla, omtalar, sträcker sig ända ifrån Grönland i sammanhang med de länder, som omfatta Baffins- och Hudsons-vikarne, i söder ända ned till Terra Labrador och Newfoundland. Än i dag gå Eskimoerne till 50:de graden, och \square att de fordomdags framträngt ännu flere grader längre, är med dessa vandrande folkstammars natur så öfverensstämmande, att Vinland, som, enligt Greipla, var beläget icke långt ifrån Skrælingaland nödvändigt bör sökas emellan 50:de och 40:de breddsgraden, hvilket också inträffar med hvad vi ofvanföre om Vinlands geographiska läge och klimatiska förhållanden anmärkt. Hvad Greipla vidare tillägger, — att emellan Grönland och Vinland är Ginungagap 8), som går ifrån stora Oceanen, hvilken — såsom orden lyda — omhvärfver hela världen, behöfver icke någon lång commentarius; då det genast är i ögonen fallande, att Strat-Davis och Baffins Bay dermed betecknas. Närmare kan man väl ej i dessa äldsta tider se Norra Amerikas continent utmärkt. Hvad Greipla till slut anför såsom de tiders förmodan, att Amerika vore med Afrika 9) sammanhängande, är, ehuru origtigt, likväl icke alldeles ovigtigt, såsom ett bevis på den föreställning man i de äldsta tider gjorde sig om de öfriga verldsdelarnas sammanhang sins emellan.

8) Detta ord, som i Eddan är så bekant, är på detta ställe icke något Nomen proprium, utan utmärker på detta ställe en Hafsвик (vastus hiatus).

9) Afrika är i Isländska Sagorna mycket bekant. Allmännast kallas det Morland.

För öfrigt, hvad ljus i detta ämne en gång kan vinnas af de få fragmenter, som af Nord-Amerikas egen forntid återstå, är svårt att säga. Allt för märkvärdiga äro dock, för att här icke nämnas, de fornlemningar af Jordvallar, Jordkäglor eller Grafhögar o. s. v. som nyare tiders resande derstädes anmärkt. Redan vår bekante Kalm ville i dem igenkänna spår efter Skandinavernes fordna besök på dessa kuster. Omständigheterna dervid äro dock, såsom mycket annat rörande Amerikas forntid, oaktadt Volneys, Smith-Bartons och nu senast New-Yorkska Vetenskaps-Societets forskningar ännu bortgömdt i mörker. Ty att såsom Mallet och Pontoppidan antaga Eskimoerna såsom lemningar af de fordna Skandinaviska Kolonisterna eller såsom den store Linguisten Ol. Rudbeck den yngre vilja i det Amerikan-Virginiska språket finna några likheter med det gamla Nordiska språket, har icke någon historisk grund för sig. Man vet dessutom af senare underrättelser, att Eskimoernes språk och kroppsbildning vittna om frändskap af en helt annan art, nämligen med Tschuder och Samoieder och antyda således klarligen en gemenskap emellan det Nordöstra Asien och det Nordvestra Amerika.

Huru länge Skandinavernes resor till Nord-Amerika varade, hafva Historieskrifvarne icke anmärkt. Hos Sturleson gå de icke öfver medlet af det nitte Seklet. I andra urkunder kan man dock följa dem in

i 12:te Seklet. En forntida Scribent, Ordericus Vitalis omtalar vid slutet af 11:te århundradet Vinland ibland Norriges ultramarinska besittningar 1). Man påminner sig dervid, att Island och Grönland, efter flere omvexlingar, omsider underkastade sig Norriges Konungavælde. Redan förr än denna politiska förändring inträffade, hade Kolonisternas byteshandel på Nord-Amerikas kuster upphört, ty den tyckes annars hafva bordt blifva mera bekant i moderlandet. Orsakerna till dess upphörande låter sig förklaras af Eskimoernas tilltagande fientlighet, för hvilken en hand full folk, som bosatt sig på deras kuster, i längden skulle gå under. Så såg Thorfin Karlsefne sina afsigter öfver ända kastade. Ehuru han var manstarkast af alla Vinlandsfarare, blef han dock efter hela tre års vistelse der, nödsakad att öfvergifva hoppet att på dess kuster kunna bofasta sig.

Eskimoernes granskap blef omsider äfven farligt för sjelfva den Isländska Colonien på Grönland. Grönlands Annaler, åberopade i Müllers Saga-Bibliothek, veta att säga, det Eskimoerne (Skrælingarne) vid år 1579 ströfvat in på Colonisternas område, och der utbredt förödelse. Sannolikt blefvo Eskimoerne undanträngde i söder af andra Indianska folkstammar (Mohawkerne, Delawareerne?) då de efterhand drogo sig högre upp emot Norden och derunder torde några horder hafva kastat sig längre in åt det östra Grönland.

1) Orderici Vitalis Historia Ecclesiast. L. XIII. hos Du Chesne's Historis Norrmannorum Scriptores Antiqui. Paris 1619.

der deras granskap blef en af orsakerna till Coloniens undergång. Hos Crantz och Egede finnes en Påve-Bulla, hvori talas om en fientlig Flotta, som vid år 1418 anställt förödelse på Grönland. Vid den tiden härjade pesten Island och hann troligen i sin förhärjande fart äfven till Grönland. Icke många decennier derefter hade Polarisen med eviga förskansningar tillspärrat vägen till Grönlands östra bygd.

I hvad ordning dessa i det närmaste samtliga orsaker verkat till Grönländska Coloniens slutliga öde är ovisst. De oroligheter, som vid denna tid herrskade i det genom Calmar-Unionen illa sammanbundna Skandinavien, gjorde att stamlandet icke tänkte på, att i tid understödja det aftynande nybygget. Då man sedermera började tänka derpå, hade förslagerna icke någon framgång. Oaktadt flera förnyade expeditioner, hafva icke de djerfvaste sjöfarande kunnat genomtränga de fruktansvärdt väldiga isvallar, bakom hvilka den fordom så blomstrande Grönländska Coloniens slutliga öde ligger i evig köld förborgad. Öfvergången från Nord-Europas gamla till Amerikas nya verldsdel utdog med Colonisterna. Den hade, såsom så många andra af de dödliges sträfvan, för en tid gått till hvila, för att på en annan tid och hos andra folk med förnyad kraft stå upp igen. Men de första upphofsmännens namn skulle säkert för alltid hvilat i glömskans sköte, om ej den Nordiska Hjeltesagan bevarat minnet af deras bragder.

J. H. SCHRÖDER.

ANMÄRKNINGAR *)

I ANLEDNING AF DEN NYLIGEN FÖRDA STRIDEN AN-
GÅENDE DET FORDNA FÖRHÅLLET MELLAN
DOMARE OCH NÄMND.

Utdrag af ett bref af d. 17 Mars 1825.

— — — Svenska Domstolarne, begynner Consist. (Handl. om den Acad. jurisdiction p. 91) i det äldsta skick de (hvari de) kommit till vår kännedom, voro sammansatte af en domare, och nämnd. Då detta såkallade äldsta skick utan tvifvel skall vara det, som är framställt i Landskapslagarne, så bevisa dessa lagar ganska tydligt att Consist. börjat sin historiska deduction med en sats, som ådagalägger en förvärd åsigt af de gamles beprisa-

*) Dessa anmärkningar meddelade åt Undertecknad i anledning af de i Skrifterna angående den Academiska Jurisdictionen yttrade meningar i ämnet, voro af Författaren ej ämnade till tryckning. Det är på blott min begäran, som Författaren nu benäget tillåtit så mycket af dem göras allmännt, som tjenar till rättelse af ett misstag, som jag sjelf begått i fråga om Domares och Nämnds förhållande till hvarandra (se Feod. o. Republic. s. 213 n. 66) På Författarens åstundtan tillägger jag, att han är långt ifrån att med dessa i hast uppsatta Anmärkningar, hvilkas ofullkomlighet han inser, tro de egentliga undersökningarna i ämnet slutade: han anser dem tvertom knappt vara började, och förbehåller sig att framdeles, då han kunde komma i tillfälle, att med den grundlighet, som vederbör, afhandla detta ämne i sin vidd, få rätta de misstag han nu kan hafva begått.

de sätt att organisera sina domstolar (p. 95.) Jag upprepar här den anmärkning jag haft äran muntligen meddela Herr Professorn, att nämnden i sitt "äldsta skick" *) alldeles icke var någon "constitutif afdelning" af domstolen, utan dess tillsättande var ett moment i processen, hvilket lika så litet som vittnens hörande, eller något annat som hör till processen, bör inblandas i domstolens organisation. Domstolen utgjordes helt enkelt i Städerna af Rådet, och på landet af Domaren (i de Götiska Landskaperna Häradshöfdingen) och Lagmannen. Stadsdomstolen, likasom Städernas inrättningar i allmänhet, bildades naturligtvis efter utländska mönster. Hvad åter landet beträffar, är det otvifvelaktigt, såsom ock Anmärkaren påstår (Ett och Annat om corporationer, privilegier, nämnd etc. p. 29) att i äldsta tider hos oss likasom hos våra stamförvandter, hela folket **) inom ett visst distrikt, undersökte och afdömde

*) Jag tycker mig hafva funnit anledning till den förmodan, att nämndens första degeneration, hvarigenom den blef permanent, och således upphörde att vara verklig nämnd, går längre tillbaka, än man skulle hafva trott. Den fortfor likväl länge i sin gamla bestämmelse, innan den efterhand blef ansedd såsom hörande till domstolen och deltagande i domsrätten. När vi en gång, såsom nu snart är att förvänta, få våra gamla lagar framdragne i deras rätta skepnad, torde detta ämne ej bli svårt att utreda.

**) Att under benämningen: folket här kunna innebegripas blott de i allmänna angelägenheter röstgande familjfäder, torde ej behöfva anmärkas.

förekommande mål. Kännedomen om lagarne var lika så litet enskilte personers egendom som t. ex. kännedomen om landthushållningen ännu hos bönderne är det; sjelfva dessa lagar voro plägseder och rättsbegrepp, fortplantade från far till son, och så sammanhängande och införlifvade med det allmänna medvetandet, att det visst icke föll någon in, att de skulle vara något, som behöfde först läras. Här var den ene jurist så väl som den andre, och om en eller annan stod i något anseende för utmärkt vishet, är det ej troligt att folkets, förmodligen egentligen till anförare i krig, valde hufvudman (Häradshöfdingen) såsom sådan ansågs lagklokast; ehuru han troligen äfven i dessa saker förde ordet. Men efterhand uppkommo i allmänhet mera invecklade rättsförhållanden, äfvensom enskilta nya fall förekommo; och på dessa nya förhållanden och fall skulle de gällande rättsbegreppen lämpas genom en jämnt fortgående utveckling. Ofta hände det ock, att uti dessa från uråldriga tider ärfda rättsbegrepp ett och annat under förändrade förhållanden blef, såsom Konung Birger Magnusson säger, sumt äi allungis skälikt, sumt allungis tunkt til at lita. Det allmänna medvetandet kunde nu ej mera i det speciella följa med alla de härigenom uppkommande utvecklingar och modificationer af rättssystemet; ehuru de allmänna begreppen blefvo, som förut, en gemensam egendom. Likasom det nu på landsbygden här och der finnas personer, som äro ett slags nederlagsplatser för gamla sägner, visor, o. d., så funnos ock på den tiden här och der perso-

ner, som hade mer förstånd på lag och rätt än mängden. Men det inträffar särdeles med dylik folkslärdom, att det inom en större omkrets, t. ex. ett landskap, i synnerhet blir en person som i sin konst vida öfvergår alla de andra, och derigenom blir för den mindre kunnige hopen ett orakel, emot hvilket äfven de, som i insigt äro honom närmast, hafva intet att säga. Så måste det äfven gå med lagkunskapen. Inom hvar landskap måste finnas en man, som för sin lagklokhed stod i aldrabögsta anseende, och denne blef, såsom äfven den titel vittnar, hvilken folket gaf honom: Lagman, ansedd såsom lagen sjelf i mensklig skapnad. *) Men då Lagmannen ej kunde tillfrågas i alla saker, och folket icke heller kunde lita på sin allmänna lagklokhed, blef det nödvändigt att de till sina styresmän inom häraderna valde de lagklokaste personer der funnos. Åt dessa personer, hvilka, såsom folkets höfdingar förde ordet vid Tinget, och således äfven uti de der förekommande rättegångsmål, måste de således öfverlemna att säga lag om hvar mål, d. ä. döma, och således blefvo Häradshöfdingarne Domare. Likasom nu Häradshöfdingarne ej hade något att säga emot Lagmannen, så hade böndernes mening om lagen intet vitsord emot Domarens utsago; men väl kunde den som tviflade att Do-

*) Att Lagmännen på sådant sätt uppkommit, synes mig rimligare än att de från första början varit formligen tillförordnade Ämbetsmän. Intilldess ämnet blifvit nöjaktigt upplyst, torde det som här blifvit yttradt, få gälla såsom en vanlig historisk Roman.

maren hade rätt, vädja mot honom under Lagmannen, hvilken ej sades döma, utan lagh skilia. Om ock det af Anmärkaren (E. o. A. p. 54) citerade ställe af WML., 20 Fl. ThingB., *) skall så förstås, att folket förbehållit sig en pröfning af Lagmannens skila, så är detta visserligen märkvärdigt, men dock ett stadgande af samma art som det, hvilket förekommer i 23 Cap. 2 §. Rätteg.Balken af vår nu gällande Lag, om Härads-höfdings eller Lagmans öfverröstande af den enhälliga nämnden; det kan endast ega rum i det mest utmärkta fall af uppenbar orättvisa, och är då ett uttryck af den obildade rättskänslans, det allmänna förståndets rätt att reclamera sin ursprungliga, af domaren uppenbart missbrukade domaremagl. — Nu hade sålunda folket åt vissa personer öfverlemnadt sin rätt att döma, d. ä. säga hvad lag var i hvart mål, och detta hade de gjort derföre, att de ej mer tilltrorde sig att döma sjelfve; men de fria män, som på detta sätt lemnat i en persons hand en dem alla tillhörande vigtig rättighet, lemnade ej åt honom mer än nödvändigt var. Således fick domaren väl säga hvad lag var om hvart mål, men huru det förhöll sig med sjelfva målet, eller såsom man då för tiden uttryckte sig, hvat ther var sant um, det kunde de inse likaså väl som han, och de ibland dem, som närmare kände enskilda förhållanden emellan de tvistande, o. d., vida bättre. Härom fick således doma-

*) Troligen är dock detta, från 7 Fl. 3 §. ThingB. UL. hämtade ställe corrupt; ehuru det är lika lydande i de trenne msc. af ofvannämnde lag, som ännu finnas.

ren ingen ting afgöra. Kom en sak till Tinget, som var så uppenbar, att sanna förhållandet visade sig för allas ögon, fick domaren väl genast på det gifna factum tillämpa lagen; men han var då, i afseende på detta factum, blott den församlade menighetens organ, såsom ordförande, och der var intet rum lemnadt åt hans pröfning, såsom domare. Förekommo åter saker, som ej voro så uppenbara, var, efter målens olika beskaffenhet, sättet att utröna sanningen bestämdt genom en mängd olika former, hvaraf de väsendtligaste voro, att antingen kåranden fick vittna, d. ä. bevisa med vittnen, den tilltalade fick dylia, neka med edgårdsmän, eller skulle en nämnd af merändels tolf män, till hvilka båda parterne hade förtroende, undersöka förhållandet, och deröfver yttra sig. De mål der förstnämnde bevisningssätt egde rum, kallades vitnismal, det andra slaget dulsmal eller vänslusaker, vänslamal, och det tredje nämndamal. Genom dessa bestämda former för sanningens utrönande blef intet af det som härtill hörde lemnadt till domarens pröfning; hans befattning var, såsom hans namn ock tillkännagifver, endast att döma, hvilket ord då (och det är ganska lätt att bevisa, att förhållandet är det samma ännu, fastän domarens befattning nu är vidsträcktare), endast och allenast betydde: tillämpa lagen på ett gifvet factum. Deremot är det, å andra sidan, otvifvelaktigt, att nämnden, i de fall der den egde rum, enligt hvad ofvan är anfördt, lika litet dömde, som vittnena eller edgårdsmännen, i de mål der sådana funnos; ty ehuru

afgjord saken än må hafva blifvit genom de sednares ed, så väl som genom den förres utlåtaude, finnes intet exempel derpå, att någotdera någonsin varit kalladt en dom, de sjelfve domare, eller deras handling att döma. Vill man likväl, tvärtemot språkbruket, med våld uttänja ordet döma till dessa handlingar, så vinner man dock, genom en sådan sjelstagen myndighet jämnt ingen ting, då sjelfva saken är nog uppenbar. — — — Hvad nu angår Anmärkarens i form af tvifvelsmål emot Consist:ii domstols-historia framställda egna åsigter af ämnet (E. o. A. p. 29 o. f.) torde det, fastän dessa tvifvelsmål till största delen, såsom nyss är anmärkt, tjena mer till bekräftelse än till vederläggning af den sats Consist. med sin historia velat bevisa, så mycket suarare tillåtas mig att deröfver meddela mitt om-döme, som Förf. af Nytt E. o. A. i detta ämne ej velat yttra sin mening, utan lemnat striden åt våra Jurister (p. 44). För desse "män af professionen" kunde det visserligen synas betänkligt, att vidare yttra sig i en sak, hvarom deras allmänt antagna mening blifvit, af en af våra skarpsinnigaste Författare en g'ng för alla på det bestämdaste sätt förklarad vara utan grund (Svea 1 h. p. 190); men då jag för min del, oaktadt denna afgörande dom, redan förrådt att jag är en hårdnackad anhängare af den förkastade meningen, är jag nödsakad att försvara min sak så godt jag kan emot de invändningar Anmärkaren deremot framkastat. — Anmärkarens första tvifvelsmål angår gränsen emellan domarens och nämndens befattningar (p. 29). Hvad här säges om

rättegångssättet i äldsta tider, öfverensstämmar med den åsigt jag i det föregående yttrat, med undantag af den uppgift om lagens stadgande, hvilken Anm. berättar att folkets chef skall hafva meddelat. Men när Anm. kommer till det andra tidehvarfvet, då folket ej mer, att jag så må säga, in pleno dömde, sammanblandar han alldeles de ganska olika former, som i särskildta länder uppstodo, så att nämnd, nefndir menn, thingsmenn, laugrettsmenn, schöffen, jury, blir alltsammans ett. Då det skulle fordra en särskildt vidlöftig undersökning att utreda förhållandet med de Danska och Norrska Nævningarne och Thingsmennen, torde jag endast få hålla mig vid det välbekanta olika förhållandet emellan vår nämnd (den gamla nämnden näml., ty den nuvarande Häradsnämnden har blott namnet kvar), med hvilken den Engelska och Franska juryn hufvudsakligen öfverensstämmar, och Tyskarnes Schöffen. I afseende på nämnden åberopar jag mig hvad jag i det föregående derom anfört. Emot hvad jag der yttrat, att nämnden ej var någon del af domstolen (der var ej ens någon domstol, utan en domare, och af honom kunde ej nämnden utgöra någon del) kunde de ställen synas stå i strid, som citeras af Anm. p. 55 not. ***) (Fl. 1. §. 4. ThingB. UL. Fl. 6. ThingB. WML.) men dessa, här alldeles olämpligt anförda ställen angå hvarken nämnden eller några dömande personer, utan stadga endast att ett visst antal bönder från häradet borde vara tillstädes vid Tinget, såsom tingvitnen, eller för att se hvad dervid sig tilldrog och vid uppkommande

tvist derom kunna vitna (jfr. E. o. A. p. 41). — Likaså liten likhet Tyskarnes Graf hade med vår Domare, lika liten hade deras Schöffen med vår nämnd, eller förhållandet emellan der Graf och die Schöffen med det emellan domaren och nämnden. Domaren hade ensam den egentliga domsrätten, der Graf åter var derifrån utesluten; die Schöffen voro just sjelfva domstolen; nämnden åter, likasom Engländarnes jury, endast för ett särskildt fall valda undersökningsmän. Hvad Savigny ej kan förklara, näml. Engelska juryns (och på samma grund den Svenska nämndens) olikhet med den Tyska domstolsinrättningen, blir ej derigenom förklarligt, att sjelfva thesen, eller olikheten i det "väsendtliga stycket" bestrides (E. o. A. p. 55 not.) utan derigenom att hypotesen, som först gör denna olikhet oförklarlig, visas vara falsk. Saken är den att både juryn och nämnden, ej allenast i det väsendtliga stycket, hvarom Savigny talar, utan ock i alla väsendtliga stycken, ej, såsom Ann. förmenar, mera, utan vida mindre än Savigny trott, öfverensstämmer med den Germaniska domstolsförfattningen; ty det är just i nämnde hypotes, näml. att "das Geschwornen Gericht der Engländer so natürlich aus dem allgemein Germanischen Schöffengericht entstanden zu seyn scheint," som *πῦρος φεῦδος* ligger. Två ting kunna knappt mindre likna hvarandra än die Schöffen och juryn eller nämnden; det är då icke underligt att bådas functioner voro olika; tvärtom vore det förvånande om de icke varit det. Det är således på anledningarne till uppkomsten af de

till sin innersta grund alldeles olika domstolsförfattningarne och processordningarne som uppmärksamheten måste fästas; och äfven häruti är, så vidt jag förstår, ingen ting oförklarligt. Det lär emedlertid vara säkert, att hvad Savigny "med klara ord" säger om Tyskarnes Schöffen alldeles intet bevisar om vår nämnd. Lika litet bevisar allt hvad Anm. framdragit om tings- och laugrettsmenn. Anm. har ganska rätt deri, att man vinner ljus derigenom, att man jämnför de särskildta folkslagens äldre lagar med hvarandra; men att jämföra, är ej att sammanröra, och det säkraste sättet att vinna mörker i stället för ljus är att försmå en mödosam utveckling af hvart folks rättssatser och inrättningar för sig, och en först derpå följande jämnförelse, hvilken består i anmärkandet så väl af olikheter som likheter, för att i stället, under den förutsättning att rättsbegrepp och författningar hos särskildta folkslag nödvändigt måste varit stöpta i samma form, och utvecklat sig efter ett visst gemensamt formulär, blanda ihop saker, lika heterogena som olja och vatten, upptäcka likheter der inga finnas, och sedan förändra sig öfver förmenta anomalier, eller med våld förklara bort dem. — För att nu komma till de Svenska domstolarne för sig sjelfva betraktade, anser Anm. Consist. hafva misstagit sig på dubbelt sätt, 1:o deri, att nämndens åtgärd alltid skulle hafva föregått domarens, och 2:o deri, att nämnden blott skulle hafva ransakat, domaren åter dömt. I den förra punkten har Anm. den solklara sanningen på sin sida; dock är Consist.:ii, på ett orimligt sätt

uttryckta mening, onekligen i hufvudsaken riktig, att någon egentlig pröfning af sjelfva factum ej tillkom Domaren; ty de mål som ej undersöktes af nämnd voro sådane, der antingen sjelfva factum, eller den vid bestämda former bundna bevisningens fullgörande var uppenbart, och der domaren ej kunde grunda sin dom på annat, än hvad hela tingsmenigheten sett och hört. Då Consist. säger, att domaren ej befattade sig med medborgares handlingar, och Anm. deremot att han pröfvade (?) dessa handlingar (E. o. A. p. 41, 42,) är således intetdera af dessa uttryck öfverensstämmande med förhållandet. I den sednare punkten åter har Anm., så vidt jag kan förstå, lika uppenbart orätt. Han uppfyller flera sidor med citater som skola bevisa att nämnden dömde, och som blott bevisa, hvad alls ingen tvist varit underkastadt, utan tvärtom är af Consist. sjelf på flera ställen uttryckeligen sagdt, att nämnden skulle uppgifva resultatet af undersökningen. Skillnaden är blott den, att Consist. förer detta yttrande till ransakningen, såsom dess resultat; Anm. åter gör det till en dom. Då tvisten, så vida, är blott en ordstrid, kan endast språkbruket afgöra hvem som har rätt; och man finner då att Anm. ej gittat framdraga något bevis, att nämndens yttrande varit kalladt en dom, utan brukas detta ord, såsom jag i det föregående anmärkt, endast om Domarens utlåtande, hvarigenom han tillämpar lagen. Samma språkbruk gäller än i dag. Man säger t. ex. icke att någon dömes att hafva begått dråp, hvaraf följdern blir att han skall mista lifvet, utan domstolen

anser honom, efter hållen ransakning, öfvertygad om dråpet, och derföre, med åberopande af lagens rum, dömer den honom att mista lifvet, o. s. v. — Deremot brukas ofta om nämndens yttrande ordet vitna (t. ex. i det E. o. A. p. 45. cit. stället 26. Cap. 4. §. BB. Ll.), likasom ordet vita brukas både om nämndens förrättning, och om parternes bevisning; och det har äfven i andra fall ej sällan synts mig svårt att bestämma antingen fråga är om nämnd eller vitnen. Ett exempel derpå huru äfven Anm. förblandat nämnd med edgårdsmän, får jag i det följande anföra. Också har nämndens yttrande vida större likhet med vitnenas och edgårdsmännens än med domarens; men huru nödvändig följd domen må hafva blifvit af nämndens, vitnenas eller edgårdsmännens utsago, är det lika orimligt att säga, såsom Anm. (E. o. A. p. 46.) att domaren i äldre tider blott förkunnade den dom som nämnden redan fällt, som om någon på allvar skulle vilja påstå att domaren nu för tiden blott förkunnar den dom som vitnena redan fällt, i de fall nämligen der dessas utsagor äro fullt bindande, eller som svaranden eller den auklagade sjelf fällt, då han friat sig med värjemålsed. Men Anm. vill ej allenast bevisa, att nämndens yttrande om factum var en dom; han anför ock ställen som kunde synas bevisa att nämnden äfven befattade sig med målens rubricerande och lagens tillämpning. Domaren sjelf, säger han, p. 43, stod i vissa fall för sitt ämbete under nämndens dom. De ställen som här citeras (Fl. 2. §. 2. ThingB. UL. Fl. 2. §. 5. DrB. ÖGL.) innehåll-

Ja blott, att nämnden skulle yttra sig öfver det factum huruvida domaren varit på tinget eller fått bud, eller icke; att nämnden skulle fälla honom till de för försummelsen stadgade böter, är förmodligen blott en gissning, som i allmänhet ordalag kunde så uttryckas: om domaren sjelf var part i något tviste- eller brottmål, hvem skulle då utöfva hans ämbete, om ej nämnden? Denna förmodan bestyrkes ej mer af de här anförda ställen, än af hvilket annat ställe som helst i alla Landskapslagarne. Till dess säkrare upplysning härom vinnas, kan förslagsvis erinras, att i Upland, Södermanland och Westmanland voro i hvarvt härads två domare, af hvilka hvardera kunde dömma då den andre var part. Dessutom funnos, som bekant är, Lagmän i alla eller de flesta landskap. P. 44. citeras Fl. 15 pr. EghnaSak. ÖGL., der det heter: „tha skal Häradsnämnd vita hvat thet är sant om, ok vita hvat hålder thet är lagh eller olagh.“ Men meningen härmed är ej att nämnden skulle vita (undersöka) om ett gifvet factum var olagligt eller ej, utan om den föregifna olagligheten (vid jor darvårn) egt rum eller ej; således var frågan blott om factum. I de p. 45. citerade ställen ur WGL. äfven som i allmänhet i denna Lag, framställes väl Härads höfdingen och nämnden i ett alldeles eget, ännu ej utredt förhållande, men att nämnden dömt, dertill finnes icke heller här någon anledning. För öfrigt förtjenar den af Stjernhjelms utgifna WGL. ej att citeras, ännu mindre att man besvärar sig med några undersökningar

deri *). Det som är anfördt samma sida ut Cap. 53. BB. LL.: „Ligge thet til Häradsnempd, hvat thet ränt eller stulit var, eller i andro matte taghit,“ har ej afseende på målets rubricerande eller undersökningen om corpus delicti i de der nämnda brott, utan meningen är att nämnden skulla undersöka handlingens objectiva beskaffenhet, hvaraf det möjligen för det allmänna begreppet, men åtminstone för domaren, blefve tydligt om handlingen var ett rån, stöld, &c.; att deremot afgöra om denna af nämnden undersökta beskaffenhet gjorde handlingen till rån, stöld, eller till en ansvarsfri handling, måste, så vida detta bestämmande kunde bero på andra än sådana juridiska begrepp, som måste förutsättas hos hvar och en för sina gerningar ansvarig menniska, tillhöra domaren, hvilken naturligtvis äfven kunde, der så nödigt fanns, i förväg uppgifva de omständigheter, på hvilka nämnden i synnerhet hade att fästa sin uppmärksamhet. På samma sätt böra otvifvelaktigt alla de ställen förstås, af hvilka man kunde draga den slutsatsen, att målens rubricerande tillhörde nämnden, t. ex. 23 Cap. EdzB. LL: ”Nu ägher Häradsnempd . . . antingia värja eller fälla then sakin gifs först om Edzörit. Væria the han for Edzörit, vari ther om saklös; Och malsägghanden laghsöke han tha, efter thy brutin äro &c. Här tillhörde det naturligtvis Häradshöfdingen, att för nämnden uppgifva de

*) Det bör dock här icke lemnas oanmärkt, att på det anförda stället Fl. 6. MandB. utan tvifvel skall läsas: ok harass höfthing i höfsthje e thjn. oc læggi &c.

omständigheter, hvarpå det berodde, huruvida edsöre var brutet, och hvilka de derföre borde undersöka, t. ex. "hvat heller han hempndis a annan, eller annar skilnadher kom thera mellom;" men säkerligen lemnade icke Häradshöfdingen helt enkelt åt nämnden att afgöra huruvida edsöre var brutet eller ej. Att nämnden skulle, enligt det af Anm. p. 45 cit. 24. Cap. EdzB. Cb. svärja de redan fällda edsöres brytarne biltoga, kunde väl vid första ögonkastet se ut som en dom, men detta sken försvinner vid närmare påseende. Nu, heter det, „fälla the (nämnden) han (som saken gifs) för Edzörit, Tha skal Häradzhöfdinge a samma tinge, eller nästo ther efter, alla them upvälja, som i flock och farnöte medh waro, tha gerningen giordis; Och tha han them alla upvalt hafver, tha skal Häradsnämpd sväria them alla biltogha, och Häradshöfdingen döme them fridhlösa ofver alt Rijkit.“ Efter Anm:s åsigt skulle i detta slags mål dömas fyra särskildta domar i samma sak. Först skulle nämnden ransaka om målet i dess vidd, och döma om hufvudmannen brutit edsöre; 2:o skulle Häradshöfdingen, i fall det var edsöresbrott, uppräknade de personer som varit i flock och farnöte, d. ä. hvilkas delaktighet i brottet enligt undersökningen var sådan, att äfven de, enligt Häradshöfdingens pröfning, voro att anse som edsöresbrytare (hade nämnden haft den påslädda rättigheten att rubricera, så hade detta uppräknande af Häradshöfdingen varit en absurditet), och äfven detta uppräknande var en dom, ty påföljden för

de uppräknade var eo ipso gifven; 3:o skulle nämnden svärja dem alla, d. ä hufvudmannen och de medbrottslige, fridlösa, och detta var den tredje domen; och 4:o skulle Häradshöfdingen dömma dem biltoga öfver allt Riket. Att detta är orimligt, tyckes vara tydligt. Jag föreställer mig dessa fyra handlingar sålunda: 1:o ransakade nämnden öfver det angifna brottet, med hufvudsakligt afseende på de af Häradshöfdingen uppgifna omständigheter, hvaraf det berodde om målet var edsöresbrott eller ej, och meddelade, här såsom alltid, resultatet af undersökningen. 2:o Var det härigenom afgjort, att hufvudmannen (then som gerningen gjorde, som saken gifs) brutit edsöre, så pröfvade Häradshöfdingen, efter de genom ransakningen upplysta omständigheter, hvilka af de medbrottslige som brutit edsöre, och dessa, jämte hufvudmannen uppräknade han för nämnden. 3:o Alla desse skulle af nämnden, utan någon dennas pröfning (tha skall Häradz n e m p d) svärjas biltoge, hvilket, då nämnden här hvarken utöfvade sin vanliga befattning att ransaka (ty ransakningen hade redan skett), eller det domaren tillkommande göromålet att döma (hvilket följer efteråt), ej synes kunna betyda annat, än att nämnden, som Häradets representant, i dess namn, svor att alla de uppräknade personerna ej skulle njuta något skydd inom Häradet, eller med andra ord, att de skulle blifva biltoga; och först derefter 4:o dömde Häradshöfdingen, hvilken, som Konungens Ämbetsman, förklarade Edsöresbrytarne fridlösa öfver hela Riket. -- Orden i 5. Cap. Sar. m. vadha LL.: „ligge thet till Hä-

radznempd, hvat thet skal vadha räknas eller eigh, och böte then saki hvart som thet är til, och nempden thet väggher,“ betyda ej att nämnden ägde att pröfva huru mycket den brottslige skulle böta, utan att den skulle öfverväga huruvida det var våda eller ej; och derefter hade domaren sedan att bestämma böterna. — I hvad mening de p. 45. anförda orden ur 11 Cap. EdzB. StL., som angå det målseganden medgifna valet, att taga böter eller lifvet af den fälde brottslingen, äro med cursif stil utmärkte, är obegripligt, då de alldeles icke höra hit. — Hvad de p. 46. cit. edsformulären beträffar, kunde det onekligen synas som om nämnden i de der anförde fall äfven bestämt den juridiska påföljden af det undersökta factum, men att meningen af uttrycken: thy a ham eigh, ty är han ey värder, alldeles icke är att de skola gälla som en dom, bevises tydligen just af ett ställe som Anmärkaren här sjelf anført, nämligen 5. Fl. ThjB. WGL., ty de tolf män som der nämnas voro ej någon nämnd, utan en tyllt, som svor tillsammans med anklagaren och hans båda vitnen (hvilka sistnämnde sannolikt i tyllten voro inberäknade) och till dessas ed är det, som det der anförde edsformuläret hörde. Att detta var förhållandet blir ännu tydligare af ett motsvarande, af Stjernhjelms utlemnadt ställe i DrapB. (Jfr Bring WGL. Fl. 19 DrB.). Detta formulär skulle således bevisa att anklagaren sjelf, jämte hans vitnen och edgårdsmän dömde. Det saknas ej lika så kraftiga bevis att äfven den anklagade dömdes. Den för stöld misstänkte, som föregaf sig hafva

hittat och lagligen lyst, svor: thy äm iak värder
 vnnitigiä (läs vningiä) laghä . . . thy äm iak
 värder orthi uwä at warä. Fl. 15. ThjB. WGL.
 Han dömde sig således sjelf urtjufva och berättigad till
 bittelön. Skulle nu detta, såsom jag förmodar, befin-
 nas orimligt, så följer deraf ock, att anförde edsformu-
 lär icke heller bevisar att nämnden dömde. Det sy-
 nes således kunna tryggt antagas, att vår gamla nämnd,
 likasom all annan nämnd, aldrig ägde att ingå i någon
 pröfning af, eller fälla något yttrande om den i lagen
 stadgade påföljden af det undersökta factum, eller, med
 andra ord, att den icke egde att döma, utan att detta
 tillhörde domaren, hvilken, efter allt menskligt utseen-
 de af denna befattning hade sin titel; att det således är
 högst olämpligt att, såsom Anm. p. 46., säger att do-
 mares förrättning bestod, i afseende på dömandet, blott
 i den formalitet att förkunna den dom, som nämnden
 redan fält; att man vädjade mot verkställigheten af näm-
 dens dom, o. s. v. Låt vara, att ett eller annat fall
 var sådant, att, sedan nämnden yttrat sig om factum,
 den juridiska påföljden kunde förutsägas af hvem som
 helst, och äfven af nämnden, så var detta, och måste
 alltid så blifva, en tillfällighet. Hvar och en som bi-
 vistat domstolars öfverläggningar vet, och hvar och en
 som något studerat lagfarenhet kan förstå, att det på
 långt när icke alltid är factum, som är föremål för tvif-
 vel och olika meningar. Lika ofta, om ej oftare, är
 det olika meningar om lagens tillämpning, och man har
 sett, äfven i sednare tider, flera exempel derpå att per-

soner, som för en handling blifvit af en domstol dömdede att mista lifvet, blifvit i högre instans, för samma, i afseende på dess factiska beskaffenhet intet tvifvelsmål underkastade handling, frikände från allt ansvar. Så olika meningar höras dagligen af kunniga personer med mångårig öfning i domarevärf, och det oaktadt kan man ha så abstracta begrepp, att i äldre tider, då lagarne till och med hufvudsakligen utbildades genom nya casus, hvarje förekommande fall skulle hafva framträtt för domarens (d. ä. nämndens) förstånd alltid i sällskap med en dertill till alla delar passande lagboks §., så att när nämnden sagt huru det förhöll sig med factum, hade den tillika pekat på den dertill hörande §en, och domaren var blott en häröld, som utropade hvad nämnden utpekade. Inser man nu orimligheten häraf, så måste man medgifva att i många, om ej de flesta fall, det då som nu fordrades en pröfning, en eftertanka huru lagen rätteligen borde tillämpas, och hvar finnes minsta spor deraf, att denna pröfning tillkom nämnden, eller är det förnuftigt att ens förmoda något sådant? I de fall åter, der den juridiska påföljden af ett utredt factum var för det allmänna juridiska förståndet väl bekant, och ej kunde blifva annorlunda, kunde väl ens der nämndens yttrande om factum eo ipso anses som ett yttrande om lagtillämpningen? Äfven om detta vore riktigt, måste man väl åtminstone inskränka satsen derhän, att nämnden dömde i de mål, der lagtillämpningen var intet tvifvelsmål underkastad, men icke i andra. Hvem bestämde då graden af denna tydlighet, hvilken utgjor-

de den gräns emellan de olika slags målen, utöfver hvilken nämnden med sitt omdöme ej fick stiga? förmodligen nämnden sjelf; eller hvar finnes något sporr af en sådan olikhet? Är det ej i högsta måtto ologiskt, att för det, att emellan två saker i visst fall är ett oskiljaktigt och tydligt sammanhang af causalitet, sammanröra båda sakerna och göra dem till en och samma sak? Ponera, t. ex. — för att tala i simpla liknelser — att någon gör denna slutsats: vid eldsvåda kläntas alltid, ergo är det den som vållat eldsvådan som klämtar; eller denna: om en läkare på ett visst oriktigt sätt behandlar en viss sjukdom, så dör otvifvelaktigt den sjuke; ergo är det egentligen läkaren som dör, och att den sjuke synes dö, det är blott en formalitet; slutar denna en hårsmon oriktigare, än den som säger: i vissa fall (eller om det ock vore alltid) var det uppenbart, hvad för ett lagrum som skulle tillämpas på ett af nämnden undersökt factum; ergo var det nämnden som tillämpade denna lag, och domarens åtgärd var blott en formalitet? Att vederlägga det som är öfver en viss grad orimligt, är nästan lika svårt som att demonstrera axiomer, och på enahanda grund. Jag tviflar derföre att Anm. skulle finna sistnämnde slutsats vederlagd, hvarken genom mina invändningar eller genom mina liknelser. Emmedlertid må de gälla „in quantum juris“, och jag beropar mig på hvad jag redan anfört, äfven emot det påståendet (p. 49.), att Tryckfrihetsnämnden afgör hela saken, så vida detta uttryck, som man kan sluta af sammanhanget, skall innebära att den äfven tillämpar la-

gen, d ä. dömer i saken. Endast några ord tarfvat ytterligare angående det begrepp om lagtillämpning här är yttradt, och hvilket torde draga öfver Anm. sjelf den hårda dom han öfver andra velat fälla, att „ej ve- ta hvad lagtillämpning är.“ För min del skulle jag tro att begreppet om lagtillämpning tämligen bestämdt kan deduceras på följande sätt: Hvert och ett lagens stadgan- de innefattar en hypothes, och en thes; den förra är ett supponeradt factum, en viss casus, den sedna- re är den om detta factum stadgade lagen. Härom behöfver ej vidlöftigt argumenteras. Då 1sta §:en i vår lag säger: Vill man hjonalag bygga &c., så är hypotesen: Vill--bygga, blott ett supponeradt fac- tum; den derpå följande thesen: tå skall han &c. är åter lagen om detta factum. Att tillämpa är att sätta en allmän sats i sammanhang med ett enskildt fall. Att tillämpa lagen är således att sätta lagens allmänna the- sis i sammanhang med en gifven casus. Men om detta skall kunna ske, måste först det enskildta fallet vara hänfördt till (subsummeradt under) lagens hypothes. Att tillämpa lagen är således, fullständigt uttryckt, att för- klara lagens thesis gällande för ett under lagens hypo- thesis subsummeradt enskildt fall; men sjelfva denna subsumtion är ingen lagtillämpning. Denna distinction fordrar ingen ovanlig skarpsinnighet, och på den- na klippa har dock Anmärkaren strandat. Således, om jag säger om någon viss person: nu vill Pål hjo- nelag bygga; eller till och med: nu vill Pål göra så, som det står i början af 1 Cap. 1 §. GB., så har Anmärka-

ren mycket orätt att anse detta som en lagtillämpning; men om jag tillägger: efter nu Pål vill hjonelag bygga; så hör han, enligt 1. Cap. 1. §. GB. begära Greta af hennes giftoman, då blir det en lagtillämpning. Likaså om jag säger: Per har stulit: eller till och med: Per har gjort det som omtalas i 40 Cap. 1. §. MGB., så, ehuru detta förutsätter att jag måste veta hvad som står i nämnde lagrum, blir ett sådant yttrande lika litet en lagtillämpning, som det lika lydande uttrycket: Per har begått det brottet, hvars namn finnes i Sjögrens Latiniska Lexicon, 2:a uppl. p. 257. l. 14., skäligen kan kallas en tillämpning af Sjögrens Lexicon, eller ändtligen: lika litet som det yttrandet (hvilket jag torde få antaga för exemplens skull, ehuru orättvist det i sig sjelf vore): Ett och annat om Corporationer &c. innehåller så lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar, eller med andra ord: denna skrift är brottslig efter 3. §. 12. mom. i Tryckfrihetsförordningen *), är någon lagtillämpning: Quod erat demonstrandum. — Sedan nu förhållandet med den Svenska nämnden är omtaladt, återstår det att säga några ord om den Engelska och Franska juryn, med

*) Den omständigheten att ett visst moment i Tryckfrihetsförordningen citeras för nämnden synes i synnerhet hafva förledt Anm. till det skefva begrepp om lagtillämpning han förrådt. Det kan visserligen ej nekas, att hänförandet af ett visst factum till lagens hypotes förutsätter kännedomen om lagens språk, men detta är dock ej det samma som sjelfva lagen, och att bruka samma språk som lagen brukar, är derföre icke genast att tillämpa lagen, ehuru nödvändigt det förra må vara om det sednarskall kunna ske.

hvilka „det icke heller hafver sig så lätt“ (E. o. A. p. 47). Ann. har icke gittat gifva minsta sken af sannolikhet åt den tankan, att någondera af dessa nämnder tillämpar lagen, efter det rätta begreppet af lagtillämpning, d. ä. yttrar sig om den förekomna handlingens lagliga påföljd; men väl kunde det synas som målens rubricerande (hvilket, för att använda de nyss förut brukade termer, är det enskilda fallets subsumtion under lagens hypothes, och således lagtillämpningens närmaste grund), tillhörde dessa nämnder. Härmed är nu, hvad förut den Engelska juryn vidkommer, förhållandet uppenbarligen följande. Ehuru hvar och en för sina gerningar ansvarig person måste i allmänhet anses känna huruvida en handling är brottslig eller ej (ty supponerades icke denna kännedom, vore den juridiska imputationen orimlig), räcker detta allmänna juridiska förstånd på långt när icke alltid till att afgöra, huruvida en in concreto gifven handling har alla de kännetecken, som utgöra corpus delicti uti ett visst brott, utan härtill fordras ofta egentlig lagkunskap. När nu juryn i brottmål meddelar resultatet af sin undersökning med de orden: guilty eller not guilty, så innebära dessa ord, att den anklagade är saker eller icke saker till en handling, hvaruti finnas alla de kännetecken, som utgöra corpus delicti uti det af anklagaren uppgifna brottet. Ett sådant yttrande skulle således, fastän det ingalunda blefve en lagtillämpning, dock i de flesta fall förutsätta en juridisk kunskap och en pröfning, som ej tillkommer juryn. Derföre tillhör det domaren, att i för-

våg utmärka för nämnden de omständigheter, wherin the main question and principal issue lies“ och nämnden eger sedan blott att undersöka, huruvida dessa omständigheter ega rum uti det förevarande målet eller ej. Till yttrandet guilty eller not guilty behöfver nämnden således icke minsta lagkunskap, fastän med dess allmänna utlåtande (general verdict) äfven målets rubrik är gifven. Till yttermera säkerhet för juryn, att den ej genom sin bristande lagkunskap må komma att oräit yttra sig om factum, är det juryn tillåtet att, i de fall der the matter of law är så invecklad, att juryn ej tilltror sig att med säkerhet urskilja huruvida de af domaren uppgifna omständigheter till alla delar inträffa på det förevarande factum, undandra gå sig det allmänna utlåtandet, och endast meddela en special verdict, deruti den bestämmer enskilda omständigheter (the naked facts, all the circumstances of the case) som den anser bevista, lemmande åt domstolen att bestämma, huruvida handlingen med dessa omständigheter skall anses t. ex. som „murder, manslaughter, or no crime at all.“ Enahanda förhållande är i detta afseende med civilmål. Och dessa stadganden, som uppenbarligen gå derpå ut, att nämnden må kunna fälla sitt yttrande om factum utan behof af en lagkunskap, hvilken i England är svårare att förvärfva än på något annat ställe, skulle bevisa, att man ej bör „inbilla sig“ att ej juryn „eger fullkomlig rätt att tillämpa lagen och avsluta hela saken“! Jag

får här tillägga, att det ej är på frågan huru han vill bli dömd (be judged), såsom Anm. säger (p. 63. not. **), som den anklagade svarar: by God and my country, i hvilket talesätt med country menas nämnden; utan det är på frågan: huru han vill hafva sin sak undersökt (how wilt thou be tried?), likasom juryns handling är en trial, dess yttrande en verdict (vere dictum), ej en judgment. Att för öfrigt Blackstone, hvilken Anm. citerar, ej förstått annat än att juryn har blott med factum att göra, synes t. ex. af hans Comment. B. 3. p. 380. — Hvad sedan angår den Franska Juryn, så är det uppenbart af den (p 49. not.) cit. art. 537 i Code d'Instruction Criminelle („tel meurtre, tel vol“ &c.) att frågan till juryn skall innehålla ett uppräknande af „toutes les circonstances comprises dans le résumé de l'acte d'accusation.“ Juryn behöfver således alldeles icke, såsom Anm. menar, hafva lagen, utan endast anklagelse-acten för ögonen. Att meningens ej är att hålla lagboken för juryns ögon, visar dess instruction så tydligt som möjligt är „Ce qu'il est bien essentiel de ne pas perdre de vue, heter det, samma Code, art. 542. „c'est que toute la délibération du jury porte sur l'acte d'accusation; c'est aux faits qui le constituent et qui en dépendent, qu'ils doivent uniquement s'attacher; et ils manquent à leur premier devoir, lorsque, pensant aux dispositions des lois pénales, ils considèrent les suites que pourra avoir, par rapport à l'accusé, la déclaration qu'ils ont à faire. Leur mission n'a pour objet la

poursuite ni la punition des délits; ils ne sont appelés que pour décider si l'accusé est, ou non, coupable du crime qu'on lui impute." Att juryns yttrande ej går derpå ut att rubricera målet, eller bestämma huruvida handlingen af lagen anses för brott, såsom Anm. säger, ser man äfven tydligt af Art. 565 *ibid.*, der det bestämmes huru den anklagade, som af juryn blifvit fälld, får tala till sitt försvar; „L'accusé," heter det, „ni son conseil ne pourront plus plaider que le fait est faux" — (ty „la déclaration du jury ne pourra jamais être soumise à aucun recours," Art. 550) — „mais seulement qu'il n'est pas défendu ou qualifié de délit par la loi, ou qu'il ne mérite pas la peine dont le procureur général a requis l'application" &c. Enahanda stadganden finnas i den äldre Code des délits et des peines art. 572, 451. Så förhåller det sig med den Franska nämnden. Ja, man kan med Anmärkaren utropa: „Så måste det ock i alla tider hafva varit och evinnerligen förblifva, så länge en nämnd funnits eller kommer att finnas, och detta af det enkla skäl, — att det ligger i sakens natur Förstår man icke domarens och nämndens inbördes förhållande på detta sätt, så förstår man det platt icke" &c. &c. (pag. 49, 50). Och om förhållandet skulle befinnas vara annorlunda med Taxerings Comitéeer, så kommer sådant icke, såsom Anm. försäkrar, deraf, att de äro verkliga nämnder, (p. 50), utan fastmer deraf att de alldeles icke äro några nämnder. — Min mening om Anm:s öfriga tvifvelsmål är till det mesta af det redan anförda uppen-

bar; endast följande anmärkningar torde få tilläggas: Att Fransmännen af ålder haft jury, vill Anm., emot Consist:ii bestridande, bevisa dermed, att „hvad Savigny skrifver om den Germaniska nämnden (Schöffen) måste hänföras lika så väl till Frankerna, som till de öfriga Germaniska folken.“ Premissen medgifves, men conclusionen har det felet, att just af denna riktiga premiss följer uppenbarligen motsatsen, eller att Frankerne ej hade någon nämnd, så vida ej Anm. skulle kunna bevisa, hvad han ej försökt, att de hade både Schöffen och nämnd, ty att, såsom i det föregående är anmärkt, die Schöffen ej voro någon nämnd, utan en domstol, är ganska tydligt. Den Romerska domstols inrättningen har alldeles förbryllat Anmärkaren. Först säger han (p. 57) att denna inrättning svarade mot nämnden, hos de Nordiska och Germaniska folken, hvilken motsvarighet, efter Anm. sätt att betrakta saken, bestack sig derutiinnan, att domaremakten låg hos judices (likasom hos nämnden) och Prætor (likasom Domaren hos oss) blott styrde processen &c. Till bestyrkande häraf framdrager han i noten ställen, som uttryckligen innehålla, att judex endast undersökte factum, och sedan deröfver förkunnade den dom, som Prætor redan i förväg villkorligen föreskrifvit, och hvilken låg i den lagformel (si paret...) som Anm. sjelf omtalar, uppenbarligen utan att känna dess betydelse. På följande sida får man åter af sjelfva texten veta, att förhållandet emellan Prætor och judices i Rom stämmer öfverens med Consist:ii beskrifning på skillna-

den emellan Svenska Domarens och nämndens funktioner. Detta förhållande skall vara (och är också verkligen) „sådant som juristerna vanligen föreställa sig det“; huru skall nu denna juristernas vanliga föreställning kunna förklaras, då man annars redan „allmänt känner“ det förmodligen af Anm. först upptäckta, på föregående sidan framställda, rakt motsatta förhållandet? Förvirringen har sträckt sig ända ned i noten p. 58., der man till sin förvåning får läsa, att domaren i våra landtdomstolar, för att få sin „särskildta mening“ gällande, måste hafva „en man af nämnden med sig.“ Af en man såsom Anm. kan ett sådant yttrande ej vara annat än ett förhastande, ty hvar och en vet, att gilltigheten af domarens mening alldeles icke beror derpå, om han har en eller flera, eller ingen af nämnden med sig; utan då det är afgjordt att han har hela nämnden emot sig, beror gilltigheten af nämndens „särskilta mening“ derpå, om alla i nämnden äro ense. Annorlunda har troligen icke ens någon nämndeman försökt att tolka 25. Cap. 2 §. RättegB. - - -

C. J. SCHLYTER.

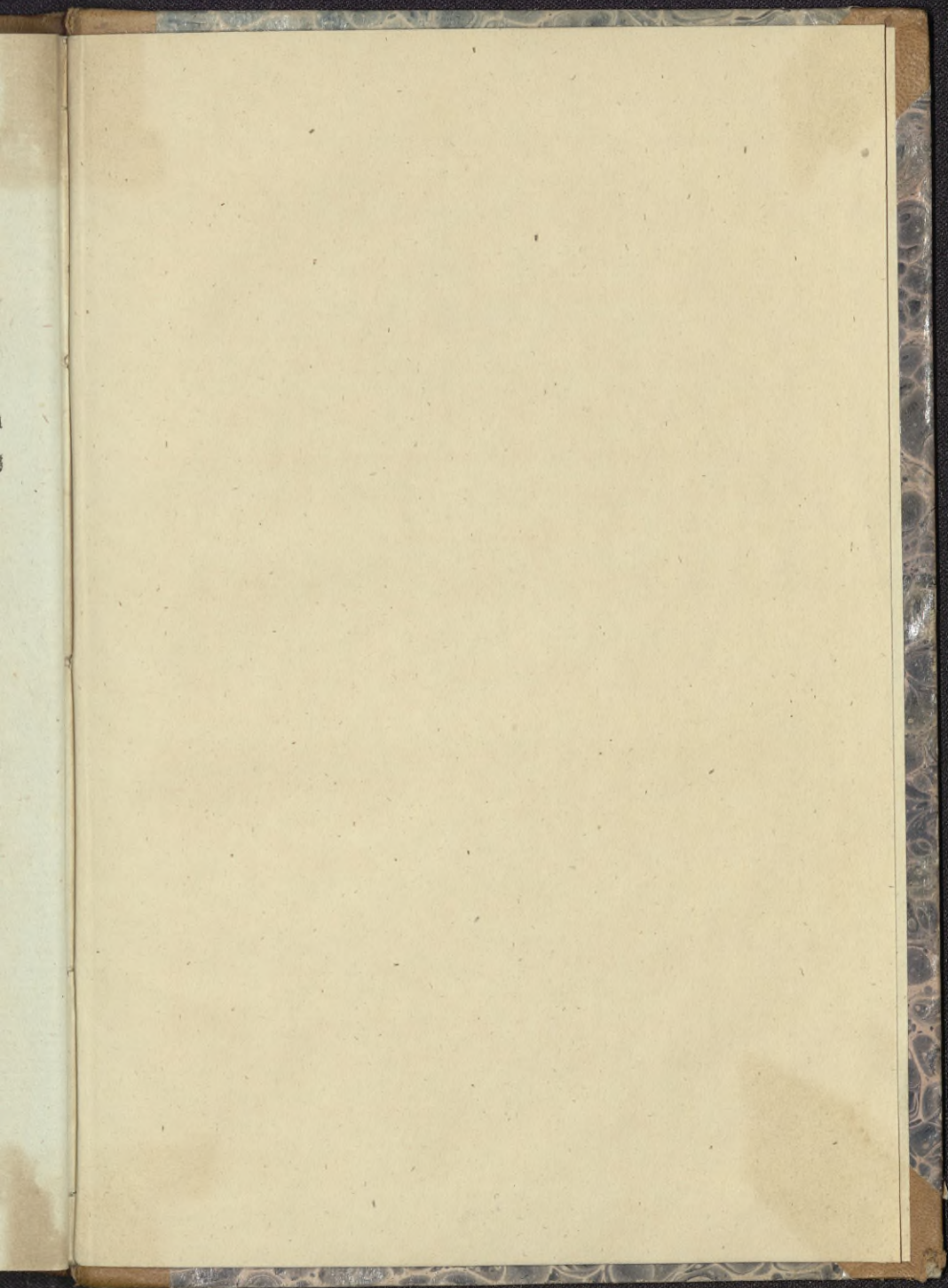
I N N E H Å L L.

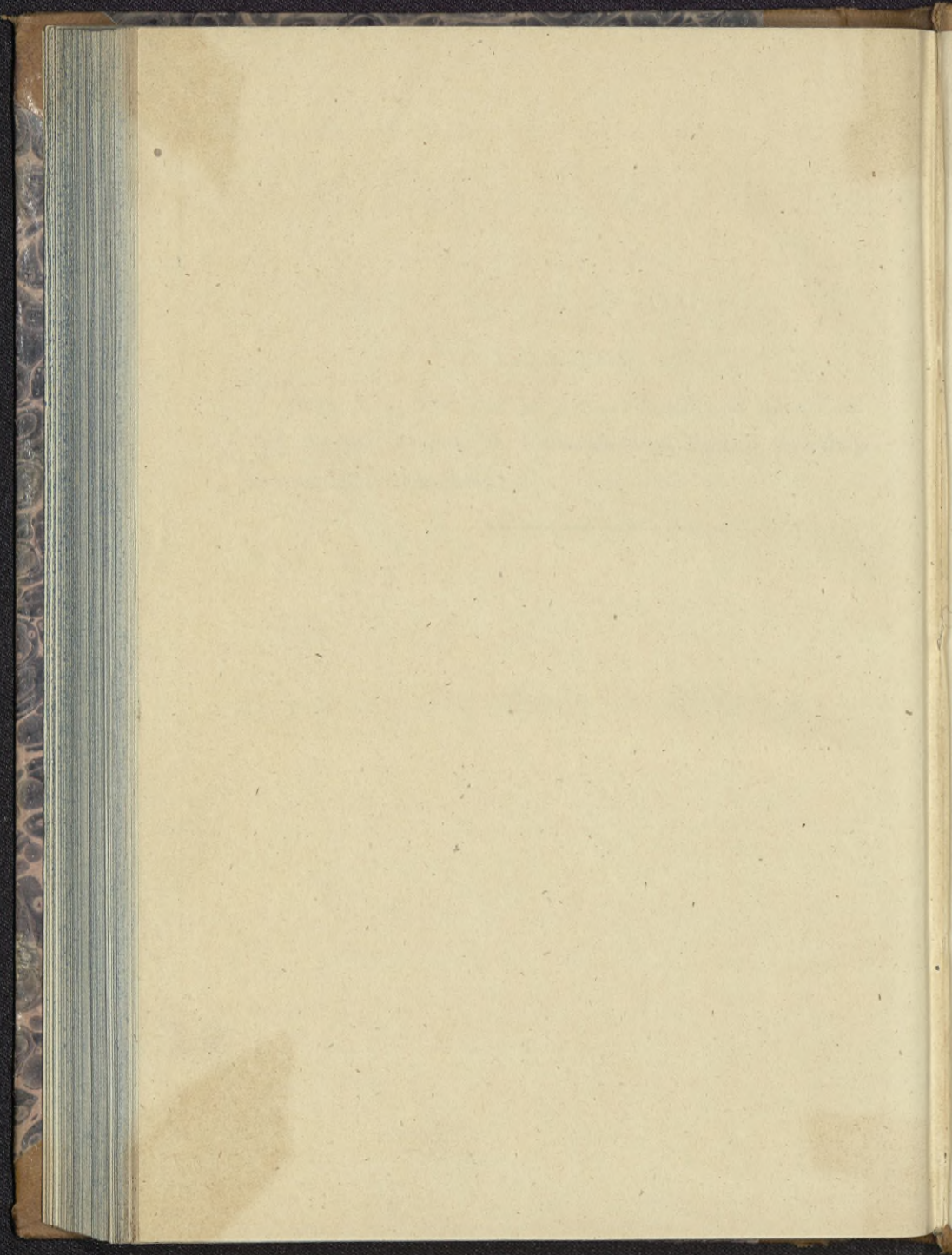
- I. *Om Svenska Jordens Bildning.*
Af C. WAHLENBERG. Sid. 1.
- II. *Anmärkingar öfver Gamla Nordiska Sån-
gen.* Af J. C. F. HÆFFNER. 100.
- III. *Feodalism och Republicanism. Ett Bidrag
till Samhällsförfattningens Historia.*
Af E. G. GEIJER. 116.
- IV. *Om Skandinavernes Fordna Upptäckts Re-
sor till Nord-Amerika.*
Af J. H. SCHRÖDER. 219.
- V. *Anmärkingar i anledning af den nyligen
förda striden angående det fordna förhållan-
det mellan domare och nämnd.*
Af C. J. SCHLYTER. 250.
-

—————

Detta häfte åtföljes af en gravur, föreställande Amor och Psyche efter Sergel. En i afseende derpå författad afhandling är meddelad i andra häftet.

—————

A. L.
Tidskr.
50.

